

FOLK MAGAZIN

„Ördöge motolla”
Karácsonykor kalácsot
Bivalyok között Mérában
Látogatóban a Kassák Klubban

A TARTALOMBÓL:

8. A „modern” Csányi Mátyás
Szász Lőrinc
9. Molnár Zoltán: Fényerdők
Csizék Gabriella
10. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
A nap es gyönyörködött...
Kóka Rozália rovata
12. Adalékok a Téka-újság történetéhez
Molnár János
12. „Ördöge motolla”
Zsuráfszki Zoltán
15. „Megjövendölve volt régen”
Bárdosi Ildikó
16. Az egykori Mohács zenéje
Eredics Gábor
18. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
Asszony a hatalom vasmarkában II.
Kóka Rozália
21. A tövisi vásár
Lukács Péter
22. Bivalyok között Mérában
Füleki László
28. SZÉKI HAGYOMÁNYOK
A leányfonóban
Kocsis Rózi
34. MAGTÁR – Follinus Anna versei
36. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
„Karácsonykor kalácsot...”
Juhász Katalin
38. A radzsasztáni langáknál – IV. rész
Ábrahám Judit
40. Szenik Ilona 85 éves
Pávai István
42. TALLÓZÓ
Jagamas János emlékezete
Almási István
45. Aegon-társdíj, 2012
Greccsó Krisztián: Szabó Balázs
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Látogatóban a Kassák Klubban

Mindenki tapasztalhatta már, hogy egy lakás-felújítás mennyi bosszúsággal jár. Az ember betekig botorkál zsákok, dobozok, meszes vödörök és létrák, szerszámok között, szívja a port és a festékek kellemetlen szagát – és nem talál semmit, mert amit keres, az éppen az egyik kupac alatt van. Vagy éppen talál valami nem vártat – mint én az egyik könyvespolc lebontása közben. Egy dobozban régi, már elfelejtett írásaimra bukkantam, közülük az egyik a Látogatóban a Kassák Klubban címet viseli. Jó érzésekkel vettem kézbe és olvastam el az 1976-ban papírra vetett szöveget, mert nagyon szép emlékeket hívott elő bennem.

Láttam magam előtt egykori önmagam, a néprajz iránt érdeklődő, sőt, már az első gyűjtéseim is túl levő, az újságírással is kacérkodó, ambiciózus fiatalembert, aki lelkesen járt a Kassák Klubba, azon belül a Sebő Klubba, s mint a száraz szivacs a vizet, szívta magába a ismereteket és az élményeket. Emlékszem a zenehallgatással töltött estekre, a rendszeresen odajáró vendégekre: Szécsi Margitira, Nagy Lászlóra, Lázár Ervinre, Kósa Lászlóra, Martin Györgyre és másokra, akikkel gyakran éjszakba nyúló beszélgetéseket folytattunk. Egyszer annyira belemelegedtünk a Fėja Gézával történt eszmecserebe, hogy lekéstem a Dunakeszire menő utolsó vonatot, ezért az éjszakát a Nyugati pályaudvaron töltöttem.

Táncolni – most már bánom – ugyan nem tanultam meg, de annyi impulzust kaptam a klubban (persze, nem csak ott) a népi kultúrával kapcsolatosan, hogy végülis néprajzkutató lettem. 1983-ban kaptam diplomát a budapesti egyetemen, s tölthettem el azóta tanulással, tanítással, gyűjtéssel, kutatással, publikálással, szerkesztéssel stb. immár három boldog évtizedet, amit nem kis részben a Sebő Klubnak köszönhetek és ezúton köszönök is. Az alábbiakban közrebocsátom egykori „zenégémet”.

Kassák Klub, 1977.

Budapest XIV. kerületében, az Uzso ki utca 57. szám alatti kis földszintes, lapos tetejű épületben működik évek óta a Kassák Klub. Méreteit tekintve a harmadik művelődési kategóriába tartozik, tehát klubkönyvtár.

Ebben a klubban az utóbbi időben olyan tevékenység folyik, amelyre érdemes egy kicsit jobban odafigyelni, amiről érdemes bővebben szót ejtenünk.

A heti öt alkalommal működő klub múltjáról, jelenlegi tevékenységéről, eredményeiről és problémáiról beszélgettünk a legilletékesebbel: Selmeczi Olga klubigazgatóval.

– Kérem, ismertesse a klub történetét!

– Eredetileg a ház pártháznak épült, ennek most is van egyfajta öröksége: a hétfői és pénteki napokon a XIV. kerületi 13-as és 16-os pártszervezeté az épület. Az első időszakban, úgy tudom, hogy csak szórványos programok voltak a hét egyik-másik napján. Először egy diákklub működött, melynek középiskolás diákok voltak a tagjai, utána pedig egy lakótelepi klub. Ez Nógrádi Gábor, az első igazgató működése alatt futott föl. Tagjai környékbeli, XIV. kerületi, elsősorban munkásfiatalok voltak. Egy időben Nógrádi Gábor munkásklubja mellé, hogy valóban kihasználtsa legyen a klub, mert ez csak egy-két nap működött egy héten, idehozták a Sebő Együttest. Ezzel kezdődött el az a folyamat, ami azt eredményezte, hogy az említett két nap kivételével minden nap működünk, az öt napra elosztva kilenc programunk van.

– Mi ez a kilenc program?

– A klubtagok nagy része elsősorban a Sebő Klubra, valamint a tánc- és énektanításra jár. A Sebő Klub kéthetenként kedden szokott lenni, erről külön szeretnék majd beszélni, mert ez egy nagyon érdekes, komplex műsor, amiben a népművelés na-

Címlap: DÉLIDŐBEN • Belső borító: KAPCSOLAT • fotó: Füleki László

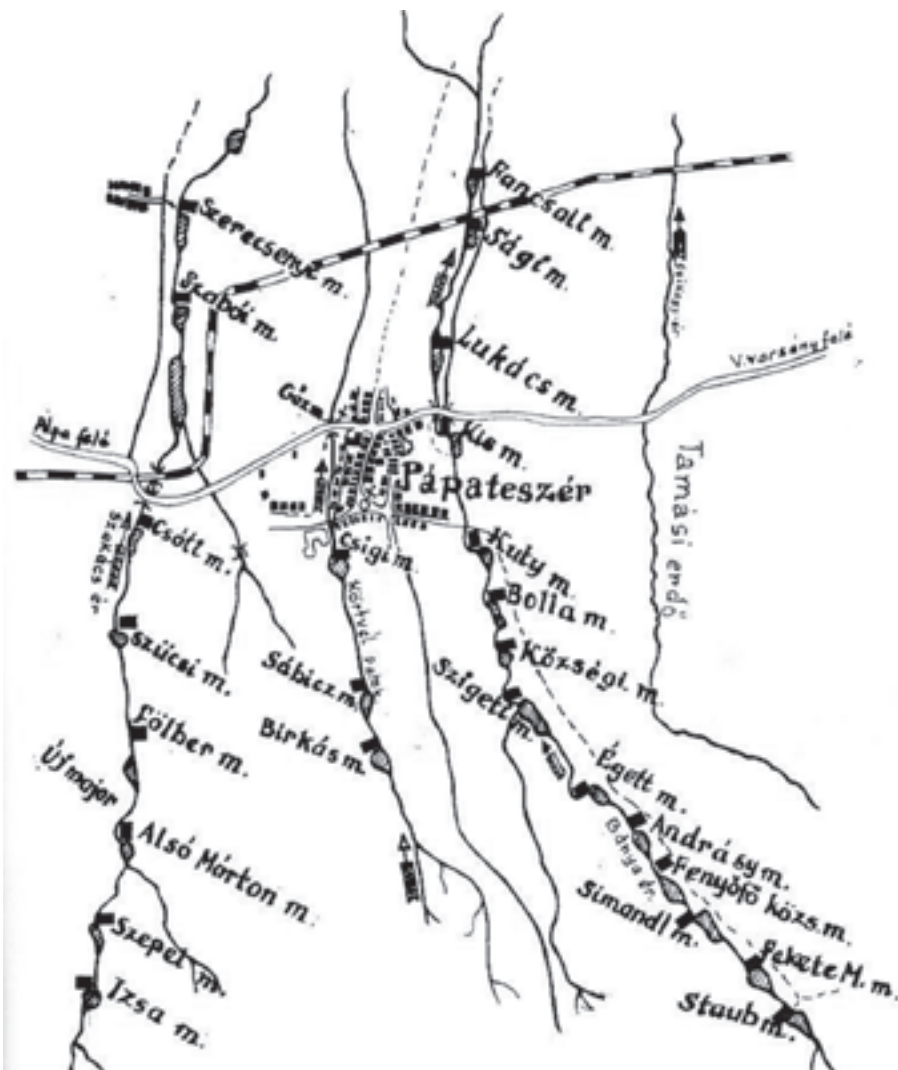
gyon sok lehetőségét igyekszünk megvalósítani. A másik a tánc- és daltanítás. Ennek az a lényege, hogy hetenként egyszer, a csütörtöki napon a „népművészet ifjú mesterei” tanítják táncokra, dalokra az érdeklődőket. Ez a program nagyon szép közönséget vonz. Ezekon kívül havonként egyszer tartjuk az Amatőr Színpadok Pódiumát, ahová olyan produkciókat igyekszünk elhozni, melyek nagyon érdekes társadalmi kérdésekkel foglalkoznak. Idáig már volt nálunk a Pinceszínház, az Orfeo Bábegyüttes és a Vári Színpad. Ezt a sorozatot ez év januárjában kezdtük el és jövőre is szeretnénk folytatni. Két filmklubunk is van. Az egyik szokványos, erről nem kell sokat beszélni. Négy Wajda film és négy olasz szatirikus mű váltja egymást. A másik egy kicsit érdekesebb, ezt Balázs Béla Filmklubnak hívjuk. Ebben a félévben a fiatalok beilleszkedési problémájával foglalkozik, tehát meghatározott tematika szerint működik. Ebbe nem csak kisfilmek és „balázsbelás” filmek vannak, hanem olyan nagyjelműek is, amelyek ezzel a témával foglalkoznak, mint például Miloš Forman Fekete Pétere. A filmvetítéseket általában nagyon jó hangulatú vita szokta követni, körülbelül húsz-huszonöt ember itt marad és megbeszéljük a látottakat.

– *Úgy tudom, hogy a fiatal filmeseket tömörítő Balázs Béla Stúdióknak kevés az állandó bemutatkozási lehetősége. Az Egyetemi Színpadon, a Toldi moziban és néha a Filmmuzeumban láthatjuk csak filmjeiket. Itt most hosszabb, rendszeres kapcsolat van kialakulóban a stúdió és a klub között?*

– Ezt hosszabb kapcsolatnak tervezzük, olyannyira, hogy a Balázs Béla Stúdió egy másik részlegével, az animációsokkal is felvettük a kapcsolatot, és ha a Sebő Klubban kifogyunk a néprajzi filmekből, az ő rajzfilmjeiket fogjuk vetíteni. Ezek a filmek sehol máshol nem láthatók. Folytatva a programokat: van nálunk egy vasárnap esténként működő jazzklub is. Ezen lemezeket mutatunk be – egy kiváló gyűjtőnek, Szigeti Péternek a lemezeit –, melyeken a húszas-harmincas évektől kezdve egészen az avantgarde jazzig egy nagyszerű zenei anyag található. Van minden szombat délután diszkóprogram is. Őszintén bevallom, én ezt nem nagyon szeretem, nem tartom igazán közösséginek a műfajt. Ennek ellenére a XIV. kerületi fiataloknak valahol kell szórakozniuk, és akkor inkább a Kassák Klubban szórakozzanak olcsón, mint vendéglátóipari egységeken.

– *Ezek a fiatalok más programokra is eljönnek?*

– Nagyon sok mindent megpróbáltunk annak érdekében, hogy a kimondottan diszkós gyerekek bejöjjenek más programokra

A pápateszéri vízimalmok

Győri és őrszentpéteri kiállításokat követően 2011. január 21-én – a Magyar Kultúra Napja alkalmából – a budapesti Hagyományok Házában nyílt reprezentatív tárlat „A pápateszéri vízimalmok” címmel a Reflex Környezetvédő Egyesület szervezésében. Az egykori Budai Kaszinó épületében a néprajzos, muzeológus szakemberek, műemlékvédők és a vízimalmok iránt érdeklődő nagyszámú közönség mellett a magyar táncművelés számos ismert tagja is jelen volt. Utóbbi magyarázata, hogy 1975 nyarán, a magyar táncművelés alapítói, a Kassák Klub tagjai hat pápateszéri vízimalmot mértek föl építészetiileg a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum megbízásából. Olyan alapos munkát végeztek, hogy a felmérés eredményeként elkészült teravrakozások, fotók és műszaki dokumentáció alapján a malmok ma is hitelesen rekonstruálhatók, újraépíthetők. A felmérők között Sebő Ferenc és Halmos Béla mellett olyan neveket találunk, mint Czákó Gábor, Éri Péter, Ferkai András, Jordán Tamás, Koltay Gergely, Sebestény Márta, Timár Sándor. A pápateszéri malmokat felmérő táborot Héra Éva szervezte, a szakmai munkát Kovács István László és Szabó József irányította. [kultinf.gyor.hu/?act=esem&kod=75148]

is. Diszkóra összejön kétszáz-kétszázötven ember, és ebből körülbelül harminc jön el más programokra. Nagy részük középiskolás, akiket sajnos hét közben nemigen engednek el otthonról, és többnyire egyetlen szórakozásuk, hogy szombatonként eljőnek diszkózni. Erre nagyon nagy igény van, ezt csinálni kell. Igyekezünk aránylag minőségi diszkót csinálni – amennyiben ilyenről lehet beszélni –, mert sajnos Magyarországon a műsorvezetők nem nagyon törnek magukat, hogy valami minőségit hozzanak.

– *Ez talán anyagi probléma is. Talán nem jutnak hozzá azokhoz a lemezekhez...*

– Nemcsak a lemezeken múlik, hanem magán a műsorvezetésen is, ami sajnos nagyon gyatra szerintem minden szinten, és ezen csodálkozom, mert hiszen a legtöbb klubban diszkó van, tehát azzal kéne a legtöbbet foglalkozni, hogy ez jó legyen. Na most, vasárnap délelőttönként van nálunk gyermekfoglalkozás is, ez talán a legérdekesebb műsorunk. Itt a gyerekeket dalokra, táncokra, mozgásokra tanítjuk, utána mindazt, amit eltáncoltak vagy elmeséltek nekik, le is rajzolja, vagy valamilyen képzőművészeti formában feldolgozzák. Ilyen témák voltak például az „Együtt és egyedül”,

Pápateszéri vízimalom részlete, a „Bakonyi vízimalmok” című kiadvány borítóján.

vagy az utolsó: „Az állatok mozgása”. Várnagy Ildikó szobrászművész, Kóvágó Zsuzsa táncpedagógus és Szabó Márta, a televízió gyermekosztályának munkatársa szokta ezeket a foglalkozásokat vezetni. Gyakran jönnek ide énekelni a Muszty–Dobay duó és Cseh Tamás is. Ez nem elsősorban műsor, hanem olyan foglalkozás, amely aktivitásra neveli a gyerekeket, tehát arra, hogy ők maguk csináljanak műsort, ők maguk vegyenek részt benne. Ezt azért tartom érdekesnek, mert tíz év múlva ők lesznek – legalábbis reméljük – a művelődési házak közönsége, és nem mindegy, hogy mint nézők, szemlélők, vagy mint aktív emberek fognak oda járni. Végül említjük meg a Klubvezetők Klubját. Ezt minden hónap utolsó szerdáján tartjuk. Most meg fogjuk kicsit sűríteni, egy rövidített tanfolyamot indítunk, aminek az a célja, hogy a legjobbak eljussanak a Fővárosi Művelődési Ház őszi tanfolyamára. A jövő héten kezdünk, hét különböző témában tartunk előadásokat és gyakorlati foglalkozásokat a klubvezetők számára.

– *Kérem, beszéljen részletesen a Sebő Klub működéséről!*

– A Sebő Klub tulajdonképpen egy érdekes és kellemes műfajú este. Hat órakor kezdődik és általában fél-háromnegyed tizenegykor ér véget. Ebben a pár órában váltják egymást a zeneszámok: Feriék bemutatják költők verseire írt legújabb műveiket, ezt

megszakítja időnként egy-egy tánc. Meghívunk közéleti embereket, akiket megkérdezzük erről-arról, ami bennünket érdekel. Kiállításokat is rendezünk. A legutóbbi vendégek közül megemlítenék néhányat. A múlt kedden járt nálunk Bozay Attila zeneszerző, aki egy nagyon érdekes szerzeményét mutatta be citerán. Ugyanaznap nyitottuk meg Anna Margit festőművész kiállítását.

– *Láttam, itt volt Lázár Ervin is.*

– Lázár Ervin gyakran jár ide, sőt, me séket is szokott hozni. Gyakori vendégünk Nagy László és Szécsi Margit. Szécsi Margit fel szokta olvasni legújabb verseit és nagyon örülünk, ha ezeket hallhatjuk. Általában filmvetítés is van. Többnyire úgy alakul az este, ahogyan éppen a klubtagok jól érzik magukat. Egy kicsit táncolnak, egy kicsit leülnek, egy kicsit zenét hallgatnak... Van dal tanítás is, meg szoktunk hívni énekeseket. Jöttek már Egyházaskozárról és Szatmárból. Úgy érzem, hogy ezeket az estéket éppen a változatosságuk miatt szeretik az emberek, meg amiatt, hogy a szünetekben egymással beszélgethetnek, hiszen mindannyian ismerik már egymást.

– *Sok szó esik manapság a népművészet „divatjáról”. Vannak, akik egyértelműen lelkesednek, de vannak olyanok is, akik figyelmeztetnek bizonyos feltételezett veszélyekre, melyek esetleg ennek a mozgalomnak kísérőjelenségei lehetnek. Gondolok itt a népieskedésre, vagy a nacionalizmusra. Önnek mi erről a*

véleménye a Sebő Klubban szerzett tapasztalatai alapján?

– Nekem az a véleményem, hogy ha ez divat, akkor jó divat. Voltak már sokkal rosszabb divatok is, célok itt a beatzenére, vagy ehhez hasonlókra, amiket nyugatról importáltunk az országba, és annak a zenei stílusnak nem volt itt gyökere. És talán mert gyökértelen volt, pusztán a szórakozást szolgálta. Valahogy beleélték magukat a fiatalok, de különösképpen nem gondolkoztak el azon, hogy mi is tulajdonképpen a beatmozgalom – aminek nyugaton nyilván erős politikai tartalma is volt egy időben –, és csak a felszínét vették át. Szerintem ez rosszabb divat volt, és úgy érzem, hogy olyan sok jót nem hozott magával. A különbséget ott érzem, hogy a magyar zenének itt, Magyarországon megvannak a gyökerei, hiszen végülis magyarok vagyunk, és magyar népzeneből táplálkozik ez a mozgalom. A másik az, hogy a nagyvárosi élettel rengeteg közösségi, együttléti forma „bedugult”. Az emberek este nézik a tévét, elzárják magukat lakótelepeken, és jó dolog, hogy az ilyen fajta közös táncolás – mert ez is társastánc – összehozza és beszélgetésre készíti őket olyanokkal, akikkel különben nem beszélgettek volna; érzik, hogy egyfajta közösségbe tartoznak. Ha valaki nem érzi a kis közösséget, a családját, vagy ha nem érzi a nagyobb közösséget, akkor nem érzi a legnagyobb közösséget sem, azt, hogy ennek az országnak a lakosa, hogy ennek a hazának a része. És akkor hiába magyarazzuk, hogy mik a mi közös törekvéseink, ha nem érzik a közösséget, nem fognak tudni mozdulni. Ilyen értelemben ezt a mozgalmat nagyon haladónak tartom. Vannak olyanok, akik ebből az öltözködésben is divatot csinálnak. Ezt sem tartom túlzottan helytelennek, ugyanis ezek a ruhadarabok nagyon szépek, és ha visszagondolok a belvárosi maszekok által árult iszonyatosan ízléstelen trikókra, akkor sokkal jobban tetszik nekem, ha valaki fehér ingben van.

– *Ezek a ruhadarabok, amelyek saját helyükön bizonyos funkciót tölthetnek be, onnan kiszakítva beleillenek-e a nagyvárosi környezetbe?*

– Én úgy érzem, hogy beleillenek, mert szépek és esztétikusak. És ha belegondolok abba, hogy évek óta folyik különböző népművészeti tárgyak gyűjtése, megint azt mondom, hogy sokkal szebb egy korsó, mint egy akármilyen vacak giccs az ajándékboltból. Úgy érzem, jelenleg nincsenek sokkal pozitívabb alternatívák. És ha arra gondolok, hogy megszűnne a Sebő Klub, megszűnne ez a fajta népzenei mozgalom a Kaszában, és mi jöhetne helyette, bizony nem tudnék mondani olyat, amire össze tudnék

Tánc házi muzsika Music in Folk Dancing Rooms

HUNGAROPHON
SLP X 19021 - 32
STEREO-MONO

Sebő Ensemble

hívni ugyanígy kétszáz embert közös dalra, táncra, örömré, munkára. Ha nem tudunk jobbat állítani helyette, akkor az a véleményem, hogy nem kell negatív módon felfogni. A túlhajtásairól, amik különböző eszmei és filozófiai értelemben lennének, itt nem volt tapasztalatom. Én népművelés-történelem szakos vagyok, nagyon sokat hallottam népiesekről-urbánusokról, tudom, mi a nacionalizmus. Az az érzésem, hogy ez a fajta eszmekör már nem a mai fiatalok sajátja. Mivel már évek óta folyik állami szinten a hazafiság elmélyítése, szerintem ez nagyon egybevág velem. De nyilvánvalóan a túlhajtás semmiből sem jó, ebből sem.

– *Az eddigiekből úgy tűnik, hogy a programokat elsősorban a fiatalok igényei szerint állítják össze. Tehát ifjúsági klubról beszélhetünk?*

– Nem elsősorban ifjúsági klub. A Sebő Klubba például az egészen apró gyerekektől kezdve az idős emberekig nagyon sokan eljönnek, de hát ez lenne az egészséges szerintem, hogy ne szakadjon rétegekre a művelődés, hanem tényleg idősebbek és fiatalok együtt érzésként jól magukat, ugyanúgy, amint az egy családban is normális lenne. A magam részéről nagyon nem szeretem azt, ha valamit, például a tudományokat, vagy a világot megpróbálják apró szeletekre, fiókokra felosztani, tehát, mit tudom én, öttől hétig hazafias nevelés, héttől kilencig prole-

tár internacionalizmus, kilenctől tizenegyig művészeti nevelés... Szóval ezt így nem lehet csinálni, ugyanis a világban ezek a dolgok meglehetősen egységben vannak jelen. Inkább egyfajta szemléletmódot kell kialakítani és azt, hogy egy közösségben jól érzésként magukat. Ezt a régi módon tartott ismeretterjesztő előadásokkal, a teljesen befogadó és nem aktivitásra épülő formákkal szerintem már nem szabad csinálni.

– *Egyáltalán nem?*

– Hát, van olyan hely, ahol kimondottan ezeket az előadásokat kérik, tehát egy bizonyos téma iránt érdeklődnek, mint például az űrkutatás. Ilyen helyeken lehet egy sorozatot csinálni, de emberek értelmes közösségét szerintem lazább és komplexebb kereteken belül lehet megvalósítani. Nálunk is van nagyon sok fajta ismeretterjesztő előadás, csak nem abban a régi keretben. Én már nagyon sok olyan előadást láttam, hogy valaki áll kint a dobogón és egy alkalmilag összeverődött csoportnak megpróbál beszélni, az emberek egy része unatkozik, nagyon rosszul érzi magát és többet nem megy vissza a művelődési házba. És ez borzasztó.

– *A kerületben több művelődési ház és klub működik. A Kassák Klubba kik járnak rendszeresen, mi a klub vonzásköre?*

– Sajnos a kerületünkben nagyon kevés klub és művelődési ház van. A Danuvia és a Szabó Pál Művelődési Ház vállalatoké, a

tanácsnak a Kassák az egyetlen művelődési intézménye, ami borzalmas állapot szerintem, mert a XIV. kerület hatalmas, rengeteg lakótelep van és nagyon sok művelődési házra lenne szükség. Hozzánk többnyire tagsággal jönnek be az emberek, ez bizonyos – elsősorban anyagi – kedvezményt jelent. Körülbelül háromszáz, tagsággal rendelkező tagunk van, akiknek megközelítőleg az ötven százaléka XIV. kerületi. A többiek a város összes kerületéből jönnek, vannak, akik még Esztergomból is bejárnak néha a programokra. A tagsággal rendelkezők közül rendszeresen mintegy százhusz-száznegyven ember jár ide.

– *Ebben az épületben hány helyiség áll a klub rendelkezésére?*

– A lehetőségek sajnos minimálisak. A tevékenységünk már régen túllőtte a keretet, ami itt adva van. Összesen három olyan helyiség van, ami igazán alkalmas lenne művelődésre, de ezekből csak egy, a nagyterem a miénk. Itt folyik tulajdonképpen az egész népművelői tevékenység. Ehhez kapcsolódik még az én irodám, amit egy kis klubhelyiségnek rendeztünk be. Ha kevesen vagyunk, akkor mindenki itt tartózkodik. Van még az előtér, de hát ezt tévénézésen és beszélgetésen kívül másra nem nagyon lehet használni. Ha azzal a két helyiséggel rendelkeznénk, amelyekben a pártszervezet és a Szabó Ervin Könyvtár van, akkor tovább tudnánk mélyíteni a tevékenységünket. Szélesíteni nem, mert azt hiszem, arra már semmi lehetőségünk nincs. Nagyon szép népzenei anyagunk van, a felvételek tárolásához és másolásához nagy szükségünk lenne egy stúdióra, de egyelőre semmi reményünk rá.

– *Hányan dolgoznak a klubban?*

– Egyedül én vagyok főállásban. Ez nagyon kevés, ezért minden úgynevezett „négyórás” dolgozónk sokkal többet dolgozik a maga négy órájánál, minimális pénzért. Persze, itt sokan nem elsősorban a pénzért dolgoznak, de ráférne erre a házra legalább egy főállású technikus, aki kezelné a népzenei anyagunkat, mert így bizony sokszor az éjszakai órákban és egészen lehetetlen időpontokban kell dolgoznia a mostaninak. Tehát van technikusunk, adminisztrátorunk, gondnokunk, klubvezetőnk, és volna takarítónőnk, aki soha nincs, tehát öt fő. Rajtunk kívül vannak kiegészítő jelleggel dolgozó emberek, mint az ügyeletesek, a jegyszedő és a büfések. Nagyon elférne még itt egy egészállásos népművelő.

– *Mindehhez a színes és sokrétű tevékenységhez mennyi pénz áll a klub rendelkezésére?*

– Költségvetésünk több más intézménnyel közös, de elvileg elég. Kilenccszázezer forintot kap közösen a Vajdahunyad Parkszínpad, a Rózsavölgyi Parkszínpad, egy fes-

SIPPAL DOBBAL A SEBŐ EGYÜTTES KLUB- jának tájékoztatója

A „Síppal-dobbal” a Sebő együttes klubjának tájékoztatója volt. Évente több alkalommal is megjelent, változatos tartalommal. Szerepeltek benne népművészekkel és zenészekkel, képzőművészekkel készített beszélgetések, leírások régi hagyományokról, szokásokról, táncházakról, népzenei gyűjtések kottákkal, táncrendek bemutatásai, népzenehez kapcsolódó versek, néprajzi gyűjtőutakról, felmérésekről készült beszámolók és a Kassák Klub rendezvényeiről szóló tudósítások. [bmknet.hu/kozmu-ck/6/]

tészeti kör és a Kassák Klub. Ennek a négy részből álló komplexumnak a neve: XIV. Kerületi Irodalmi és Művészeti Klub. Azt hiszem, ebből a pénzből a Kassák Klub költ a legtöbbet, mert klubunk működik a legfolyamatosabban ezek közül. Nagyon szoros bevételi tervünk is van, erre az évre százhatvan ezer forintot terveztünk be, de azt hiszem, nem figyeltünk oda eléggé, ma már irreálisnak tartom.

– Soknak, vagy kevésnek?

– Nagyon soknak. Nem tudjuk, csak a felét teljesíteni.

– A tervet ki állította össze?

– Részben a tanács Gazdasági Osztálya. Mivel kevés idő volt rá, és nem beszéltek meg eléggé a dolgokat – én is nagyon új voltam még itt –, ez irreális. Tavaly vasárnapként is volt diszkó, én szüntettem meg, de amikor a tervet összeállították, ezt nem vették figyelembe. Most sokkal több megy el, hogy úgy mondjam, a kultúrára, mint amennyi bejön a szórakozáson, és amíg ezt a költségvetés megengedi, szerintem normális és jó így. Nem tudom, hogyan fogjuk ezt megoldani, de nem elsősorban bevételre törekszünk, bizonyos művelődési formák már nem hoznak be pénzt, még akkor sem, ha az ember úgy képzelte el. Diszkóra sem jár-

nak manapság már annyian, mint két-három éve, már nem annyira népszerű.

– *Kapott-e már valamilyen elismerést a Kassák Klub?*

– Többször nyert Kiváló Ifjúsági Klub címet, elsősorban Nógrádi Gábor előbb említett csoportja, ami idejövetelemtől sajnos már nagyon szétszórta, tíz-tizenkét emberrel létezik.

– *Olvastam, hogy a klub aktívan részt vett az úgynevezett Módszervásáron.*

– Részt vett, az 1974-es budapesti Módszervásárt meg is nyerte. Én magam nem vagyok a módszervásár híve, ezt most úgy mondom, mint a legutóbbi verseny zsűritagja. A módszervásár nagyon jó kezdeményezés, de ebben a formájában szerintem már nem nagyon folytatható, mert a klubtagok túlságosan színpadszerű megjelenítésre készülnek fel, mint egy irodalmi színpad. Élettől elszakítva dramatizálják a klubszituációt, amit egy zsűri megbírál, pedig azt nem lehet dramatizálni, annak éppen az a sava-borsa, hogy klubszerűen zajlik. Már a Budapesti Klubtanácsban is töprengünk azon, hogyan lehetne megújítani. Reméljük, hogy a következő évi, amely szintén Budapesten kerül majd megrendezésre, már más lesz. Én különben sem a pályázatokat, sem a versenyeket nem nagyon szeretem, ezért nem érzem szükségét, hogy a Kassák Klub induljon ilyeneken. A lényeg az, hogy az emberek kis közössége itt jól érezze magát. Nem vagyok híve a túlságos publicitásnak, a túlságos reklámnak sem.

– *Akkor ez a beszélgetés...?*

– Nagyon szívesen beszélek a klubról, már csak azért is, mert sokan beszélnek róla, többnyire olyan emberek, akik még sohasem jártak nálunk, és ezért jó, ha olyanok is megszólalnak, akik pontosan tudják, hogy mi van itt. Az előbbi kijelentésemtől függetlenül egy dolgot azért kell, hogy reklámozzak. Nagyon szép, kétéves munkának az eredménye lesz itt látható április utolsó keddjén egy kiállítás formájában: a bakonyi vízimalmok felmérése. Építészeti, gépészeti rajzok, szociológiai felmérések, irodalmi részek és gyönyörű fotók vannak, a Kassák Klub tagjai készítették őket. Meg fog jelenni egy hatvan oldalas katalógusunk is Bakonyi vízimalmok címmel [Bakonyi vízimalmok. Felelős szerk. Héra Istvánné. Budapest, 1975, Népművelési Intézet], amelyben a felmérés összes eredménye benne lesz. Ebben az évben is elmegyünk június 14-étől két hétre Abaújszántóra, ahol szintén elvégzünk egy hasonló munkát.

– *Kérem, mondjon néhány szót önmagáról!*

– 1970-ben végeztem a debreceni egyetemen. Pestre 1972-ben kerültem, először tanácsai népművelési csoportoknál dolgoz-

tam, utána a Postás Művelődési Házban lettem művészeti és ismeretterjesztő előadó, később klubelőadó. Volt egy nagyon jó kis klubom, ezt egy évig vezettem, és onnan kerültem ide a Kassák Klubba a múlt év szeptember 15-én. Két okból szeretem nagyon ezt a munkát. Először is, mert nagyon sok mindent én tudok megszabni, többek között az időbeosztásomat és a munka menetét. A másik, hogy ez az első olyan munkahelyem, ahol nagyon jó összhang van a felesleges szervezettel, a tanács népművelési csoportjával, ahol csupa fiatal ember dolgozik. Ők régóta irányítják, főleg a Sebő Klub életét. Nagyon sokat segítenek most is, problémáinkat közösen oldjuk meg. Nagyon jó munkatársi kapcsolat alakult ki, ami azért lényeges, mert nem mindegy, hogy az ember azt a napi hat, nyolc, vagy tizennégy óráját hogyan tölti el.

– *Miért lett népművelő? Mi a népművelői ars poeticája?*

– Ez nem igazán jó kérdés az én esetemben, mert merő véletlenségből lettem népművelő. Az ember tizenhét-tizennyolc éves korában – különösen, ha el van zárva a világtól, és Debrecenben azért nem úgy éltek a fiatalok ezelőtt tíz évvel, mint ma – még nem tudja, hogy miért írja rá a felvételi papírjára, hogy népművelő. Felvettek, és az egyetem alatt sem tudtam még, hogy tulajdonképpen miért leszek népművelő, csak amióta dolgozom, azóta kezdek lassan rájönni. Az lenne a célom, hogy az embereket nyíltabbakká, atraktívabbbakká, olyan emberekké szeretném tenni, akik ezt a társadalmat tovább tudják fejleszteni, mert ennek a társadalomnak önálló, cselekvőképes, fantáziadús emberekre van szüksége, akik úgy a munkájukban, mint az életükben a közösségért és a közösséggel együtt cselekedve dolgoznak, és – lehet, hogy ez egy kicsit furcsán hangzik majd – tudják egymást és az ügyet szeretni. Néha az az érzésem, hogy ez ellen a törekvés ellen dolgozik a család, az óvoda és az általános iskola. Szóval „kockafejű” képzés zajlik, ami elsősorban engedelmességre próbálja az embereket szoktatni. Ennek a pozitív ellenhatását kell nekünk népművelőknek a klubokban és művelődési házakban kifejteni. Érzem, hogy nem vagyok egyedül ezzel az elképzeléssel, mert az utóbbi pár hónap beszélgetései során nagyon sok népművelő nyilatkozott hasonló módon. És hogyha sokan akarnak valami jót, akkor az már biztosan nagyobb hatást ér el. Én különben sem hiszek abban, hogy egyedül bármit is lehet csinálni, csak közösen, és ez így nagyon jó.

– *Köszönöm szépen!*

– Én is köszönöm szépen a beszélgetést!

Hála József

A „modern” Csányi Mátyás

Csányi Mátyás szászcsávási bőgős volt. A népzeneészek utolsó mohikánjai közé tartozott. Minden rezdülésében bordozta azon jegyeket, amelyek egy vidék népének lelkében fogantak, formálódtak és gyarapodtak. Ilyen nagy egyéniségek máshol is léteztek, de Szászcsáváson a bőgősök közül az utóbbi két-három évtizedben kétségkívül ő volt a legnagyobb egyéniség. Ahogyan a bőgő mellett állt, ahogyan fogta, tartotta a hangszert, ahogyan karjait mozgatta bőgözés közben, mind-mind egyedi volt. A szakma minden csínját-bínját, trükkjét és mélységét ismerte. Amint megszólalt mellette a zene, abban a pillanatban átszemléltve hagyta, hogy átmenjen rajta, hogy az utolsó porcikáját is bejárva, majd lelkében rezonálva, karjain keresztül a hangszerhez jutva bombaszerű bőgőhanggal kiegészülve öltön alakot.

Egy napon, teázás közben megszólalt a telefonom. Meglepődve tapasztaltam, hogy a drót másik végén Csányi Mátyás van, aki közölte velem, itt van Budapesten és meghívna egy táncházba, ahol ő is muzsikál. A meghívást szívesen vettem és oda is mentem. Amikor megérkeztem, ismét meglepődtem, mert Matyi nem a szokásos ruhájában volt, hanem pesti cigányzenészekre jellemző fekete zakóban, pantallóban és hosszú orrú, fényes cipőben. Kérdeztem, hogy mi ez a gúnya, mire ő megmagyarázta, itt ez a divat, itt ezt kéri tőle is. Mindegy, gondoltam, úgysem a külsőség a lényeg, hanem maga a zene. Belépvem a táncházba, meghívtam Matyit egy sörre és leültünk egy asztalhoz. Ahogyan elkezdünk beszélgetni, valami furcsa dologra figyeltem fel: Matyi mintha elfelejtette volna jó, ízes tájszólását, az „ő” helyetti „e”, az „ó” helyetti „a” hangokat stb.

– Te, Matyi, nem áll jól neked ez a kényeskedő beszéd – böktek oda. Kitérve a válasz elől, hencegve mutatta meg vonóját. Gyönyörű, meggyfa színű rózsavesszőből készített, ezüst dróttekeréssel díszített, a klasszikus zenében használatos vonó volt. Tudva, hogy milyen vaskos, házi készítésű vonókat szokott használni, megkérdeztem:

– Matyi, ezzel a nyirettyűvel te hogyan fogsz bőgözni? Nem túl finom ez neked?

– Nem – válaszolta. – Tudod jól, hogy én mindennel tudok, és ne légy már olyan merev, olyan falusi.

Bár Matyi mindig magabiztos volt, mégis, ez a fajta kioktató jellegű megnyilvánulás teljesen szokatlan volt számomra tőle. Gondoltam, csak rossz napja van és kész.

Igen ám, de nemsokára megjelentek a zenész „kollegák” is. Nem szászcsávási zenészek voltak, hanem általam nem ismert helyke fiatalok, akiknek ruházata a Matyiéhoz hasonló volt. Mivel megrökönyödésem már tovább nem fokozódhatott, közönyösen vettem tudomásul a tényeket. Úgyhogy, amikor Matyi kicsomagolta négybúros bőgőjét, már nem is csodálkoztam. A külsőségek egyáltalán nem emlékeztetnek a szászcsávási muzsikára – állapítottam meg.

A zenészekkel beszélgetve minden kifogásomra megfelelő választ kaptam, imígyen:

– Nem vagyunk falusi muzikusok. Haladni kell a korrallal. Nem élhetünk a múlt század fogságában.

Ezen némán türt eszmefuttatások közepette jutottam abba az állapotba, hogy már vártam, fogjanak neki a muzsikának. Mivel mozgásuk tele volt fölösleges allűrökkel, számomra már az is groteszk jelleget öltött, ahogyan felvették a hangszereket, ahogyan hangoltak. Sablonosan tartották hangszereiket, ami Matyinnál is megfigyelhető volt. A megszokott, rá jellemző egyedi tartás eltűnt. Ehelyett „menő pózba” vágta magát: bal könyökét addig emelte fel, míg felkarja vízszintes nem lett, jobb kezében a vonót pedig – tőle szokatlan módon – ernyedtt, puha csuklóra akasztotta.

Aztán megszólalt a zene.

A hegedűk játéka nem érces volt, hanem remegős és akadozó. A kontra és a bőgő játéka nem volt pontos, fölösleges akkordok és futamok „ékeskedtek” benne, miközben a ritmus szétfolyt. A megszólaltatott ritmusok nem összekapcsolták a zenét, hanem szétválasztották. A hangerőváltozások indokolatlanok és cukrosan érzélgősek voltak. A zenéből nem érződött, hogy lehetne rá táncolni, nem volt benne falusi íz, egyéniségmentesen amorfi volt. Matyi eladhatóan pózolt és vigyorgott, a többiek szintén. Közben osztogatták maguknak a hangokat. Ez zenész priviligium, más ebből nem kaphatott. Minden olyan mai volt és modern. Mialatt a bizarr képben kerestem a miérteket, mellém ült egy középkorú ember és megszólalt:

– Na, mit szól? Itt kezdődik a szászcsávási népzene.

E mondat hosszú és néma csendet hagyott maga után bennem.

Felrakom a fülhallgatót, a lejátszóba beteszem azt az 1986-os felvételt, amelyen Jámbor István, Mezei Ferenc és Csányi Mátyás muzsikál. Hallgatom a muzsikát, amely megfog, felemel és elringat. Hallgatom. Hagyom, hogy a hangok szelíden beszéljenek, meséljenek.

Szász Lőrinc

PAPÓ ZENEDÉJE

Keresztes Dóra és Kiss Ferenc mesés zenekönyve

Óvodásoknak, kisiskolásoknak ajánljuk ezt a könyvet, hogy minél hamarabb megismerjék a magyar népzene és annak hagyományos hangszereit. Papó, azaz Nagyapa mesél benne a régi, falusi zenélési alkalmakról, a zene gyógyító és jobbitó szerepéről. Mondókákat, dalokat és történeteket idéz fel a dorombról, tekerőlantról, kobozról, dudáról, cimbalomról és más, régi zeneszerszámokról. A képzelőerőt serkentő mókás illusztrációk, kérdések és feladatok a „leckék” minél játékosabb és maradandóbb elsajátítását szolgálják. A CD melléklet – követve a könyv tematikáját – bemutatja a természet és élővilág zenei hangjait, a hangszereket, a jellegzetes hangszerársításokat, de tánc alá való muzsika is hallható rajta. Nyisd ki a könyvet és tedd fel a lemezt! Vár Papó Zenedéje!

Megrendelhető a Hangvető webáruházában, vagy a Kultúrpartnál: rendeles@kulturpart.hu, (06.1) 336-0989

Molnár Zoltán: Fényerdők

Erdély, Moldova 1996–2012

Valahol az Üveghegyen innen, volt egyszer egy fiú, aki a szüleivel elindult a családi múlt nyomába. Erdélybe mentek.

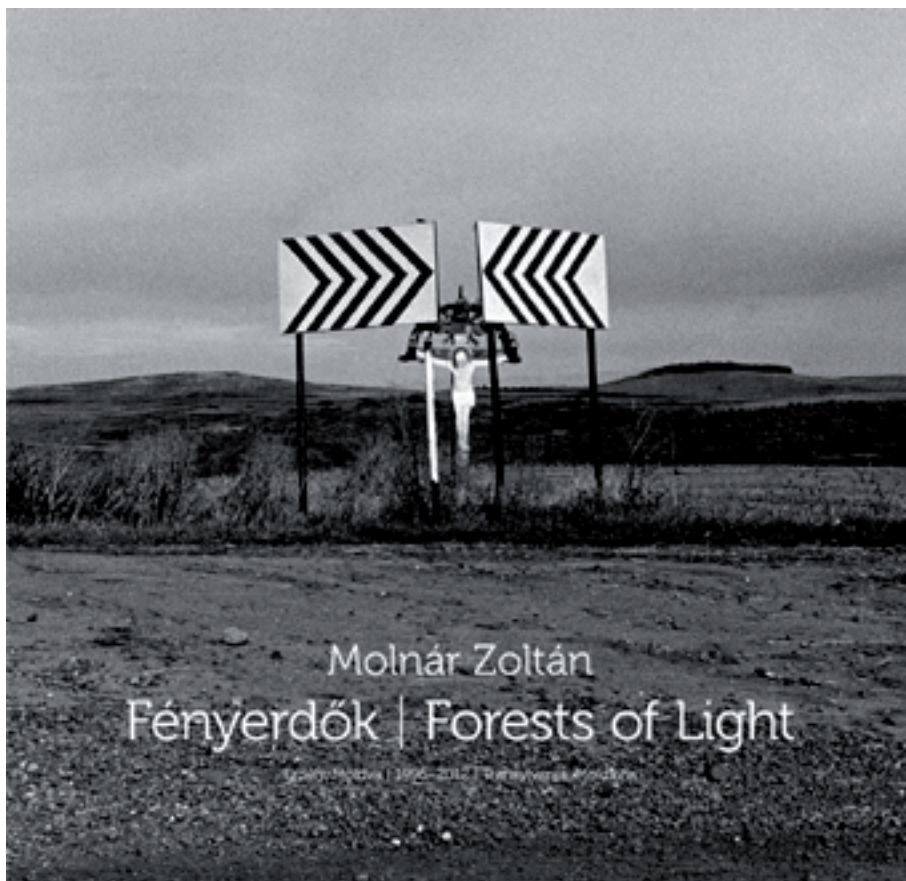
Talán ekkor történt, talán nem, de ami biztos, az maga a tény. A fiú lelke kinyílt a másik ember, a másik világok megismerése felé. Mindezt nemcsak megélni, hanem megmutatni is akarta. Hamar megtalálta hozzá nemcsak az eszközt, a fényképezőgépet, hanem azt a belső tudást is, hogy a történetnek, amely jóval az exponálás pillanata előtt kezdődött el, a fénykép elkészítése csak egy mozzanata. Ki tudja, talán nem is mindig a legfontosabb. Tudta azt is, hogy ha igazi utazóvá akar válni, akkor sosem csak a látható különőség megmutatásával kell átadni a tapasztalatait, élményeit, hanem mindig belülről, az átélést megosztani. Sosem csak földrajzi koordináták metszéspontjával leírható helyre kell érkeznie, hanem mindeközben belső útján is haladni. Részévé válni a helyzetnek, benne lenni úgy, hogy az ott élők mély empátiával átítatott bemutatásában feloldódnak a határok fényképező és fényképezett között. És megszülettek képei, amelyek egyszerűségükkel, eszköztelenségük erejével tómondatokban állítanak mind az ábrázolt személyekről, mind azok univerzumáról. Képeiben nemcsak a megmutatott világ, az emberek ismerhetők meg, hanem önmagáról is beszél, állást foglal. Kérdéseket, gondolatokat oszt meg a nézőkkel.

Képeinek titka pedig személyisége, nyitottsága, a másik felé való teljes odafordulás képessége, a benne lévő tapintat, az alázatos szeretet, a mások iránti tisztelet, a tanulni vágyás, a kíváncsiság. Ezért is lettek képei olyanok, mintha azokat természeti törvények hozták volna létre Molnár Zoltán jelenlétében.

Ott, a fényerdőkben.

Csizék Gabriella

(A könyvet a Mai Manó Ház könyvesboltjában lehet megvásárolni.
1065 Budapest, Nagymező u. 20. – www.maimano.hu)

Úgy éltek, mint az angyalok

Szűz Mária nagyon szép leánka vót. Mikor hat esztendőse lett, Szent Anna elvitte a templomba, s ott nevelkedett, hogy a világ el ne rontsa. Amikor Mária felnövekedett, férjhez kellett menjen, pedig hát egyáltalán nem akart. Nem vót mit csináljon, mert az vót a törvény.

Na, egy nap a papok kihirdették a templomba, hogy Máriát eljegyzik. Gyönyörű szép leány vót. Nagyurak, bíborba, bársonyba öltözött királyfiak sorakoztak fel, hogy feleségül vegyék. Szent József szegény ácslegén vót. Ő es elment az eljegyzésre, ácsköténybe vót. A királyfiak es s a papok es kikacagták, hogy mit akar ez a legén ott, ácsköténybe.

Vót a templom udvarán egy száraz fa. Már vagy tíz esztendeje ki vót szárodva, le es vót dölve. Azt mondták a papok:

– Mindenki törjön erről a fáról egy ágacskát, s akié három napra kizöldül, azé lesz Mária.

Mindenki sorban letört egy száraz ágacskát a fáról s reaírták mind a neviket. Vótak vagy kilencvenen. Akkor azokat az ágakot feltették az oltárra s bészárták a templomba. Három nap után megnezték, hogy mi van. A sok száraz ág közül egy kizöldült, nem csak hogy kizöldült, hanem ki es virágzott, József neve vót reaírva.

Na, megesküdtek. Szűz Mária minden este hosszason imádkozott a szobájában. Egy este, mikor József megkoppantotta az ajtaját s bényitott hezza, Máriacska erőst megejedett, a szívihez kapott ejedyibe.

– Ne félj, Mária! Én az életemet felajánlottam az Úrnak, s nem foglak soha érinteni.

Akkor Mária megnyugodott, s onnattól kezdve úgy éltek ők ketten, mint az angyalok.

A nap es gyönyörködött – Szűz Mária születése

Mikor Joachim, a főpap es a felesége, Anna elvitték húsvétkor az áldozatot a jeruzsálemi templomba, letették az oltárra, az ott való pap megnezte, osztá rejik nezett s megkérdezte őket:

– Gyermeketek van-e?

– Nincs.

Akkor a rabbi leseperte az oltárról az áldozatjikat s azt mondta:

– Tük nem vagytok az Isten előtt elfogadva s megáldva, mert nincs gyermeketek.

Joachim s Anna nagy szomorán kimentek a templomból, s bánatukban elhatározták, hogy ketten kétfelé mennek, ki merre lát, a déli nap felé. Addig imádkoznak, addig böjtölnek, amíg a Jóisten meg nem bocsát nekik. Ők nem tudták, hogy az Isten melyen bűnükért verte meg őket magtalansággal, de elhatározták, hogy bűnbánatot tartanak, hogy az Isten bocsássa meg ha ellene vétkeztek. Elmentek ki a messi pusztába, egyik erre, a másik arra, erdőkön, mezőkön keresztül. Anna csak sírt s imádkozott naphosszat.

Egyszer csak szózatot hallott, az Isten angyala megjelent neki s azt mondta:

– Ne sírj, asszony! Légy boldog s örvendj, mert a Jóisten meghallgatta könyörgéseidet, leányod születik Isten akaratából! Mária lesz a neve, ő fogja szülni a világ megváltóját.

Megörvendett Anna, s ahogy csak a lába bírta, sietett vissza a messi pusztából Jeruzsálembe. A templomajtóban, éppen ott, ahol elváltak, megtalálkozott Joachimval. Monnya nagy örömmel, hogy neki az angyal mit mondott.

– Nekem es pontosan ezt mondta! – felelte Joachim.

Megfogták egymás kezit, bémentek a templomba, s ott örömkiben, tiszta szübből hálaénekeket zengtek a Jóistennek. A Nap éppen ott állott a templom felett az égen, meglátta, hogy melyen boldogok az öregek. Gyönyörűségében még három óra hosszat ottmaradt, gyönyörködött s vigadozott. Amikor végre hazatért, az édesanyja szidni kezdte:

– Te fiam, te fiam, hol voltál egész nap, hol késtél meg ennyire? Mennyit átkoztak a napszamosok, hogy ma ennyi üdeig fenn vótál, s ilyen sokat kellett dolgozzanak.

Azt felelte a Nap:

– Édesanyám, azért késtem három órát, mert olyan gyönyörűsége láttam két öreg között, amelyen boldogságot még nem láttam, amióta az eget járom, nem es fogok látni többet sohasem.

– Mit láttál, fiam?

– Láttam két öregnek a boldogságát. Nem vót gyermekik, s most a Jóisten megáldotta őket, az öregasszon gyermeket fog szülni, leánkája lesz, Mária lesz a neve. Ő fogja szülni az Isten fiát, aki majd megváltja a világot. Ebben gyönyörködtem, s ezért késtem. Várom, hogy ez a jövődölés bételjesedjék, kérem az Istent, hogy érjem meg én es azt a nagy boldogságot, meglássam azt a lejánkát. S hát még azt be szeretném megérni, hogy megszülessék a világ megváltója.

A Nap megérte, hogy megszületett Máriacska, osztán megérte azt a szent éjet es, amikor a világra jött Jézus, Isten fia. Ő es együtt örvendezett a mennyei angyalokkal s a betlehemi pásztorokkal.

Üdvöz légy, Mária!

Egy nap Isten elküldte Gábor arkangyalt, es ő így köszöntötte Máriát:

– Üdvöz légy, Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van veled, áldott vagy te az asszonyok között! Fiat fogsz szülni, ki Isten fiának fog hívadni, es országának nem lesz vége – még sok mindent mondott neki az angyal.

Mária azt kérdezte:

– Hogyan történik ez? Én férfit nem ismerek.

– Szentlélek száll reád es magasságbeli ereje megárnnyékoz téged, fiat fogansz a méhedbe es megmaradsz szüzességbe.

Máriacska alázatosan lehajtotta a fejit, s azt felelte az angyalnak:

– Íme az Úrnak szolgáló leánya, legyen nékem a te akaratod szerint.

Aztán úgy lett.

Menjünk el a látására

Szűz Mária es Szent József el kellett menjen Betlehembe, mindenki, aki odavaló származású volt, oda kellett menjen a béiratkozásra, mert számba akarták venni a népet. József es, Mária es betlehemi vót. Pont arra az üdöre érkezett el Mária szülése, de az egész városban nem kaptak szállást. A városon kívül vót egy rongyos, elhagyott istálló, oda kellett bészakodjanak, mert senki nem fogadta bé őket. Az istállócskát szépen kisépérték, azután megcsinyálták a jászolt, s tizenkét órakor megszületett Jézus. Az istálló felett felragyogott a betlehemi csillag.

Az istállóban bizony hideg vót, hát ugye se ablaka, se ajtaja, kellett vóna egy kis tüzet tenni. Ott vót az a szegény beteg asszony, még ágya se vót, hogy lefeküdhessék. Nem messze pásztorok legeltették a nyájukat. Elment hát József, hogy kérjen egy kis paraszat tőlük. A pásztoroknak olyan hamis kutyáik vótak, hogy a nyájhoz

senki se közeledhetett, de Józsefet meg se ugatták. Odament a pásztorokhoz s így szólt:

– Jó emberek! Gyermeünk született, adjanak egy kicsi paraszat, hogy tüzet tehessek!

Adtak is minnyá jó szívvel.

Nemsokára megjelentek az angyalok a pásztoroknak s énekelték örvendezve:

– Serkenjetek, pásztorok, kik nyáj mellett alusztok, mert született az éjszaka ti szabadítótok!

– Halljátok-e, mit mond az angyal? Keljünk fel és menjünk el a látására!

El es mentek s meg es kapták a kicsi Jézust úgy, ahogy az angyalok megjelentették. Egyik báránycát, a másik sajtocskát, a harmadik nyulacskát, a negyedik egy bogláros szíjacskát adott ajándékba. Utólján még egy táncot es eljártak a kicsi Jézus kedviétt.

A napkeleti királyok, Gáspár, Menyhár, Boldizsár meglátták a betlehemi csillagot, sugallatot kaptak, hogy megszületett a Messiás, induljanak el, keressék fel, s hódoljanak neki. Hárman három országból indultak el s mentek a csillag után, egyszer csak összetalálkoztak az úton. A csillag mindig előttük ment, de Betlehem előtt

eltűnt a szemük elől, nem tudták, hogy merre menjenek tovább. Akkor Heródes volt az országvezető, bementek hozzá, hogy valamit megtudjanak tőle.

– Új király született, itt láttuk a csillagát, szeretnénk megtudni, hol van az a csillag, hol állt meg. Valamit tudnak-e róla? Jósolnak-e valamit?

Akkor Heródes hamar összegyűjtötte az írástudókat, előszedték az összes régi írásokat, nézték, olvasták, hát az volt írva: „Betlehem, Júda városa, nem vagy minden népnél csekélyebb, mert belőled fog születni a világ megváltója.”

A három király minnyá felkerekedett s útnak indult Betlehembe. A csillag esent mutatkozott, ment előre s a három királyok mentek utána. Egyszer csak a csillag megállott, a szent királyok ott kapták Jézust a jászolban. Letérgyeltek előtte, átadták neki az ajándékokot, amit hoztak: aranyat, tömjént, mirhát. Elbúcsúztak szépen a Szent Családtól s hazaindultak. Álmukban angyal figyelmeztette őket, hogy ne térjenek vissza Heródeshez, mert ő a Kisjézus életire tör. Így aztán más úton mentek vissza a hazájukba.

Lammel Annamária, Nagy Ilona és saját gyimesi és bukovinai székegyűjtései alapján írta: Kóka Rozália

Adalékok a Téka-újság történetéhez

Molnár János festő és grafikusművész, a Téka-újság egyik alapítója, szerzője és később főszerkesztője volt. Kezdetől kapcsolódott ehhez az egyedi és mégis jellemző pályát befutott sajtóorgánumhoz.

– *Hogyan kezdődött?*

– A nyolcvanas évek elején a Téka együttes megkeresett, hogy vegyek részt egy „gyűlésen”, amelynek témája egy újság, kiadvány megjelentetése. Beszprémy Kati lakásán nagyon sok tánczás gyűlt össze, és hosszú megbeszélés után megalakult a szerkesztőség, amelynek én is tagja lettem. Elkezdtek megjelenni az újság számai, amelyekbe néprajzi témájú cikkeket írtam, és grafikusként megpróbáltam a külső megjelenést befolyásolni.

– *Aztán változás történt, amelynek következtében jelentősen átalakult az újság.*

– Igen, fontos a jelző, amit használ, mert csak változás és nem törés következett be az újság életében. Lányi Gyuriéknál gyűltünk össze: a Téka zenekar, Bankó András újságíró és én. Ott a tékások elmondták, hogy egy új, szűk létszámú szerkesztőséggel akarnak tovább dolgozni és karakteres, különleges lapot szeretnének kialakítani. A Téka sok-sok elfoglaltsága mellett nem tudja vállalni az újság ügyes-bajos dolgainak intézését, de két tagját, Gyurit és Palit (Lányi György és Havasréti Pál) delegálja az új szerkesztőségbe, akik a Téka nevében és teljes felelősséggel tevékenykednek. Engem bízának meg a főszerkesztőséggel, és ha vállalom, nevezem meg azokat, akikkel szívesen dolgoznék együtt. Rövid gondolkodás után igent mondtam. A két tékás mellett Bankó Andrást és Virt Dezső építést javasoltam. Ekkor megbíztak, hogy dolgozzak ki egy koncepciót, amely a Téka-újság szellemiségét fogja tükrözi. Ezt én megtettem, a Téka elfogadta és ennek alapján dolgoztunk a későbbiekben.

– *Mi volt ennek a koncepciónak a lényege?*

– Egy kényszerű tényből kellett kiindulnom, a rendszertelen megjelenésből. Ennek oka az volt, hogy a lapszámok eladásából

gyűlt össze a pénz a következő szám megjelentetésére. Az átfutási idő miatt több hír, beszámoló a megjelenés idejére érvényét veszí-

„Ördöge motolla”

Emlékezés Martin Györgyre

Kodály születésének 100. évfordulóját ünnepelte az ország, amikor Tinka egy-két oldalnyi gépelt szöveget mutatott titkon és megjegyezte: már minden közéleti ember megírta visszaemlékezéseit Kodály Zoltánról, akinek valami kevés köze is lehetett hozzá, de közben jóformán mindenki magáról írt, nem a Mesterről.

Én nem szeretnék abba a hibába esni, hogy a magam szerepét túlértékelve túlzottan előtérbe helyezem saját élményeimet, amikor Martin Györgyről, „Tinkáról” írhatok. A szeretet és a tisztelet szól belőlem, amikor mégis egy-két közös történetet, egy-egy emléket felidézek a nagy-szerű emberről és tudósról, amelyeket nagyon fiatalon mint ismerőse, tisztelője, tanítványa átélhettem a társaságában.

Mérhetetlen intelligenciája mellett feltűnő volt törekenysége, táncossága. Az élet minden jelenségét a táncsal próbálta kapcsolatba hozni. Hihetetlen volt aktivitá-

sa, mozgékony-sága. Beszélgetés közben, az asztalnál ülve sokszor az ujjjaival mutatta a táncfigurákat. Nagyon ügyesen használta mutató és középső ujját, később panaszkodott is, hogy a „fenő” és a „lábc-savaró” mozdulatokat (ezek a kalotaszegi legényes figurák között is feltűnően nehéz, sok gyakorlást igénylő, bonyolult súlyelosztású lábfigurák) balra már kicsit nehezebben tudja megmutatni, régebben jobban tudott „táncolni” az ujjjaival.

Gyimesközéplokon, Kallós Zoltán egykori házigazdája így nevezték el: „ördöge motolla”.

Tiszta, világos ars poeticájára jellemző a következő történet. Megismerkedésünket követően többször megjegyeztem előtte, szinte segélykérően, hogy mennyire szeretném megismerni a magyar néptánc-kincset. Erre ő egyszerűen csak ezt válaszolta: „Nézd, egész életemben én is csak ennyit tűztem ki célul magam elé.”. Ezért gyűjtött, rendezett, írt tanulmányokat, készített kintográfákat, hogy ezt a népművészeti hagyományt minél mélyebben megismerje, és egzakt módon rögzítse.

Sokat jelentett számára a regös cserkész indíttatás és a kezdeti táncos évek. Nappal táncolt Molnár Istvánnal a SZOT Együttesben mint hivatásos táncos, közben egyetemre járt a Bölcsészettudományi Karra, hétvégeken pedig járta az országot és gyűjtőutakat szervezett munkatársaival. Szerény hivatásos táncosi fizetéséből rakta le a későbbi, szakmai szempontból egyedülálló könyvtárának alapjait, szinte darabonként válogatva össze különféle antikváriumokból.

Nagyon komolyan vette a táncos technikai munkát, nagyon szeretett forogni, ahogyan ő nevezte: „pörögni”. Mesélte, hogy amikor fiatalon megtudta, szemüveget kell viselnie, sírt, mert nem tudta, ezentúl hogyan hódol majd szeretett forgásának.

Molnár István nagy hatással volt rá. A következő történetet mesélte erről. Anynyira hatottak rá „Pista bácsi” szavai, hogy amikor egy délelőtti próbán nagyobb ugrást kért a táncosoktól, aznap éjszaka álmában felemelkedett és körbepérelte a próbatermet.

tette. Úgy véltem, olyan témákat kell preferálni, amelyek nem időhöz kötöttek, így bármikor, akár évek múlva is érdekesek.

A koncepcióm a következő volt: az újság tematikája legyen széles horizontú, egy meghatározott néprajzi területre kiterjedő, a témák bemutatása pedig sokoldalú. Ezt úgy kívántam megvalósítani, hogy egységes témájú számokat szerkesztek úgy, hogy egy lapban egy néprajzi terület zenéjét és táncait mutatjuk be, az összes Kárpát-medencei magyar tájegységet sorra véve. A zene- és tánc-központúsághoz hozzákapszoljuk a tárgyi és szellemi néprajzot, a népművészet többi ágát, minél szélesebb spektrumban, sőt, a magyar népművészettel határos és ahhoz kapcsolódó művészeti ágak bemutatását is. Így a képző- és fotóművészet, az építészet, a műemlékvédelem, a régészet és az oktatás területeit is. Az lebegett célként előttem, hogy bemutassuk, a magyar népművészet nem csak úgy teng-leng a semmiben, hanem szerves és egykor meghatározó része volt egy nagy szellemi egységnek, a magyar kultúrának. Ez az egykor domináns magyar népművészet és a belőle fakadó életlátás és viselkedésmód a mai napig érezteti hatását, képes pozitív életvezetési stratégiák és főleg közösségi, egymás megbecsülésén alapuló életmód és viselkedés kialakítására.

– *Ez az elképzelés a gyakorlatban hogyan valósult meg?*

– No igen, a gyakorlat... Az első lépés az volt, hogy engedélyeztettük az újságot: megjelenési periódussal, felelős szerkesztővel, szerzői jogokkal és köteles példányszámmal. (Ez nagy dolog volt akkoriban, a nyolcvanas években jártunk...) Utána kialakítottuk a lap állandó megjelenési formáját. Ezt szakmám révén kedvem lett volna magam csinálni, de etikai megfontolásból inkább elálltam ettől. Egy kedves barátom és egyben kollégám, Erky-Nagy Tibor grafikus és tervező vállalta és el is készítette a fix dizájnt, az egyes lapszámok terveit és tipográfiáját. Nagy hangsúlyt fektettem a képek tartalmára és minőségére. Ezért a Néprajzi Múzeum fotótárában több tízezer képet néztem át, közülük válogattam az adott néprajzi témához kapcsolódóan. Ebben nagy segítségemre volt a fotótár vezetője, Fogarasi Klára és a múzeum vezetősége, amely engedélyezte

a képek egyszeri közlését. Ezek voltak a konkrét alapok, amelyekről indulhattunk.

– *És a szellemiek?*

– A szellemi muníció hihetetlen mennyiségben állt rendelkezésre, csak meg kellett találni. Azt gondoltam, hogy egy-egy tájegység bemutatására azokat a szakembereket kérem meg, akik ott élnek: néprajzosokat, táncosokat, zenészeket, képzőművészeket, és sorolhatnám. Bizony óriási volt a szellemi potenciál. Dezső barátomnak mindenhol voltak kapcsolatai, a Délvidéken, Kárpátalján, Erdélyben, mindenhol. Nekem főleg Erdélyben és a Felvidéken. Jöttek – sokszor kalandos utakon – a jobbnál jobb írók és megtöltötték a lapot. András nagyon jó, időálló riportokat és életképeket írt a „kivülálló” szemével. Néha már-már a bőség zavarával küszködtünk. A sokoldalúságra jellemző, hogy verseket, valamint oktatás- és művelődésügyi statisztikákat is közöltünk, ami már igazán határterület. Mindezt önkéntesen, fizetség nélkül írták a határon belüli és kívüli szerzők. Megjegyzem, szerkesztőségünk is díjazás nélkül működött.

– *Tehát a Kárpát-medencei magyar területeket járták körbe és azt kisebb egységekre lebontva néprajzilag mutatták be? Ez egy örökös program és évtizedekig tartó, megunhatatlan lapkészítésre adott lehetőséget, ha jól értem.*

– Nem a lapkészítés volt a fő cél, ez csak eszköz volt, hogy a népi hagyományok megszakadó fonalát erősítsük. A múlt és a jövő közti folyamatosságot akartuk biztosítani a magunk erejével. Tehát nem a lapkészítés volt a fő cél. Ez csak az első lépés volt. A koncepciónak ugyanis volt még két további eleme. Az első, hogy a cikkekre építve, szakemberek közreműködésével előadásokat tartunk a táncházakban. Ebből következett volna egy tanfolyamrendszer kialakítása, siker esetén pedig egy átfogó néprajzi ismereteket oktató intézmény létrehozása. Ezután pedig egy-egy témát, a kapcsolódó cikkekkal, bőséges képanyaggal illusztrálva a Téka-újság mellékleteként jelentnénk meg, vagy akár könyv alakban adnánk ki. Így hármas népművelési feladatot láttunk volna el: Téka-újság mint adott néprajzi egységeket bemutató kiadvány-sorozat; ismeretterjesztő előadások,

A magyar nyelvterület szinte minden részén gyűjtött és irányította a gyűjtéseket. A legvadabb politikai körülmények között is újrászervezte Erdélyben a film- és hangfelvételeket. Számított a táncházmozgalom fiataljainak lelkesedésére, lendületére. Segített nekünk a gyűjtések előkészítésében, meghatározta az elolvasandó szakirodalmat, gondosan előkészítette a kazettákat, filmeket, technikai eszközöket. Mindenre gondolt.

Néha vasárnap vagy más munkaszüneti napon indultunk gyűjtőútra, és a kihalt „Akadémia” épületébe surrantunk be, hatalmas táskákat cipelve, jókat kuncogva Tinkával, aki talán újból kisdíáknak érezte magát közöttünk, és együtt izgult velünk, mint aki rossz fát tesz a tűzre. Mint ha nem is gondolt volna arra, hogy ő a Zenetudományi Intézet osztályvezetőjeként is elhozhatná a gyűjtőfelszerelést.

Saját pénzén felvevőgépeket telepített fiatal erdélyi gyűjtőkhöz (Könczei Csilla, Tótszegi András), hogy a határellenőrzés ne okozzon gondot minden alkalommal. Nagyon féltette a filmfelvételeket, nem

látta biztosítottak a videón való rögzítés marandóságát. Tudta, hogy jól és könnyen lehet dolgozni videokamerával, véleménye mégis az volt, hogy csak a celluloid-film alkalmas arra, hogy a felvételek akár negyven-ötven évig is minőségromlás nélkül maradjanak fenn az utókor számára. Olyan személyes varázsa volt, hogy a lengyelektől a románokig, cigányokig, amerikai tudós barátaitól a legeldugottabb erdélyi falvak parasztjáig egyforma szeretettel és nagybecsüléssel beszél róla mindenki.

Életének utolsó hónapjaiban három gyűjtést szerveztünk közösen. Zakopanéba, gurál ismerősökhöz, akiknek kultúráját Tinka nagyon jól ismerte és szerette. Györgyfalvára egy nagy hangosfilmezést, ahol minden korosztályt díszes viseletben sikerült rögzíteni. Pótolhatatlan érték. Végül Inaktelkén, egy lakodalom alkalmából negyven-ötven férfítáncosról sikerült táncfelvételt készíteni, a legfiatalabbaktól a legidősebbekig.

A két erdélyi utazás nagy izgalmat jelentett mindannyiunk számára. Házigazdánkat Györgyfalván a rendőrség meghurcolta, Inaktelkén a fényképezőgépekből kihúzgál-

ták a filmet. Valószínű, hogy a nagyértékű felvételek biztonságos hazajuttatása Tinka idegzetét viselte meg leginkább.

Az én életemnek egyik legcsodálatosabb emléke mégis a lengyelországi kirándulás maradt. Tinkát nehéz volt rábeszélni arra, hogy táncoljon, bár egy-egy figurát, zárlatot vagy szemléltető elemet szívesen megmutatott bármikor és bárhol. A gurál barátoknál eltöltött este jó hangulata inspirálhatta arra, hogy amikor a lengyel zenészek széki sűrű tempót játszottak, egyszer csak felpattant és olyan férfítáncot láthattak a jelenlévők, amitől minden táncosnak meghűlné a vér az ereiben. A szokatlanul gyors tempóra gyönyörű, szépívű legényes-figurákat táncolt, csipője szinte a föld fölött lebegett, s a lába valóban maga volt az „ördöge motolla”.

Nem gondoltam akkor, hogy utoljára látom táncolni, s pár hét múlva örökre elveszítjük azt az embert, akinek a hiányát soha senki nem pótolhatja többé.

Zsuráfszki Zoltán

[Téka – Tánc házi tájékoztató – Tizenegyedik szám, 1992 július, 37. oldal]

Vasárnap bort inni / Hétfőn nem dolgozni / Hej, kedden lefeküdni / Szeredán felkelni / Csütörtökön írni / Pénteken számolni / Hej, szombaton kérdezni: / – Mit fogunk dolgozni?

tanfolyamok, intézményszervezés; könyvkiadás. Így jött volna létre a szellemi és tárgyi népművészetet bemutató szerves kulturális építmény, és mindez civil kezdeményezésként.

– *És ez kire épült volna?*

– A Téka együttes táncháza és tábora, az egész táncházmozgalom legnagyobb látogatottságú táncos összejövetelei voltak. Erre a nagy létszámú, lelkes, a jóra fogékony fiatalságra, valamint a tánc házba járó, művelt értelmiségre épült az elképzelésem.

– *Mi valósult meg ebből?*

– Az első fázis és a második fele. Az első, az újság megjelenítése – szerénytelenség nélkül állíthatom –, nagyon magas vizuális és szellemi színvonalon. Második fázisként a Téka klubban létrejöttek az előadások. Például csángó népművészeti és fotókiállítás, Domokos Pál Péter előadást, táncbemutató; Magyarországon először erdélyi banda, táncosok és énekesek, a magyarszovátiai; Kallós Zoltán előadást. És itt sajnos leblokkoltunk. Kiadvány, könyv megjelentetésére és intézményesülésre már nem volt „pénz, paripa, fegyver”.

– *Utolsóként a „Nomád Nemzedék” lapszám jelent meg. Ez rendhagyó volt. Miért?*

– Táncházi évforduló volt, és összegzést készítettünk a táncházmozgalomról. Az ötlet Bodor Ferenc barátunké volt, aki évekként azelőtt már elkészítette a Nomád nemzedék című könyvet. Ez a Téka-szám volt a folytatása, de sajnos Ferinek és a lapnak is ez lett a hatyúdala. Ezután előkészítettem a szívemnek oly kedves Mezőség- és a dupla Székelyföld-számot, amelyek már nem jelenhettek meg.

– *Mi történt?*

– Az alapvető probléma az volt, hogy nem tudtunk bekerülni a könyvterjesztői hálózatba, és így nem volt mód országos terjesztésre. Ennek következményeként nem lehetett a példányszámot emelni, ezért egyre nehezebb volt a növekvő nyomdaköltséget kifizetni. Egy ponton túl pedig a dicséretesen önzetlen Téka zenekar már nem tudta vállalni az anyagi terheket. A végén azt vettem észre, hogy egyrészt egyre több tanulmány, cikk és fokozódó intellektuális figyelem árad felénk, másfelől viszont nem tudunk eleget tenni a növekvő anyagi kihívásoknak. Ameddig csak lehetett és ésszerű volt, dolgoztunk jókedvvel, hatékonyan és elszántan. Mondtam is Lányi Gyuri barátomnak: „Ne búsulj, mindent megtettünk, és az utolsó töltényig harcoltunk!”

– *Tény az, hogy a „Nomád Nemzedék” megjelenése után megszűnt az újság. Mi lett a szerkesztőséggel?*

– A szerkesztőség tagjaiból Gyuri és Pali azóta is együtt zenélnek, sőt tanítanak nagy sikerrel. Mindketten jelentős alakjai a magyar népzenei életnek. Sajnos, András nagyon fiatalon elhunyt, sorsának tragikuma a mai napig fájdalmat kelt bennem. Dezső szép családot nevelt fel, építészként dolgozik, ma is nagy szervező. Én a hivatásomnak élek, képeket festek és rajzolok. Azt, hogy a Téka-újság megszűnt, soha nem mondtuk, csak azt, hogy leállunk. A Téka újságsorozat megvalósítása lelkileg sokat jelentett a szerkesztőségnek, az írások szerzőinek és remélem olvasótáborunknak is. Ezért számunkra megrázó lett volna kijelenteni a megszűnés tényét.

– *Mégis a valóság az, hogy csak múlt időben beszélhetünk erről az újságról.*

– Igen, de ez nemes és igaz vállalkozás volt.

Az önminterjút készítette: Molnár János

„Megjövendölve volt régen”

Dalok, énekek, köszöntők a magyar néphagyományból – adventtől újévig

A karácsonyi kántálás élménye már gyerekkoromtól kíséri életemet. Különleges ünnepi ráhangolódást jelentett számunkra, amikor karácsony szombatján meghallottuk az első magyar kántálóéneket felcsendülni a lépcsőházunkban. Még ha nem is a mi ajtónk előtt szólalt meg, éreztük, hogy ez nekünk, az erdélyi magyarságnak szól. Ha falusi környezetben nevelkedek, akkor bizonyára nemcsak azt a néhány általánosan ismert dallamot kántáltuk volna, amelyekre a kisvárosban még emlékeztek.

Erre a lemezre azokat a számomra legkedvesebb dalokat, énekeket válogattam, amelyeket már felnőtt koromban, eredeti hangfelvételekről és élő forrásból tanultam.

A karácsonyi ünnepkör rendkívül gazdag hagyományait többnyire a Nyíradonyi Pávakör tagjaitól, az ő tevékenységüket egyengetve ismertem meg. A betlehemes és csillagjáró csapat megszervezését, a betlehem, a csillag és egyéb kellékek elkészítését olyan felelősséggel és komolysággal végezték, ahogyan egykor, gyermekkorukban. Fontos volt, hogy jó hangú, jó kiállású szereplők hirdessék Jézus születését, akik vallásos hittel, szívvel-lélekkel vállalták a szolgálatot.

A debreceni Motolla Egyesületben tevékenykedve többször kaptam felkérést az ad-

venti időszakban karácsonyi koncertek összeállítására. Több műsor is született, és az előadásokat követő közös éneklések után fogalmazódott meg az igény, hogy jó lenne a tanult dalokat otthon is hallgatni, énekelgetni.

Ilyenformán kerekedett ki a mostani lemez. Ezzel is pótolom a kántálás élményét, amelyet karácsony környékén a nagyvárosban úgy hiányolok.

*

A lemez keretes szerkezetű, tartópilléreit a szólóban, kíséret nélkül énekelte dallamok adják. A léspedi énekes, Demeter Antalné János Anna dalai (*Csordapásztorok; Kelj fel, keresztény lélek!*) és két archaikus népi imádsága indítja és zárja az albumot. Az ő hangjáért a magyar népzenevel történő ismerkedésem kezdetétől rajongok.

Adventi énekek, karácsonyi dalok, csillagjáráshoz, névnapokhoz kapcsolódó dalok, óévbúcsúztató és újévköszöntő hallhatóak a lemezen.

Az időrendi sorrendet követve az adventi énekek után kobozkísérettel megszólaltatott tordaszentlászlói dallam (*Parancsolá az Augusztus császár*) mintegy krónikásként vezet tovább a hallgatót a szálláskeresés, majd Jézus születésének misztériumába.

A legtöbb dallamot a karácsonyi ünnepkör alföldi énekes hagyományából, Pe-

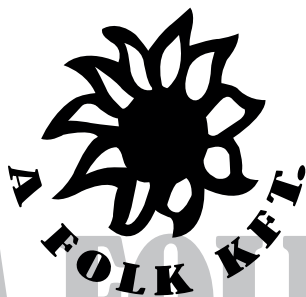
reg-Kiskunlacházáról Volly István, Lajtha László és Bartók Béla 1937-es gyűjtéséből, illetve nyíradonyi saját gyűjtéséből válogattam. Van közöttük több felföldi, erdélyi, moldvai és bukovinai dallam is. Ez utóbbiak közül kettőt ikerfurulya kíséri.

A lemez aranymetszési pontjába kerültek a Jézus-altatók, amelyeket legkedvesebb dalaim közé sorolok. A névnapköszöntők után a XVII. századi Magyar Cantionaléból szólaltatunk meg egy óévbúcsúztatót, majd ezt követi a Maros menti újévköszöntő és a hozzá illeszkedő magyarpéterlaci hangszeres muzsika.

A hangszeres kíséret megválasztásánál nem mindig követtünk tudományos, szakmai szempontokat, azt választottuk, ami ízlésünk szerint a leginkább odakívánczott. A citera és a duda felidéri a pásztorokat, a koboz a históriás énekeket, a vonószenekar pedig a kántálásoknál és köszöntőknél készségesen közreműködő zenészeket. Van olyan különleges hangszerpárosítások, amelyeket eredeti felvételeken ugyan nem hallhatunk, mégis megszólalhattak a téli falusi estéken, a kalotaszegi, a Maros menti és mezőségi zenekarok játéka, dallamai pedig már ismerősek és kedveltek a népzene-szeretők körében.

Bárdosi Ildikó

(Kiadó: Dsupin Pál – www.dsupinpal.hu)

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Az egykori Mohács zenéje

Orkestar Mišina – „Oj, gajdašu...” (Misina zenekar – „Ó, dudások...”)

„A tündérek egykor nem tartottak az emberek világától úgy, mint manapság...”

Gondolom az emberek is jól kijöhettek velük, legalábbis mintha erre utalt volna Késic Luka bácsi egy köztünk jó harminc évvel ezelőtt lezajlott beszélgetésben. „Éjjel-kor kellett ehhez dudálni, kólót, és akkor jöttek...” – mondta huncutul.

Igen, a hagyomány sokrétegű. A felszíni rétegei vonzóak, a mélyebb rétegek megértése, tovább életése tudás, hivatás kérdése lett napjainkban, bár lehet, hogy mindig is az volt.

Igen, ezek azok a nemzedékek közötti kontinuitást teremtő történetek, archaikus hangvétellel megszólaló, régies hangszereken megszólaltatott dallamok, amelyeknek befogadása, előadása ma magasabb fokú elmélyültséget feltételez, mint valaha. Különösen megnehezül a befogadás, amikor körünk elvárásaihoz viszonyítva differenciálatlan, hiányosnak, esetlegesnek tűnő hangszerek által alkotta együtteseken szólalnak meg dédapáink dalai. Másik nehézség, hogy ezek eddig fennmaradtak természetes élőhelyükön, mondhatni maguktól, de a mai „ökoszisztémában” életben maradni tovább már nem igazán tudnak. Valakinek, valakiknek

Misina zenekar: Tomislav Livaja, Végh Andor, Szabó Zoltán, Deroár Ferenc „Kume”

tudatos, megőrző szeretettel, hozzáértéssel kell e dallamkincs felé fordulni. Magas fokú, mégis alázattal átjárt muzikalitással, felfedező izgalomával, hittérítő hitével, szentírók igazságszeretetével.

Mindez csak úgy tud megvalósulni ma is, ha – a nagy elődökhöz hasonlóan – a

„parasztszene” a szó igazi értelmében tud inspirációt adni a ma művészenek, ha a hagyomány szerepe nem szűkül le arra, hogy az önmegvalósítás alapanyaga lehessen csupán. Ez utóbbi ma meglehetősen gyakori eset. A „crossover”, a „world music” és a „mainstream” minden kreatív fegyverével ellá-

Bárász György, a Népművészet Mestere és barátai az 1970-es években.

Ezüstmezőn a Pipacsok

Huszonöt éves a Pipacsok Néptáncegyüttes

tott szerzői nehezdednek rá az esendő hagyományra, hogy szándékuk szerint újraalkossák, valójában azonban az esetek többségében beárnyékolják azt. Pedig az igazi bátorság ma nem ehhez kell, hanem ahhoz, amit e CD megalkotói elhatároztak és létrehoztak.

Kevesen, kevés eszközzel, elkötelezettséget, tisztaságot, muzikalitást, figyelmet, mértéktartást tesznek eléink tehetséggel, szerénységgel, szeretettel. Az énekhangok páratlan eredetisége, a dudák, samicák lüktető, bűgő atavizmusa, a közismert dallamok friss interpretációja, soha nem hallottak izgalmas felrakásai bizonyítják mindezt.

Amit pedig e kiadvány létrehozói – alkotói és előadói – ezen túlmenően is bizonyítanak, az az, hogy a tudós szívós buzgalma, a művész felkészültsége külön-külön kevés lett volna e bátor tett sikeréhez. Ehhez e kettő egységére, egybeolvadására volt szükség. Mohács is méltán büszke lehet nemzedékekre visszanyúlóan hagyománytisztelő közösségeire, hogy itt sok minden megőrződött abból, ami másutt feledésbe merült, hogy rendre ideszülettek vagy ide találtak gyűjtők, lokálpatrióták, kutatók, akiknek hagyatékából ezúttal is méríteni lehetett. És bizonyára a Gondviselőt is köszönet illeti, például Brand Ede mohácsi pedagógus kéziratok kottalejegyzéseinek fennmaradásáért.

A legnagyobb köszönet a Mišina Orkestarnak (Végh Andor, Tomislav Livača-Tomo, Dervár Ferenc-Kume, Szabó Zoltán-Zolija) dukál, mert „Oj, gajdašu...” címet viselő CD-jük szórakoztatva gazdagít mindannyiunkat. Hallhatunk itt sokac és szerb dallamokat, tündértáncot is „láthatunk”, belekeveredhetünk tollfosztóba, disznóvágásba, lakodalomba, ünnepelhetjük a karácsonyt. Busónak beöltözve a nagy maszkarálban elúzhatjuk a telet dudákkal, gajdékkal, hegedűvel, a budriói cserépsíp-pal, a dél-baranyai pásztorok karabíciájával, dvojnícijével, svilarkájával, samicájával.

Ha jól tesszük a dolgunkat, talán a tündérek is visszatérnek...

Ez a remény szülte e páratlan kiadványt.

Eredics Gábor

fotó: Farkas Antal

A múlt évszázad nyolcvanas éveiben nagy szerencsének számított, ha egy műszaki értelmiségi nem a Kárpátokon túlra, hanem az otthonához közelebbi helyre került. László Csabát 1985-ben Székelykeresztúrra helyezték, ahol mérnök-gyakornokként az üzemi munka mellett géptant, technológiát, anyagismeretet tanított a helyi gimnáziumban. Egyébként ez gyakori volt akkortájt: a némi pedagógiai felkészítésben is részesült mérnökök közül sokan átváltak a tanügyre, ha igény volt munkájukra. Hamarosan kiderült, hogy a műszaki érdeklődés mellett sokkal komolyabb szenvedélye is van a tanár úrnak.

Gyermekkorától kezdve táncolt, ismerte a barcasági archaikus táncrendet, majd a brassói középiskolai és egyetemi évek alatt mindvégig tevékeny résztvevője és szervezője volt a diákklubokban létrejövő – hol tiltott, hol agyonszabályozott – táncházmozgalomnak. 1987-ben létrehozta a Pipacsok nevű csoportot, amely azóta is kiválóan működik. A lehetőségek 1990 után számukra is megnyíltak, szervezeti, egyesületi formát lehetett adni a kezdeményezésnek, s elkezdődhetett a műkedvelés szintjét messze meghaladó, kitartó és minőségi munka, amely a mai napig tart és messze túlterjedt Székelykeresztúr városának határán.

2012. november 3-án, szombaton este tartották Székelykeresztúron azt a rendezvényt, amelyen a Pipacsok fennállásának huszonöt éves évfordulóját ünnepelték.

Kincses Kálmán székelyszenterzsébeti református lelkész köszöntötte az egybegyűlteket, barátokat, s azoknak is üzent – főleg a zentai Csalóka zenekar tagjai-

nak távolmaradását fájlatva –, akik váratlan nehézségek miatt nem tudtak eljönni. Egyébként nagyon sokan ott voltak a régi Pipacs-tagok közül Magyarországról, Angliából, Németországból. Az évek során mintegy száznyolcvan táncos fordult meg az együttesben. A Pipacsok a gyűjtőmunka, a lemezkiadás, a felsősófalvi tánc-táborok és a keresztúri néptáncfalóközők mellett felvállalta az utánpótlás-nevelést is, hiszen az Udvarhely Táncműhely, a Háromszék Együttes és a Maros Művészegyüttes több aktív táncosa is itt kezdte pályafutását. A gálaműsor egyben rövid történeti összefoglaló volt. Részletek villantak fel az évek során bemutatott önálló előadásokból, a mezőségi, szilágysági, szatmári táncokból. A saját gyűjtésű „alapanyagból” koreografált mozgáselemek olyan kavalkádját mutatták be vendégeikkel közösen, amely hozzájárulásuk, negyedszázados munkájuk nélkül ma nem létezne.

A Pipacsok Néptáncegyüttes vezetője, amikor a tánc szünetében mikrofonhoz jutott, külön köszönetet mondott az egykori és mostani tagoknak, feleségének, a rendezvények örökös háziasszonyának, és az állandó segítőknek, Mátéfi Csabának és Zitának, a felsősófalvi Szász Tibornak és feleségének, valamint Lőrincz Hortenzia koreográfusnak, aki a mai napig ápolja gyökereit, és a székely népnek, amely ránk bízta ezt a sok kincset.

Ezüstmezőre léptek a Pipacsok – mondta Kincses tiszteletes –, adja Isten, hogy még legalább huszonöt esztendeig ropják úgy, nyíljanak, virágozzanak, ahogyan eddig! Úgy legyen!

Simó Márton (szekelyhon.ro)

Asszony a hatalom vasmarkában – II.

Részletek Nyeste Zoltánné, Bolyky Magda életéből

Miután a férjemet elvitték, két hét múlva a lelkészünk segítségével a Kossuth Könyvkiadó alkalmazottja lettem. A Magyar Református Egyház története című könyv terjesztőjeként két nap múlva már Kecskeméten dolgoztam. Meg se próbáltam állást keresni Budapesten, mert káderezés volt. Tudtam, ha kiderül, hogy politikai fogoly felesége vagyok, nincs rá kilátás, hogy felvegyenek. Huszonegy éves voltam ekkor. Addig én egy lépést sem tettem önállóan, most meg, két héttel a belépésem után könyvügynökként jártam az országot. A helyi lelkész ajánlólevelével bárhová bemehettem. Mindenütt hallgattam a panaszokat. Láttam, hogyan élnek az emberek, hogyan kezdődött Magyarország tönkretétele.

Elmentem mindenhova, ahol volt rá remény, hogy előjegyezik a könyvet, mert papírhány miatt nem lehetett akármennyit nyomtatni. Amit akkor nekem előlegként fizettek, abból levonhattam a jutalékomat és elküldhettem a szüleimnek, a kislányomnak. Akkor már nem volt apámnak sem állása. Hála Istennek, karácsonykor nem kellett fázunk, nem kellett éhezünk azért, mert a férjem le volt fogva!

Az elkészült könyveket is mi szállítottuk le, úgyhogy abba már apámat is bevonhattuk. Az egész országot bejártam: Dunántúl, Tiszántúl, Alföld. Keresztül a Bakonyon egy rozoga autóval.

Akkor a férjem már Kistarcsán volt. Ott egy darabig civilizált körülmények voltak, amíg át nem vette az ÁVO. A beszélőre nekem vidékről kellett hazavonatozni. Mentem hozzá minden látogatásra, mindig vittem magammal a kislányomat is. Eleinte még olyan körülmények voltak, hogy át tudott hajolni a rácson, hogy megpuszilja az apját, de azután jött a drótkerítés. Másfél méter széles folyosón járkáltak az ávosok és a hangzavartól nem lehetett semmit érteni. Rémgénybe illő jelenetek voltak. Így ment egy darabig. Szolzsenyicin írta valahol a náluk történt rémségekről: „Vajon nincs-e velünk, oroszokkal is valami baj, hogy mindezek megtörténhettek?”. A férjem később, minden előadásában ezt a mondatot idézte és hozzátette, hogy nincs-e valami baj velünk, magyarokkal is, hogy ilyesmik megtörténhettek ebben az országban.

Egy alkalommal, amikor odaértem Kistarcsára a beszélőre, a hangosbemondóban közölték, hogy mindenki menjen haza, mert itt már senki nincs, mindenki szabadult. Majd megkapjuk az értesítést. Én megvártam, amíg egy-két HÉV-vel elment a tömeg, sok száz ember, és lecövekeltem a főbejáratnál. Két bokám közé szorítottam a férjem fehérneműjét meg valami szalonnát, és akkor jött az ő, rám fogta a géppisztolyt, hogy itt nem szabad álldogálni. Akart engem piszkálni a puskájával, én ráordítottam:

– Hozzám ne nyúljon!

Akkorát ordítottam, hogy elkapta a fegyvert. Erre valaki kiszólt az épületből, hogy: „Tegyék bilincsbe azt az asszonyt!”. Én már nyújtottam is a karomat. Mondtam neki:

– Majdcsak elengednek, és ide fogok visszajönni, erre a helyre, és addig nem megyek el, amíg a férjemmel nem találkozhatom. Mára volt egy engedélyem a beszélőre!

Erre a lármára kijött a táborparancsnok, hogy menjek be velem. Bementem, leültetett és azt mondta:

– Tudom, hogy mire gondol. Azt hiszi, hogy a férjét megöltük, vagy hogy elvitték Szibériába. Nyugodjon meg! Egyik sem igaz. Hadd mondjam meg önnek, ha rajtam múlna, nem lenne itt ez a sok fiatalember.

„Keresztelő, Mezőtelki, 1946 márciusa.”

Képzeld el, ezt mondta a táborparancsnok! Mondtam neki:

– Ezt ismerem. Akárhova mentem eddig, mert mentem, jártam a püspöknél is, pártvonalon is kerestem kapcsolatokat, mindenki mosta a kezét, hogy nem tehet róla. Senki sem tehet róla, hogy ez van.

– Nincs magánál púder? Tegye magát rendbe, mert mit szól a férje, ha így látja!

Akkor tudtam meg, hogy előhózzák a férjemet. Előhozták. Megint a jelenet, nyakba ugrás és hogy én innen el nem megyek nélküle! Akkor Zoltán megint csak azt súgta a fülemben:

– Csak magunknak ártasz, főleg nekem, ha ezt műveled, mert teljesen ki vagyunk szolgáltatva nekik.

Máig se tudom, hogy a lábaim hogyan vittek ki abból az épületből, mert úgy mentem be, hogy én egyedül innen nem megyek ki. Csukjanak le engem is, mert nekem a férjem mellett van a helyem!

Ment tovább az élet, a sírás, a gyerekemmel vége volt a kapcsolatnak, mert abban a pillanatban, ahogy a gyerekre ránéztem, sírógörcs jött rám. Nemcsak az apját veszítette el, hanem az anyját is. Szerencse volt, hogy anyám velem volt. Majd aztán, baráti segítséggel összeszedtem magamat, ismét olyan állapotba jutottam, hogy tudtam a kislányommal is törődni. Azután már vigyáztam, hogy az apja után a gyereket is ne áldozzam fel ennek a mocsok rendszernek.

Ezerkilencszázötvenig voltam könyvügynök. Ötvenben, év elején államosították a Kossuth Könyvkiadót, de engem megtartottak állományban. Azután már Marx, Lenin, Sztálin műveket kellett vinnem a vállalatokhoz, pártirodákhöz, ahol soha nem mertek nemet mondani, mindenütt megvették a kínált könyveket.

Egy nap valamelyik üzem irodájában felfedeztem egy volt osztálytársnőmet. Pár percig örvendeztünk egymásnak:

„Keresztelő, Ebenhausen, 1958. június 29.”

– Jaj, de régen találkoztunk! Mi van veled?

Így-úgy... Hamarosan elbúcsúztam az osztálytársamtól. A mellette lévő asztalnál dolgozó fiatalember felállt és azt mondta neki:

– Egy óra múlva visszajövök.

Pár perc múlva derült ki, hogy engem akart hazakísérni. Legközelebb küldött nekem kis dobozban egy csokor ibolyát. Így kezdődött a kapcsolatunk, icipici lépésekkel próbált közeledni hozzám. Talán kárpótlásul küldte őt nekem a Jóisten azután a sok mocskos után, amit át kellett élnem, hogy a férjemet megtaláljam. Akkor ez így jött nekem, vigasztalásképpen. Az első randevúnk a Mátyás-templom előtt volt. Kért, hogy ott találkozzunk és ismerkedjünk meg jobban. Bementünk a templomba, imádkoztunk. Ő azt kérte Istentől: „Add Uram, hogy szép legyen!”

Nem azt kérte, hogy jó legyen, hanem azt, hogy szép. Ez neki a mottója volt, a lelki közeledés, én is arra vágytam, és így létrejött köztünk a lelki kapcsolat. Kiderült, hogy elvált, ugyanannyi idős kislánya van, mint nekem, a volt felesége ugyanannyi éves, mint én, éppen olyan szép, mint én. Végül vele is összeismertett, nagyon összehátrádkoztunk. Együtt mentünk mindenhová, a kislányomat is vittem mindig magammal. Kirándultunk, strandoltunk, olyanok lettünk, mint egy igazi család. 1950-et írtunk ekkor, a Fasorban megtörtént az első csók. Miután megcsókolt, egy versben megírta, hogy érezte, én nagyon visszafogott vagyok. Tudta, tudomásul vette, hogy én a férjemet szeretem. Én meg is mondtam neki, hogy ha az én férjem bármikor, bármilyen formában, bármilyen nyomorultul előkerül, ha csak egy darabka is belőle, én akkor is kitartok mellette. Én őt nagyon-nagyon szeretem, tizenennyolc éves koromtól ő volt az életem, övé minden tiszteletem, a megbecsülésem, a csodálatom, a szépségem, mert hát a férjemet szellemileg senki nem múlhatja felül.

Egy ponton mégis a hormonok győztek, megöleltük egymást, hiszen a testem csupa forradalom volt, az ajtófélfára is szerelemmel néztem, de nem volt valami nagy sikerélmény a részemről, mert én a férjemet szerettem. Ötvenháromra kezdett már a testi varázs halványodni.

Egy alkalommal a Fehérvári útra, a Kábel- és Sodronykötél Gyárba kellett mennem. Ez a gyár államosítás előtt, Felten néven, svájci tulajdonú vállalat volt, aztán oroszoké lett. A gyár udvarán gyönyörű nagy virágágyás volt, ez engem mindjárt levett a lábamról. Annyit már tudtam, hogy az orosz vállalatok nagyvonalúbbak a káderezésnél, úgyhogy megreszkíroztam, és megkérdeztem a személyzetistől, hogy véletlenül nincs-e valami betöltetlen állás. Kérdezte, hogy milyen iskolám van. Mondtam neki, hogy kereskedelmi iskolába jártam. Volt egy gépírónöi állás. Annak nem nagyon örültem, mert a mi iskolánkban az első osztályban volt a gépírás-tanulás, vakon írás. Az nekem pont kiesett, mert én másodikban kezdtem a kereskedelmit, de gondoltam, hogy valahogy majd csak elleszek. 1950 márciusában felvettek a gyárba. Nem csalódtam, ez a svájci vállalat nem egy leromlott, lepusztult vállalat volt. Az oroszok, amint bejöttek, rögtön átvették. Volt napközije is, így a gyereket ott tudtam hagyni, amíg dolgoztam. Végre pesti dolgozó lettem, a Bercsényi utcai lakásunkból, ahol a szüleimmel laktunk, járhattam munkába. Így valahogy megkapaszkodtam. Havi háromszáz forintos fizetéssel kezdtem a gyárban. Akkor jött be a forint, és egy forintért egy kiló őszibarackot tudtam venni, ezt soha nem felejttem el. Nagyon nehezen éltünk, de nem hagytam el magamat. Egyszer egy kollegám azzal állított meg az udvaron, hogy: „Magának biztosan nagyon jól megy a sora, mert mindig olyan elegáns.”. Akkor a mappát elvettem az oldalamtól és megmutattam neki a foltozásokat a ruhámon.

Kistarcsán továbbra is rendszeresen látogattam a férjemet. 1950 október végén is odamentem, ahol a hozzátartozók szoktak gyűlekezni. Üvöltött a hangosbemondó, hogy a tábor ki van űrítve, mindenki szabadult és hamarosan megkapják az értesítést a hozzátartozók. Kivel verekedhetnék? Hát hazamentem. Ekkor tűnt el a szemem elől a férjem. Három és fél évig nem tudtam azt sem, hogy életben van-e a gyermekem apja.

A vállalaton belül úgy tudták, hogy elvált asszony vagyok. Egyszer azt mondta nekem a személyzeti vezető:

– Micsoda gazember az, aki egy ilyen gyönyörű kis családot el tud hagyni?

– Nem gazember, nem!

– Hogyhogy? Hát hol van?

– Nem tudom, hogy hol van. Valahová messze elment, de nem gazember. Vannak emberi dolgok, amik miatt létrejön egy ilyen helyzet, de azt ne mondja rá, hogy gazember!

A vállalatnál beváltam, a közvetlen főnököm két-három hónap múlva kérte az új besorolásomat. Mentem volna szépen felfelé a létrán, de amint észrevették, hogy nem vagyok hajlandó az ő nótájukra táncolni, nem léptettek elő. Inkább áthelyeztek, egy alkalommal például a statisztikai osztályra. Két-három hónap múlva felajánlották, hogy szerezzem meg a diplomát, de hamarosan újra áttettek egy másik munkakörbe. Gyártás-előkészítésen, bérelszámoláson és sok más osztályon is helyálltam, de három éven át nem léptettek elő egyszer sem. Párt-tanfolyamokra akartak küldeni, de én ahelyett inkább beiratkoztam orosz nyelvtanfolyamra. Inkább Puskin nyelve, mint a pártzsargon! Igen jól haladtam, de egyszer kiderült, hogy nincs tanár, lecsukták őt is.

A gyártás-előkészítőben olyan tanfolyamot ajánlottak, ami egy évig tartott, heti tíz órában, munkaidő után. Vállaltam és végigcsináltam, a mai napig megvan a diplomám, technológusi oklevelem. Mialatt erre a tanfolyamra jártam, összeharagítottam Fazekas Gábor kollégámmal, aki a műszaki egyetemről kikerülve a Felten Kábelgyárban kapta meg az első mérnöki beosztását. Ő két év múlva elment tanársegédnek az egyetemre. Megtudta, hogy az Atomfizikai Kutatóintézetbe műszaki rajzolókat keresnek, rögtön szólt nekem, hogy jelentkezzem a felvételre, mert ott jóval magasabb fizetést adnak. Fölajánlotta, hogy előkészít a felvételi vizsgára.

Éppen ő volt nálam, este fél tíz volt. A nagy ebédlőasztalon a rajzok kiterítve, anyám már lefeküdt a gyerekekkel, én halálosan fáradt voltam. Reggel öt órától talpon, a munka, a gyerek... Már semmit sem láttam. Mondta a kollégám:

– Szedd össze magad! Most még egy vonalat behúzok, most látod három dimenzióban?

– Nem látok semmit. Semmit nem látok.

Ebben a pillanatban megszólalt a csengő az előszobában. Mondom:

– Ez most ki lehet, fél tízkor?

Kimentem, hát ott állt a férjem. Olyan ideges lettem, hogy nem találtam a kulcsot. Mondtam neki, jöjjön a konyhához, ott mindig benne volt a kulcs. Beengedtem. Az első kérdése az volt, hogy: „Van itt még énrám szükség?”

Belépett a konyhába, persze, hogy öleltem és pusztítottam. Egyik kezében egy virágcsokrot, a másikban egy zacskót tartott. Kinyíltott a hall ajtaja, és Katicám, aki akkor már hat éves volt, bedugta az arcocskáját. Zoli remegő hangon azt kérdezte tőle:

– Ugye, nem tudod, hogy ki vagyok én?

– Hát édesapa. Édesapa!

Ezért érdemes volt élni, ez engem igazolt, hogy nem csináltam rosszul valamit. A gyerekekben ott élt az apja emléke. Zoli odaadta neki a cukorkát, aztán kiborított a zsebéből egy marék rézpénzt. Azt mondta:

„Nyeste Katica, 18 éves (1963)”

– Ennyi maradt nekem az ötévi „munkaviszonyomból”. A többi taxira költöttem, mert Pistikét haza kellett vinni.

Pistike epilepsziás volt, Ráckövi Bandival, a fogorvosunkkal vittek haza. Gábor is kijött a konyhába, bemutatkozott a férjemnek, majd elköszönt. Hárman maradtunk. Amikor a gyerek is lefeküdt, én mindent elmondtam a férjemnek. A viszonyomat is Lacival. Mondtam neki:

– Most rajtad múlik, hogyan folytatjuk az életet, elfogadsz-e így. Én nem akarok utólag szemrehányást. Én nem tudok úgy élni, hogy egy megalázott, megcsaló asszony életét éljem.

Azt mondta:

– Tudom én, nem lehet elvárni, hogy egy szép asszony húsz éves korától öt éven át várjon a férjére.

Első dolgunk volt, hogy elmenjünk a szabóhoz, mert kettőnknek összesen egy rendes nadrágunk volt. Valahol hozzájutottam egy sötét flanel nadrághoz, azt kellett átalakítani, hogy Zoli el tudjon menni munkát keresni. Ezen közben én nekiláttam és leírtam vagy öt oldalon az egész történetemet. Az ávost is megírtam. Sírt, megrendült, amikor elolvasta ezt a kézzel írott levelet, majd darabokra tépte. Azt kérdezte:

– Nagyon megkínzott?

Az élet ment tovább, most már volt nadrágja, munkát kellett keresnie. Baráti segítséggel hamarosan megkapta az IPARTERV-állást, rögtön tervező mérnöki beosztásba került. 1953 februárjában engem is felvettek az Állami Atomfizikai Kutatóintézetbe, ami a Magyar Tudományos Akadémiához tartozott. Mielőtt gyakorlatra tehettem volna szert, elbocsátottak, mert a személyzeti osztályon, ahol addig elváltként tartottak számon, bejelentettem, hogy három és fél év után hazatért a férjem Recskről. Azonnali elbocsátás és három év állásnélküliség lett az eredménye a „vallomásnak”.

1956 novemberében elhagytuk Magyarországot.

Lejegyezte: Kóka Rozália

A tövisi vásár

Tövis város nem a Hunyadi János által építtetett, és máig álló templomáról vált híressé szerte Erdélyországban, hanem azért, mert nagy vasúti csomópont, állomásán minden vonat megáll, és évenként tíz országos nagyvásár belyszíne.

Ha a vásártartó jogot megvonnák tőle, visszasüllyedne poros kis mezővárosi valójába, csupán egy névtábla lenne azok számára, akik Gyulafehérvárról vagy Balázsfalváról Kolozsvár felé utaznak, vagy fordítva. A tövisi vásár olyan a dél-erdélyieknek, mint az angoloknak a tözsde: összel ez határozza meg a mezőgazdasági termékek téli-tavaszi árfohlyamát. A kiigazítás ugyanitt történik, májusban.

Ahogy annak idején Velencében találkoztak az északi kufárok a déli gyümölcskereskedőkkel, vagy éppen szláv vásárosokkal, úgy Tövisen is találkozik két-három itt élő nép, de még idegen érdekltség is van a dologban: vásárol innen szerb, török, olasz.

Tövis vásáraitra valóságos özönlik a nép, összegyűlt ott becsületes marhakereskedő, juhász, sertéshizlaló, cigány lókupec, alkalmi eladó, vevő, mézeskalácsos, lacikonyhás, orosz fémárus, koldus, hittérítő, jó, állatkereskedő, vágó gyermek szülői-nagyszülői felügyelettel, olasz csempész, közvélemény-kutató csoport. Néha politikai kampány is zajlik sokak örömeire, mert akkor folyik némi ingyen sör-bor-pálinka, s nem mindennapi veszekedéseket lehet hallani a pártok és ellenpártok tagjainak élénk közreműködésével. Van itt mindenféle ember, mindenféle háziállat, gabona, zöldség, gyümölcs, s rengeteg jármű: kis számár vontatta kordétól erős, hosszú, marha- vagy lószállító furgonokig, de több a szerkes, mint a kamion. Rendőrök kell irányításuk a forgalmat. A hegyekből leereszkednek ráfos, ökrös szekereiken a mokányok, akik káposztától óraelemig mindent vesznek, mert hegyeik, erdeik közé ritkán jut fel árus. Ők valójában ilyenkor érintkeznek a nagyvilággal.

A közelebbiek lovas szekerekkel jelennek meg, az iparosok és módosabb gazdák kisebb-nagyobb teherautókkal, a külföldiek „összskomfortos”, uniós normáknak megfelelő kamionokba gyömöszölik az állatokat. Az olasz lovakat vásárol, a török marhát és bárányt, a macedón sertést. Egy fényképész, aki egyszer a domboldalról nézte az eseményt, azt mondta, hogy az egész olyan, mint a Fesztivál-körkép.

A vásárolni szándékozók legalább egy órán keresztül csak sétálnak, mustrálgatják az árut, érdeklődnek árakról, bizonyítványokról, hovatartozásról. Azután kikapcsolják telefonjaikat, s zavartalanul nekilátanak az alkudozás ceremóniájának. Már első szóra drágállják az árut, azután tapogattják, nézik formáját, színét, korát, papírjaiból az egészségi állapotát; mindenben egy-egy kis hibát találnak legalább, morognak. Az eladó pontosan az ellenritust alkalmazza, s kész bármire megesküdni, hogy hajszálnyi hiba sincs az árujában. Mindketten színészkednek, keresik a pszichológiai határt, ahol már sem adni, sem kérni nem lehet többet.

Ahol alkuszának már egy-egy állatra, jószágra, ott kisebb tömeg verődik össze. Egyesek drukkolnak, mások lenézően legyintenek, megint mások irigykednek, ha az alkudozó felek dülőre jutnak, kezét csapnak, s elindulnak a sátrak felé áldomással megpecsételni az adásvételt. Ez a pecsét a szerződésre: egy deci tömény vagy egy palack sör, nagyobb összegeknél mindkettő. Azután jöhet a sült hús is, ha éppenséggel nincs a tarisznyában hazai. Mert pénzt is kell hazavinni, minél többet: kell villanyra, fűtésre, adóra, ruhára, szántásra-vetésre.

A gabonaárusok is örvendenek, ha beindul az állatvásár. Akkor ők is túlradhatnak portékájukon. Az ideji szárazság miatt a csillagos eget verik a gabonaárak.

Állat, gabona, egyéb termény s ipari árucikk is gazdát cserél – akárcsak a pénz –, ha beindul a „láncreakció”, s déltájban már csak az elégedetlenkedik, aki ilyen vagy olyan oknál fogva nem tudott túlradni árujában, s meg kell sétáltassa ismét hazáig, s majd más alkalommal újra

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2013. január 13. vasárnap, 10.30 és 15.00
Diótörő – Szegei Kortárs Balett

január 16. szerda, 19.00
Bál, avagy a táncos mulatság – Bozsik Yvette Társulat

január 17. csütörtök, 10.30 és 15.00
Holle anyó – Budapest Táncszínház

január 18. péntek, 19.00
Sakk – Botafogo Táncegyüttes

január 20. vasárnap, 10.30
A suszter álma – Fitos Dezső Társulat

január 22. kedd, 19.00
Szárnyak zenéje – Honvéd Táncszínház

január 24. csütörtök, 10.30 és 15.00
A suszter álma – Fitos Dezső Társulat

január 25. péntek, 19.00
Lisztmánia – Pécsi Balett

január 27. vasárnap, 19.00
Mur mur de la Méditerranée / Bolero – Budapest Táncszínház

január 30. szerda, 19.00
Danse Macabre – haláltánc-koreográfia
Gergye Krisztián Társulata és a Közép-Európa Táncszínház
koprodukciója

január 31. csütörtök, 9.30 és 11.00
Vackor kalandjai
Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

január 17. csütörtök, 15.00
Varázscirkusz – Bozsik Yvette Társulat

január 23. szerda, 19.00
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

január 28. hétfő, 19.00
Carmina Burana – Szegei Kortárs Balett

január 29. kedd, 19.00
Zorba – Győri Balett

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

kivinnie valamelyik vásárra. Újabb munka, újabb költség s időtöltés. Egy ilyen atyafi emígy bölcselkedett hallgatóságának a vásár végeztével az italos sátor mellett:

– Látjátok, a török innen megveszi és elviszi a borjút. A góbéktől összegyűjti és elviszi a krumplit. Tudjátok, ki szerez legtöbbet ezen az üzleten?

Egy fiatal gazda odaszólt:

– Az, aki levágja az állatokat, s beteszi a húst a kirakatba, s melléje a pityókát.

– Dehogy! – És hatásszünet kedvéért nyelt egyet a sörből. – Az, aki a bográcsokat gyártja, s a törököknek adja el.

Lukács Péter

Bivalyok között Mérában

Én magam véletlenül kerültem a bivalyok közé. Egy juhbemérés reggelén ki akartam menni a mezőre, megkeresni a pakulárokat, amikor váratlanul a reggeli bivalykihajtásban találtam magam.

Ez még az az időszak volt, amikor napon-ta kihajtják őket a legelőre s este vissza.

Csak mentem a csordával, hallgattam a jórészt érthetetlen hajtószavakat, a kolompok kakofonikus hangját, figyeltem az embereket, akik beeresztették a csordába állatokat, figyeltem az arckifejezéseket, szavakat és csak mentem együtt az össze-vissza hullámzó állattengerrel.

Hűvös áprilisi reggel volt, a falu végén egy-két álmos szemű, fázósan összehúzó-dó, pirosposzsgás fiatal fiú terelte az állatokat szóval vagy bottal a mező felé.

Bár az én szememben nagy volt a különbség a fiúk és a bivalyok mérete között, mégsem félt egyikük sem a hatalmas állatoktól, látszott, hogy megszokták őket.

Ahogy a mezőn szétszóródtak az állatok, az emberi és állati hangok egyszerre végigsiklottak a deres fű fölött és megtelt a tér mindenfelé halk, de célirányos zajjal és az alacsonyan álló nap megvilágította a párákat, amit az élőlények kieresztettek magukból. Valahogy nagy-nagy nyugalom érződött, mintha a világ rendje helyreállt volna, ahogyan szétnéztem. Hát így kezdődött...

Dr. Kós Károly „*A bivaly a kalotaszegi parasztgazdaságban*” című tanulmányában [*Eszköz, munka, néphagyomány. Dolgozatok a munka néprajza köréből. Kriterion, Bukarest, 1980, 197–277. oldal*] így ír:

„A bivaly (*Bubalus*) a tulokfélék egyik vizet és meleget kedvelő nemzetsége. Vadon élő fajai ma csak Dél-Ázsiában és Afrika sivatagi övezetétől délre ismeretesek. Az emberhez szoktatott, Indiában élő arni bivaly gyakran 3 m hosszúságot is elérő, átlag 1,4 - 1,6 m marmagasságú, hordószerű törzsű, zömök termetű, 400-800 kg súlyú állat. A szelíd bivaly elsősorú haszna a teje és az ereje, de húsa és bőré is hasznosítják. A fejőstehen évente 1000-2000 liter nagy zsír- és kazeintartalmú tejet ad. Zömök és izmos, termetéből következik roppant igaereje és egyúttal lassúsága is.”

Kalotaszegen a bivalyok megjelenéséről a XVII. század elejéről vannak a legkorábbi adatok a Gyalu környéki fejedelmi birtokokról.

„A század utolsó évtizedeitől kezdve aztán a fejedelmi kezdeményezés a főnemesség, a Telekiek, Bánffyok, Aporok, Lázárok, Kornisok s más előkelő családok körében valóságos divattá lesz: a kastélyok és udvarházak gazdaságaiban a nagyszámú fehérmarha (ökör, tehén) mellett mindenfelé kevés bivalyt is találunk.

A SZERZŐRŐL:

Füleki László 1958-ban Gyöngyösön született, 1982 óta jár Erdélybe, ahol főleg néprajzi, szociografikus témájú képeket készít.

Emellett önálló kiállításain, amelyek weblapján megtekinthetők, természet- és táncfotók is helyet kaptak.

A *National Geographic Hungary* és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum pályázatain díjazták fotóit.

A „Bivalyok között Mérában” című kiállítás teljes anyagát a legutóbbi Táncháztalálkozón láthatták az érdeklődők. Legújabbán a Fónó Budai Zeneházban állítják ki, 2013. január 19-ig.

Weblap: www.fulekilaszlo.hu; blogoldal: fulekilaszlo.blogspot.hu

PILLANTÁSOK – fotó: Füleki László

A bivalyok jelentős részben fejőstehenek voltak; ez a tejvás, tejeskávész és tejfölözés szokásának az erdélyi urak között már ekkori elterjedésével állhat összefüggésben.

A korai megjelenés azonban mellékes jelentőségű volt, mert számbelileg a szarvasmarhához képest elhanyagolható volt a számuk 1848-ig és csak a jobbágyság megszűnése után, a paraszti gazdálkodás átalakulásával változik meg ez a helyzet.

Az 1860-70-es években először a kolozsvári földészek, majd a bánffyhunyadi nagygazdák vásárolnak bivalyt.

A régi, nehézkes, két pár fehér ökör vonóerejét igénylő faekét egyre szélesebb körben felváltó vasfejű eke lehetővé teszi, hogy egyetlen pár olcsó ökörbivalyt vagy tejet is adó bivalytehenet beszerelve szegényebb parasztok is saját jószágához jussanak.”

Mérában a XIX. század végétől jelentek meg a parasztgazdaságban (1890-ben 8 db-ot számláltak), az első világháború utáni inséges időkben nagyon hamar elterjedtek, 1922-ben már 500, 1940-ben 1200 db-ot számláltak, az ötvenes évek elején a számuk elérte az 1500 db-ot. A későbbi adminisztratív szabályozás hatására a 60-as évek elejére 220 db-ra csökkent a létszám, az utóbbi három évben (2009-2011 között) a faluban két csordában kb. 140-150 bivalyt tartottak.

Az idézett Dr. Kós Károly tanulmányban a két háború közötti időszakról leírt, majd a hatvanas években megfigyelt életforma azóta a használt eszközökben sokat változott, de a munkamenet, az elvégzendő tevékenységek lényegében ugyanazok maradtak: *állatok beszerzése, tartása, eladása; takarmány vetése, gondozása, betakarítása, raktározása illetve beszerzése; közös csordába adás megszervezése; fejés, tejfeldolgozás, értékesítés.*

A bivalyok tartásával kapcsolatos, száz évet meghaladó tapasztalat itt még sok ember fejében, emlékezetében megvan és még mindig sok családot találni, ahol a bevételek között döntő vagy meghatározó tétel a bivalytej feldolgozásából származó jövedelem.

Először 2009-ben, majd azóta minden évben több alkalommal napokat töltöttem a csobánokkal, bivalyosgazdákkal, ismerkedve a munkafolyamattal, az életmóddal.

Az itt közzétett fotókon ennek az életformának egy kis szeletéből, a közös csorda mindennapi életéből láthatók részletek.

Füleki László

MEZÓN

*„A mérai cigányok régebb’ pásztoremberek voltak,
mind pásztoremberek. És tudták a becsületet.
Megtanította a szülő. Nem szabad lopni, dolgozni kell,
a gazdát tisztelni! Volt, aki meg tudta becsülni, ügyelt
a pénzre, az haladt, a másik csak ott maradt.”*

Fotó: Füleki László

BIVALYPÁSZTOR

CSÓRING

BORJÚHALÁL

FEKETE-FEHÉR TEJ

HAJNAL

„...mind egy csobán, én ha magam, saját magamnak kéne vegyek egy tehenet, én el kéne menjek legalább tíz-tizenöt vásárba. Hogy én kapjam meg a megfelelő tehenet magamnak. Az ember, amelyik most marhával foglalkozik, reánéz arra a marhára, megmondja körülbelül, mennyi té van benne. Én reájik nézek, megmondom körülbelül, mennyit fejnek ki belőle.”

DISKURZUS

GYENGÉDSÉG

„Ha szépen bán velle, lisztet ad neki, megvakarja, alája ül, türelmetlen (ne) legyen, mer a bihaj nem olyan, mind a tehen, hogy alája ülök, egybül megfeji! Van olyan, hogy huzogatja egy óráig, amíg leadja. Türelmesen kell üljön oda, mikor leadja, megfeji. Egyszer nehéz a fejtés, míg egyszer leadja. Másodszor többet nem kell félni, adja a tejet. De akkor elsőbben, mikor megveszi, akkor kell ügyeljen, ne rontsa el a bihajt.”

Fotó: Füleki László

BIVALYOSPORTRÉ

CSALÁDBAN MARAD

ÚTBAN A FEJŐHELYRE

„...a mérai, mikor meghallja, a mérai kimejen a világ végébe egy bihajér. De a méraitól, hogy vegyen valaki tőle bihajt..., nem veszen senki. Ha már bevisz a vásárba bihajt a mérai, megkérdik: uram, honnant van. Mérából. Többet véle szóba nem állnak. Hát, a mérai a jó bihajt nem adja el sohase. A mérai azt csinálja.”

Fotó: Füleki László

FIGYELEM

FOTÓGRÁFIA

Dorel Codoban

1946. február 12. – 2012. február 12.

Szerettem volna, ha korábban ér a hír, szerettem volna, ha sohasem. 2012 októberében, a feketetői vásárba tartván este volt már, amikor megérkeztem a Sebes-Körös partjára, a jól ismert gyönyörű völgybe. Árnyak látszottak csupán az út mentén, de a füstcsóvákat már messziről látni lehetett. Megérkeztem.

Nyaranta, mikor itt, Erdély kapujában járok, rendszerint letérek a Körös-partra, megmosom arcomat, kicsit elüldögélek, szokásom szerint néhány követ beteszek az autóba emlékül, attól félve talán, hogy többé nem járhatok erre, és arra gondolok, milyen szerencsés vagyok, hogy megint itt lehetek. Bucsa, a kis román falu, a Királyhágó felügyelője, kitarja fennsleges kapuját és a „buglyákkal” azt üzeni: „Gyere bé, ember, rég vártunk, csak gyere!”. Bal kéz felől, fent a domb-düledéken van egy méltósággal álló kis

fazsindelyes templom, amelyről sokáig azt hittem, magyar. Egyszer hát felmentem – itt szinte soha nem áll meg az ember, mert annyira siet oda, ahova igazán vágyik –, és csoda fogadott. Be lehetett menni a kis építménybe, ami majd' összeomlik. Kék, faragott, mívés, megálmodott, megalkotott román templom, amiből a küzködés története visszhangzik. Az itt éltek és meghaltak fejfái egyértelműen árulkodnak arról, hogy román település. Egyetlen magyar nevet sem találtam a temetőben.

Negreni, Körösfeketető, kultikus hely az utazónak. Itt szokás megállni, megpihenni, félrerakni a hazuról hozott koloncokat, „át-szellemülni”, áthelyezni az embernek magát abba a világba, ahová hosszabb-rövidebb idő óta vágyott. Egy „mics”, egy sör, egy elmélyedés, ki tudja miben, mindenesetre egy másságban, amit vagy elvesztettünk már, vagy soha meg sem volt. Nehéz ez, magunkba kell fordulnunk és elmélnünk. Innentől már minden más, egészen más. Kinek-kinek más dolgokért, nekem a saját különleges élményeim miatt, amelyek mostanra már egy negyed emberöltöt ölelnek fel. Ezért nagy hálát érzek. Semmihez nem tudom hasonlítani, pedig jártam én Amerikába is szinte hasonló rutin-járat szerint. Ez más. Nagyon más. Nem nagyon tudom elmondani, miért. Talán nem is kell.

„FÖLSZÁLLOTT A PÁVA”

A televíziós vetélkedő győzteseinek gálaműsora

Hagyományok Háza, 2013. január 22. 19 óra

Az MTVA, a Duna Televízió és a Hagyományok Háza által 2012-ben meghirdetett népzene és néptánc vetélkedő legjobbjai újra egy színpadon! A 16 és 35 év közötti hagyományápoló énekesek, zenekarok és néptáncosok versenyére a teljes magyar nyelvtérületről közel 500 produkciót neveztek, a televíziós elődöntőbe azonban már csak 48 jutott tovább, amelyek közül a 2012. december 15-i döntőn választották ki a legjobb zenekart, táncgyűttest, szóló táncost vagy táncpárt, illetve énekest vagy szóló hangszeres előadót.

Most mégis másról szeretnék írni, a feketetői vásárról, amiről már sokan mások is. A vásárnak pedig egy számomra különös-különleges élményéről, jelenségéről. Nekem a vásár elsősorban az embereket, a találkozásokat jelenti, ez a hely nekem igazán erről szól. Itt alkudtam meg első lajbimra, priccses nadrágomra, bujkámra. Hát

persze, hogy a kalotaszegiekkel, Bálint Tibivel, a györgyfalvi Pitti bácsival, a szentkirályi Rózsa nénival. De a csizmám is itt kelt életre a széki Sipos Marci primás-csizmadia kockás fűzetében, aztán követte ezt sok jó muzsikálás a széki sátorban, na és persze áldomás. Mert anélkül nem megy. Kallós Zoli bácsit kell követni a sorok közt, mert tud mindent. És csak tanul az ember, ámulva, mi mellett megy el, és minden „állomás” egy néprajzi előadás, egy röpke kincse a saját kultúránknak, egy igaz magva az

elvetendő búzában. Vetni az akar, aki hisz a kikelésben, az újulásban, az örök szépségben, a folytonosságban, bármennyire is változik a világ körülötte. Aztán kerül vásárfia is, csengő, az emberre tukmált ki tudja mi minden, de mindez megtalálja helyét idővel. Már csak a szép emlékek okán is.

Rátérek hát végre a különleges Feketető-élményemre, a számomra igazán meghatározóra. Feketetői vásár nem volt nekem egészen mostanáig Dorel bácsi nélkül. Úgy alakult, hogy újra és újra vártam a vele való találkozást. Nem tudom, de így rakódott le bennem. A tölcseres hegedű Bihar és Kolozs megye határán is régi hagyomány. És én a tölcseres hegedű hangját vártam, vártam, Bucsatól fogva, a buglyák látványától kezdve, a Királyhágó semmihez nem hasonlítható levegőjének első beszipantásától. Kerestem a vásári forgatagban, pedig sok mindenkivel szerettem volna még találkozni.

Négy vagy öt év vásározása során soha nem mulasztottuk el egymást. Csak kézzel-lábbal beszélgettünk, de mégis értettünk sok mindent. Tudta pontosan, megértette, miért járok én ide, közös barátaink, Lengyel Laci „Türei”, vagy Both Zsuzsa és Jócó tolmácsolásával sokat diskuráltunk. Egyszer büszkén adott át egy névjegykártyát, hogy ő hegedűkészítő, de nem csak ehhez ért. Filmek és hangfelvételek is készültek róla.

Tavalyelőtt együtt mulattunk a széki sátorban. Dorel bácsi hegedült, tölcsezett, Zsuzsa gardonozott, mi meg álltunk-ültünk körülöttük, ámulatban. Tavaly pedig hihetetlen hangszerbemutatót tartott az egyik sátor-kocsma tövében, egészen napnyugtáig muzsikált. Nagyon sokaknak adott örömet a muzsikájával, a közvetlen emberségével, ami annyira jellemző volt rá. Nem volt hivalkodó ember, de a tudományára nem lehetett nem odafigyelni. Sok fotót készítettem ekkor róla, amit aztán el is küldtem neki postán is, meg elküldtem feleségével, Florica nénival is, ahogyan megbeszéljük. Idén már nem láttam, nem tudtam, miért. Nagy döbbenettel hallottam Both Zsuzsától a lesújtó a hírt: Dorel bácsi meghalt. Éppen a hatvanhatodik születésnapján.

Isten nyugosztaljon, Tölcseres Hegedűs!

Kép és szöveg: Henics Tamás

A leányfonóban

Már nagyleány vagyok, mehetek a leányfonóba. Hát, persze csak az mehet, aki már konfirmált. Mi a házbér? Két kupa paszuly, két tő kender. Egy-két este segíteni a háziasszonynak.

Megkezdődött a leányfonó, minden este mentünk, ha esett, ha csorgott az eső, biza későre állott be a tél, nagy sarak voltak s elég messzi volt tőlünk a leányfonó is. Én laktam a piac alatt, s a táncház volt Forrószegen milliomos Simonéknál, hátul volt egy melléképület, de elég törpe és kereken a fal mind felszította kétarasznira is a vizet. Elég hideg volt. Azelőtt egy órával gyújtottak tüzet, kellett várjuk, hogy melegedjen be a ház, de az is igaz, hogy túl korán mentünk, mire már besötétedett már ott nyüzsengtünk, beszélgettünk, még táncoltunk is, hogy ne fázzunk. A felső fele a fonóháznak bele volt építve a földbe, úgy izzadt a fal, hogy csorgott róla a víz. De mégis szép volt, olyan jól éreztük magunkat benne. Nem fonunk. Belöktük a guzsalyokat a sarokba, 'sze volt időnk játszani, mert a fiúk csak nyolcra vagy fél kilencre jöttek.

Mit játszodjunk, leányok? Befüggönyeztük az ablakokat és az ajtót is bezártuk. Játszodjunk szembekötősdit! „Hol vagy Jancsi?” „Ez Sári!” – ordibálja Mari, – „mert kicsi az orra”. Kacagás, lökdösődés, kopogtat valaki. Nagy csend lett. Egy kicsi fiú, mert a nagyok nem jöhetnek ilyen korán. „Te, ha nem hagysz békénket, megiszod a levét!” Újból kopogtat, egy nagyobb, bátrabb leány kinyitotta hirtelen az ajtót, nyakan csípte és beráncigálta a tizenkét esztendősi fiút. „Igen, te, te vagy! Te kicsi postás, mint hallgatózol, hogy mit csinálnak a leányok és elmondod a nagyfiúknak. Na, most mindenkivel kell táncolj!” Úgy megráncigáltuk, megtáncoltattuk, ezt fújtuk

csúfságból: „Kinyér duc, málé duc! De el nem mondd, mert megnyúzunk elevenen!”.

Bemelegedett a ház is. Mindenki elévette a guzsalyát, s kezdtünk komolyan dolgozni, ki mit vitt, csepüt, kendert, azt fondagáltuk. Már szállingóztak a fiúk, egy-egy huncutabb fiú felült a cigányok padjára. Igen, mert ahol van télen a fonóház, ott van a táncház is. Azon muzsikálnak a cigányok. Kereken onnét mindegyik leányt láthatta jól. Ott vicceltek, kacagtak négyen-öten, a többi fiúk az ajtó sarkánál állingáltak vagy egymás térgyén ültek. Persze, nem volt annyi hely. Egy-egy bátrabb fiú odament a leányhoz, a szeretőjéhez, a leány felállott s a fiú ült a guzsalyra, s a lány a fiú ölébe ült és úgy font, közben beszélgettek. Én pirultam, én csak egy párszor voltam a fonóban. Volt egy-egy fiú, aki akart beszélni egy-egy lánnyal, de szégyellték a lámpavilágnál. Egy tízes lámpa ott csüngött a padlás közepéről egy félméternyire, hogy mindenki lássan mellette fenni, de még közbül is volt két hosszabb pad, ott is lányok ültek. Egy nagyfiú csak annyit mondott: „Nem lesz hétfő?”. Egy ki-

Illusztráció: Juhos Kiss Sándor

sebb fiú a lámpához ment, s mondta: „hétfő”, s az f betűt úgy elnyújtotta, hogy elaludt a lámpa. Ilyenkor sötétben odamentek a leányokhoz a fiúk. Suttogás hallatszott, csak úgy csuppan egy-egy csók. Egy-egy leány, akit nem ölelt senki, irigykedve, fennhangon mondta: „Gyújtásatok már meg azt a lámpát, dolgozni akarok!”. Meggyújtották, újból hétfő, belefújtak. Volt, amikor öt-tíz percig is tartott az a hétfő. Hej, jók is voltak azok az ártatlan csók, ölelések! „Na, most elég legyen! Mi van itt, mulatós este? ’Sze többet vagyunk sötétben, mint lámpavilágnál. Drága a fotogén, nem lehet kapni.” Úgy is volt. Összepótoltuk a pénzt, csak nagy nehezen tudtunk venni egy-egy literrel.

– Ki tud szarkatáncot járni?

Félre a közbülső padokkal, neki ugrálni, de már a fiúk is, leányok is járnak. Ki tudja tovább járni? Közben fújtuk: „Szarka vagyok ugrálok, húst eszek, ha talállok!” Lábujjhegyen, legugulva, csípőre tett kézzel kellett ugrálni. Még ugrás közben tapsoltunk egyet elöl, egyet hátul, volt, aki nagyon szépen sokáig járta.

Gyuri még egy negyedórát is ugrált, ha kellett. Vicces, tréfás fiú volt, táncolni is jól tudott. A csúrdöngölőt is úgy járta, hogy rezgett belé a ház.

Hétfő. Egy-egy fiú szégyellősen hátrament a lánytól, ha felgyúlt a lámpa. „Na, te csak a sötétben szereted a leányokat” – vicceltek, kacagtak az ajtó megett hátul. Persze ezek a kisebb fiúk voltak, akik tanulni akartak a nagyobbaktól.

– Na, fújunk egy-egy nagyon szerelmes nótát! – hülyéskedtek, meg-megbátorkodtak a kicsik.

– Két szólamra vegyük:

*„Megrakam a szekereket ganéval,
Közepébe beülök a babámmal,
Kicsavarintom a bojszam vigit,
Úgy megyek az utcán vigig
A babámmal.”*

Vagy:

*„Eszembe jut réges-régen,
Nekem is volt hasmenésem, s a babámnak.”*

– Hej, tudak én ennél szebbet is! – mondja egy fiú. – Erősen szeretett egy fiú egy leányt, de a leány már nem akart beszélni vele, a fiú mégis mind az ablaka alatt járkált. Eszibe jutott, hogy kéne adjon éjjeli zenét, de cigányra nem költött, nem is nagyon telt. Eljön az éjfél, nekifog dudálni egyedül:

*„Szállj le madár a kapuról,
Igyál vizet a vályuból.
Aludj kicsi Kati, aludjál.”*

Hangja nem volt, jól elnyújtotta: szállj le madár a kapuról. Aludj kicsi Kati, aludjál, ezt parancsoló hangon fújta. Kati volt a lány. Most egyre hajtogatják a fiúk: aludj kicsi Kati, aludjál.

– Most egy másikat, ezt is kétszólamra, szép szerelmes dudak ezek:

*„Kedves kis angyalom,
De bűdöset fin...tál,
Talán biza’ törfuszulykát vacsaráltál.”*

– Ezek mind semmik, én megesküszek a fonóházra, én láttam a két szememmel fiatalon bapóm, s nanóm. Megesküszem, olyant még nem is láttam életemben, olyan szerelmesek voltak!

Beszaladt Márton Ferenczel a fiúk közé, úgy kacagnak, hogy folynak el. Forrószegen egy ablakos törpe házban egy idős házaspár lakott, jól egyeztek, s mindig így beszéltek: drágám, szívem, aranyos violám. Ez egy kicsit szokatlan volt. Azt mondták, hogy urizálnak,

mert nálunk Széken a becézés helyett kicsi Rózsit, kicsi Sárít, kicsi Gyurit mondtak, pedig már nagyok voltak. Azt már írtam, hogy a mi időnkben nem használtak függőnyt, a kerek muskátli levelei takarták egy kissé az ablakszemet, de ha közel ment az ember, jól belátott. A fiúk hallgatózni voltak, hogy halljanak egy kicsi szép szót: egyél még szívem, egyél kincsem. Vacsora után lecsavarták még a lámpát is, akkora löccsenős csókokat adtak, hogy kihallatszott. Az ember elkezd hízelegni: rozsmaringom benyomintom; az asszony mondja: szekfűszálom, én nem bánom. Aztán egy pár hétig mind ezt hajtogatták a fiúk: rozsmaringom benyomintom, szekfűszálom, én nem bánom. Amíg akadt jobb.

Megérkeztem a fonóba:

– Szerusztak, leányok, jó esté!

– Néte, né, há’ kaptál új guzsalyt, Rózsi? Ez már igen! Aztán ezért sok csók jár!

Mіндеgyik leány mondott valamit kacagva:

– Hát, tükres guzsaly?

Igen, ott volt a tükör a talpán elöl, a nyele mellett. Én boldog voltam, meg nem is. Igen, összeköt bennünket ez az ajándék, mire is való volt, ’sze úgyis tiltja az anyja tőlem. Aztán nem volt neki reá pénze, megbánta vagy két véka málé, úgy kellett elsurgyálja hazulról, ’sze ez már megszokott dolog, mástól lopni szegyen. Én pirulva ültem a tükres guzsalyon, pedig az a Sári milyen büszke volt, dicsekedett, mutogatta, hogy a szeretőjétől kapta. Jaj, nem várom, hogy jöjjenek a fiúk a fonóba. Most még a kezem is megremeg, jaj, ha megtudja a fiú anyja, lesz még nagyobb szó, pletykaság. Nem, nem tudok én boldog lenni, a hátam megett összesúgnak a leányok. A fiú anyjáról mondják, hogy beteg, én kínomban nyálazom a szőszemet, amit fonok. Viccesen reám is szól a barátom:

– Né, a Rózsi, hogy csókolgatja a fonnivalóját az új guzsalyon!
Még dudba is nekifogtak:

*„Szivárványos az ég alja,
Beteg a szeretőm anyja,
Hogyha beteg, bár meghalna,
Hogy a fia rám maradna.”*

A nagyobb lányok, akiknek már volt komolyabb szeretőjük, ott ültek a guzsalyon a fiúk, a lányok az ölükben. Fonás? Fontunk, amennyit tudtunk, csak a neve volt, hogy fonunk. Na, de voltak nagyobb, komolyabb lányok is, akik fontak két orsóval, s az egyik be volt szúrva a guzsalyba, azok nem is vicceltek, csak fontak, s néha el-elkacagták magukat. Mi szegény lányok meg kellett kíméljünk azt a kis fonnivalót. Mert nem volt elég kenderünk, elég kellett legyen, amíg tart a fonó.

Hétfő, szerda, péntek, ezek nem polgáresték, a fiúk hamarabb elmennek s van, aki el se jön ezekre az estékre. Mi újból letettük a guzsalyunkat, be a pucikba, a sarokba. Egy-egy fiúnak megmondtuk, hogy maradjanak játszani, de ha mindegyik maradt volna, nem férünk volna el a házban. „Suládrézzunk!” Egy kört csináltunk, jó szorosan egymás mellé álltunk, egy fiú, egy lány, a kezünket hátra tettük, de nem fogtuk meg egymás kezét. Egy kendőnek a végét jól meggöcsöztük, elég nagyokat lehetett ütni vele a másikkra. A kör közepén állott az egyik, és ki kellett találja, hogy kinél van a kendő. Kiáltotta: „Hol a kendő?”. Ha nem tudta kitalálni, akinél volt a kendő kiáltotta: „Itt a kendő!”. Azzal máris ütötte a jobb oldalán levő fiút. Ha az nem volt figyelmes, futattuk kereken a kör körül, s úgy elpotyoltunk egy-egy nehezebb futású fiút, ha megvertük, ő állott be e körbe, ha nem tudtuk volna megütni, mi kellett volna beálljunk a körbe. Ez elég szapora, vidám játék volt, ha haragudtunk egy fiúra, jól el tudtuk potyolni, de ők megkíméltek. Ez volt a suládré. Ha nem voltak ott a fiúk, még birkóztunk is, hogy ki az erősebb, egy-egy pár erős lány mind csomóra rakott minket. Éjfél-

kor, amikor hazaértem, olyan éhes voltam, mint a farkas, megettem volna a vasat is. Örvendtem, ha maradt egy kis fuszulyka vagy magyarólevés, de ha nem volt, jó volt a málé hagymával is.

Kedd, csütörtök, polgáreste volt, ilyenkor hazakísért a fonóból a legényünk, hát persze, akinek volt. Szombaton este nem mentünk a fonóba, de a szeretőnk eljöhett haza.

Megyünk a fonóba.

– Zsuzsi, Sári, gyertek hamar, mert nem kapunk helyet!

Úgy szerettük, hogy mind egyhelyre ülünk elől, mi a kisebbek.

A múltkor későbbre találtam menni, a kisebb lányok tettek maguk elé egy mosót, az foglalt. Zsuzsi tipelődött Sárral, Zsuzsi kiabál: – Gyere hamar, elfoglalják a helyedet! – Én le is ültem hamar. Sári kiabálni kezdett, ujjal mutatott reánk, kisebbekre: – Né, né, ezek a kis taknyosok, most jöttek először a fonóba, s már ugrálnak! Ők veszik az első helyet, a nagyszájúak! – Mi hallgattunk kipirulva, mert igazuk volt, nálunknál jóval nagyobb lányokkal jártunk a fonóba, mentek volna nyakra-főre férjhez, de nem is volt nagyfiú. Ezek nagyon szelíden viselkedtek, komolyan és sokat fontak. Szégyellősek voltak, de a piszkos fiatal fiúk el is fúják itt a sarokban:

*„Szép a leány egy idejig,
Tizenkilenc esztendeig,
De már aztat meghaladja,
Már a legénynek csúfja.”*

Nem tudnak ezek a leányok boldogok lenni, örülni a tiszta leányságuknak. Számítják, ki mit mond, vagy hogy, hogy volt azelőtt. Egy kicsi fiú megszólalt a sarokban:

– Azt mondta nanóm, nincs vln leány, a férjhezmenetel csak nyomorúság, halála előtt két nappal is ráér a férjhezmenetel.

Egy este a fonóban egy nagyobb leány felkiált:

– Hiszitek, hogy én ma este férjhez megyek?

– Ne bolondozz, Sári! Berúgtál?

– Én nem, tiszta józan vagyok. Te, meg lehetne szokni egy idősebb özvegy embert?

Egyik azt mondta, nem, a másik: „Ha szép ügyes, még én is elmennék, ha kérnének.” Aztán mindegyik leány mondott valamit, így se semmi, úgy se valami! Az egyik azt mondta: „egy világért se mennék el egy százaz kóréhoz”. Sári:

– Száraz kóré vagy vénember, mindegy, de én ma este férjhez megyek! Fogadjunk?

Felállott, letette a guzsalyát.

– Nagyleányok vagyunk – hadonászott a kezével, – maholnap kitúrnak a kicsik! Né, mennyien vannak, mint a lótetű a ganás földben! – mutatott reánk.

– Mi, menjek el egy olyanszerűhez, mint én? Még megátkoznak ezek a kicsi leányok. Vén jércék vagyunk, kire várjunk? Ugyi, milyen gyönyörű volt az a Mari! Kérték azt még jó módú fiúk is, amíg egész fiatal volt, de ő nem megyen, mert várja a szeretőjét. Írta neki a szerelmes leveleket, úgy hitt benne, s amikor hazajött a szeretője, reá sem nézett, elvett egy csúf gazdag leányt.

Sári úgy búsult, hogy azt hittük belezavarodik.

– Én férjhez megyek ma éjjel! – kereken járt, mindenkit megcsókolt.

– Ez a Sári meg van lökve! Ezt nem szokták elmondani senkinek, ez titok.

Elkezd egy leány viccből dudalni, mert amikor észrevettük, hogy valamelyik leány férjhez akar menni, ezt kiabáltuk neki:

*„Hálkiliki kikiri!
Sipas Sárit kéri ki.”
„Hálkiliki kikiri!
Kocsis Rózsit kéri ki.”*

Ezért szoktunk kicsit pöfögni, hogy ne mondják, mert nem igaz. De most Sári nem haragudott:

– Ez szent igaz – mondta. – Nem ér semmit a leányságunk, – s elkapta a guzsalyát. – Isten veletek, leányok, engemet a fonóban többet itt nem láttak.

Jól beugrasztott bennünket, nemigen van még özvegyember sem, azoknak most nagy a keletjük. Másnap tudtuk meg, hogy Sári férjhez ment másutczára egy kétgyermekes apához. Egy évvel volt kisebb a leánya, mint ő. A szép nagyleányok olyan olcsók voltak, hogy egy idős agglegénynek hárman is ajánlkoztak. Úgyhogy más-kor az a leány, amelyik konfirmált, jól el volt készítve (staffirung), mehetett férjhez, de most látszik, hogy háború után élünk. Elég-gé kopottak vagyunk, nem lehet még mindig szikies ruhaneműt kapni. Úgy elkímilgettünk egy-egy elhasznált régi fersinget, hogy a ráncoknál le volt szakadozva, még színehagyott is volt, de nem számít, csak régmódi legyen. Elmentünk mi szívesen, délután a templomba és a tánra is vele.

Ma este kevesebben vagyunk egy leánnyal a fonóban. Polgáreste megérkeztek a fiúk, ugyanúgy a sarokba. Viccelnek. Leejtette az orsóját egy kisebbrendű leány, felkapta egy nagy fiú: kell menni ajtózni! (Ez egy játékféle.) A legény elvette az orsóját és várja a leányt az ajtóhoz. Az szégyellősködik, kipirulva mondja: hogy ő biza nem megyen oda! A fiú mondja: „Ha nem jössz ajtózni, letekerjük az orsót a fonalat.” Kezdek tekergetni. Az már nagy szégyen volt, hogy egy nagyobb fiúval így csinált. A fonalat tekerték fel az ajtóra. A leányt lökdösik, hogy menjen váltsa ki, de a fiatal leány csak pirul, erre olyan nagy kacagás lett. „Nem csókolom meg azt az öreg fiút!” (Mert már le volt szerelve.) Az orsót a fonalat mind letekerték a fiúk az ajtó felső felére, keresztbe. Akkor csináltak egy hétfőt, belefújtak a lámpába. Ottmaradtunk a sötétben. Az orsót üresen vitte oda a leánynak és össze-vissza csókolta a sötétben. Egy kicsit szégyen volt a fiúra nézve, mert mindjárt azt pletykálták, hogy nem állhatja a leány. Aztán egyik orsó a másik után került a földre, mert ki-kiverték a kezünkéből, fonás közben. Amelyik fiú hamarabb felvette, azzal kellett menni ajtózni. Volt, amikor három fiú, három leány állott az ajtóba, s csak úgy adták vissza az orsót, ha megcsókolta a leány. Ha kevés volt a fonal az orsón, egy vagy két csók járt, s ha sok volt a fonal, akkor még hat csókot is kértek tőle. A leány a többség előtt kellett megcsókolja. Ha nem akarta, csináltak hétfőt, de ebben nem volt köszönet, mert akkor úgy össze-vissza csókolta a leányt, hogy egész este égett az arca. Ez volt az ajtózás. Ezt még azért is szokták csinálni, hogy tudjon beszélgetni pár percig a leány a fiúval.

– Ügyeljete az orsóra, mert amelyik leejti, visszük ki csillagszámolni! – mondták a fiúk. Ebbe én is beleestem, de pirultam is. Kiverték a kezemből, egy velem egyidős fiú vette fel. Megfogta a kezem, s kimentünk a tornác a végibe. Szépen süttött a holdvilág.

– Mennyi itt a csillag, ezt nem is lehet megszámlálni – mondtam.

– Dehogyanem! – mondta. Az egyik kezével fogta a kezemet, a másikkal puhán átölelt. Kezdte a homlokom csókolni, aztán a két orcámat:

– Na, számoljad, ezek a csillagok! – A szája a számhoz ért, s én úgy éreztem, mintha puhulna a lelkem, melegen cirógatta a kezem, megkérdezte:

– Na, megszámloltad? Hány csillagot adtam neked? Csak felit add vissza, kicsi Rózsai, mert szebb csillag nincs ezen a földön.

Bementünk a házba, s én csak fontam, fontam, nem mertem ránézni senkire, féltem, hogy észreveszik, hogy nekem tetszik az a fiú. Aztán még sosem voltam kinn csillagot számolni senkivel, de ha a nagyleányok kimennek, szívesen kimegyünk mi is. Tíz óra után már a nagyleányoknak, akiknek komolyabb szeretőjük volt, már men-

tek haza, kísérték haza a leányt. Kedd este volt, csináltak hétfőt, elaludt a lámpa, nagy nyüzgés-forgás volt a sötétben, mire meggyúlt a lámpa, sok fiú és lány hiányzott. Elhúzták a csíkot.

Hazafelé a szeretőm szemrehányást tett, hogy igen sokat ültem kinn azzal a kisebb fiúval.

– Hány csókot adott neki?

– Há', tudja a fene, nem tudtam volna megszámolni.

– Bejött a tornából a fiú és eldicsekedett, hogy annyi csókot kapott, mint a csillag az égen. Nem szokás csak vagy kétszer megcsókolni, ez szégyen még nekem is – mondta. Én vállat vontam, nem szóltam semmit, csak gondoltam, ha tízszer annyit adott volna, azt se bántam volna.

Mi leányok azt a fiút szerettük, aki jól tud táncolni és jól tud viccelni. Emlékszem jól, Rózi azt mondta nekünk, hogy ő azt a vicces fiút szereti a legjobban. „Nekem is, nekem is az tetszik!” – rávágunk vagy négyen lányok. Egymás szemébe néztünk, egy kicsit cso-

Illusztráció: Juhos Kiss Sándor

dálkozva, irigykedve, de vajon melyikünket szereti? Nagy kacagás lett, akkor gondolkodtunk komolyan, hogy egy fiúnak négy vagy öt szeretője nem lehet, pedig lehetett volna, mert sokkal többen voltunk, mint a fiúk. Választottunk volna mi szeretőt magunknak, de az a baj, hogy minket is megválasztottak. Úgy is jól telt, az a jó érzés, hogy mi vagyunk a fiatal lányok.

Beállt a fársáng. Egyik fársángos jött, a másik ment. Voltak, akik nagyon szépen felöltöztek, de volt olyan lány, aki csak egy férfi kalapot tett a fejére, s egy lájbit vett magára, csak éppen, hogy jöjjen egy kicsit táncolni vagy más utcai fonóba. Né, most jön egy szép fársángos, de csak egyedül. „Csak egyedül van?” Inti, hogy igen. Elviszi egy fiú táncolni. Járják a csárdást, még kezdi megfogni a pendelye alját, rázogatta, úgy táncolt, a lábát is tekergette. Ez ember! Odament egy leány: „Te fiú vagy? Vagy asszony?” – kérdeztük. Az megáll a ház közepén, felkapta a fehér pendelyét a nyakába és ott maradt csurdén, csak az az egy szál volt rajta. Persze, mi leányok mind félrefutottunk szégyenünkbe. Elkiáltja magát egy fiú: „Jaj, hogy a fene egyen meg, te bolond Mákó Gyuri! 'Sze ez a mi zenészdünk, a cigány. Te, te barna keresztény, ereszd le a pendelyedet!”. Leeresztette a pendelyét és felhajtotta az álarcját. Mi közelébb mentünk, azt panaszolgatta, hogy meg van húlve. Hátrább ment, kifújta az orrát, hát ki ad nekem zsebkendőt, kérdi csodálkozva, hát senki, újból fel-felemelte a pendelyét és megtörölte benne az orrát. Nem sokat fontunk, tettük-vettük a guzsalyunkat, újból jönnek a fársángosak, kereken álltunk, dudaltunk. Közül a fársángosokat táncoltatják. Újból jött két fiú fársángos. Én mentem velük táncolni, Zsuzsival. Hej, ezek nem tudnak táncolni, csak úgy össze-vissza tapostuk egymást a négyesben (magyarban): „Fújjátok a lábunk után!”. Mindegy volt az, hogy fújták nekünk. Ráfördítették csárdásra, de az sem megyen, tapattuk egymást, beleizzadtunk, le a lábáról, fel a lábára, mondtam is: „Hej, leányok, tudunk mi táncolni, csak ti nem fújjátok a lábunk után. Hajtsátok fel az álarcot!”. De nem hajtották fel, már mennek is kifelé, na de a fársángost ki kell kísérje, akivel táncolt. Kikísértem a tornácba, megszólal: „Jaj, te kicsi leány, ilyen jót még sosem táncoltam!”. A Zsuzsi fársángosa megfogta a kezit Zsuzsinak és egészen az utcaajtóig vitte. Zsuzsi azt hitte, akar mondani valamit. Én a tornában viaskodtam: „Na, hagyj békén! Mit akarsz, na!”. Kezdte szorongatni a derekam és egy nemsikerült csókot is kaptam. Félttem tőle, mert nem tudtam ki van az álarc alatt. Zsuzsi nagyot visított az utcaajtóban: „Jaj, hogy a fene egye le a husadat!”. Úgy elfutott az én fársángosam is. Én kacagva léptem be, kipirulva, de Zsuzsi sírva, kacagva jött be: „Jaj, az arcom, itt az államnál, itt egy nagy harapás!”. Vizes zsebkendővel borogatta. Na, de ezek nem tudtak táncolni, de harapni igen. Sose tudtuk ki van az álarc alatt. Felöltöztek fársángosnak még azok is, akik soha nem táncoltak életünkben. Amíg a fársáng tartott, keveset tudtunk fenni. Alig tettük helyre a padokat, máris kopogtattak. Félrevettük újból a padokat, a lámpát is le kellett akasszuk közül-

ről, előre a sarokba, hogy le ne verjék a fejükkel, ahogy táncolnak. Két leány jött be, szépen felöltözve szász leányoknak. Elöl, hátul széles szöttes kendő, a fejükön keszkenyő helyett szöttes takaró ruha. Körbeállunk, csináljuk a helyet, hogy táncoljanak. „Gyertek ide a körbe, így szokás!” A két fársángos megáll a kör közepén, ezek biza állingálhattak, mert egy ügyesebb fiú sem állt fel táncolni. „Menj te, menj te!” – lökdösték a kisebb fiúkat.

Két kisebb fiú kínlódott velük, mert nem tudtak táncolni. Már megtudtuk ismerni a mozgásáról, hogy tud táncolni vagy nem, amíg eljöttek az ajtótól a ház közepéig. A menésük elárulta, hogy nem táncosak. A fiúkat sajnáltuk, elizzadva kínlódtak a szép szász leányokkal. Ilyenkor csak úgy dudaltunk, de mindegyre mondtuk: „Hajtsátok már fel azt az álarcát!” Fehér vékony zsebkendő volt az álarcuk. „Na de, ezek igen szépek, de szígyellősek is!” Dudaljuk a jó szapora csárdást. Egyik sarokból a másikba lökdösődve táncoltak, s kifutottak. Kiáltottuk utánuk: „Köszönjük, hogy eljöttetek! Szívesen látunk még máskor is!” – gúnyalódott egy-egy fiú.

Biztatjuk a fiatal fiúkat: „Kisírdétek ki, menjete már!” „Há, úgy meg vagyunk izzadva, csorog a hátunkon a víz!” Mire kiment a két fiú, a fársángosak elfutottak. „Az ilyen miért is öltözik fel, megöli az embert, még tüdőgyulladásba esünk!” „Nem fáradtam így el az erdőn a favágásban!” „Jó, hogy nem haraptak meg!”

„Na, ezekkel nem lesz baj!” Megérkezett két leány fársángos. Rögtön felállott velük két jó táncos fiú. Szépen dudaltunk nekik, ők is szépen, simán táncoltak. Felhajtották az álarcot, jó estét kívántak, csipkeszegi leányok voltak. Eljártak egy kurta négyest, s egy hosszú csárdást, mert beszédbe elegyedtek, s nem adta az Isten, hogy véget érjen az a csárdás. Tetszetek egymásnak. Sokszor be voltunk rekedve, fájta a torkunk a sok dudalástól.

Voltak olyanok is, akik megbeszélést előre. Csipkeszegi fiú elmondta, hogy ez vagy az a leány tetszik neki, este eljön fársángosnak, azt a leányt adja táncolni neki. Volt, hogy a leány is tudott róla, mert milyent bejött egy fársángos, felállt a guzsalyáról és figyelt.

Pista megbeszélte a másutcai asszonnyal, hogy várja mint fársángos. Jön két asszony fársángos, jó ropogós járásúak. Oda is ugrik Pista: „Na, ezekkel én táncolok!” – súgja Jánosnak. „Gyere, gyere, egészen biztos, hogy ők azok.” Táncoltak egy magyart, egy kis csárdást. Nem hajtották fel, már futnak kifelé. Pista utolérte az utcaajtóban: „Na, mi van veled? Úgyis tudam, hogy te vagy! Szóljál na!” – kezdi ölelgetni. Az asszony fenyegetőzik, hogy hagyjan békét. A másik fársángos már az utcaajtón kívül van. Pista nem enged a kettőből, szorongatja a fársángost: „Meg kell tudjam, hogy ki vagy!” Zsuppsz! Akkora poffat lekent a fársángos Pistának, hogy csattant az arca. Lekapta az orcáját: „Na, most tudd meg, hogy ki vagyok! Anyád vagyok!”. S még a másik arcára is adott egyet. „Te, te sose bánts az álarcosokat, nem tudhatod, hogy kiki!”

UNESCO-hír

Listára került a matyó népművészet és a solymászat

2012. december 5-6-án Párizsban, az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottságának 7. ülésén felvették az „A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzékultúrája” és a „Solymászat mint élő emberi örökség” című örökség-elemeket az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára. A matyó népművészetet önálló felterjesztésként nyújtotta be Magyarország, míg a solymászat esetében egy tizenegy ország által korábban benyújtott és reprezentatív listára került felterjesztéshez csatlakozott most Ausztriával együtt. Az UNESCO-listára kerülésről további információk elérhetők a szellemiorokseg.hu oldalon.

Még úgy is megtörtént, hogy a kíváncsi tizenhat éves fiú szaladt a fársángosok után: „Úgyis tudam, hogy ki vagy!” – kezdett velük szemtelenkedni, s csak akkor somporgyált el, amikor megtudta, hogy a nagymama.

Jön a Sára napja, január 19. Akit Sárinak hívtak, mindegyik hozott a fonóba egy tálocska tészta: pánkót, csörögét, kürtöskalácsot, ki mit tudatt készíteni, s egy negyed liter pálinkát. A fiúk legtöbbször hoztak cigányt (zenészt) ilyenkor, s a guzsalyok újból a sarokba kerültek, a pucikba. Táncoltunk éjfél utánig egy-két óráig. Ha jött Zsuzsa napja, az is így volt. Vígán teltek az esték. Egy este az egyik lány mondja:

– Tudjátok, mit hallottam? A cigányné meg tudja csináltatni (kuruzsalni) az embert, hogy ahhoz méssz férjhez, akit szeretsz. Láttod, az a szép Pista is elvette azt a világcsúf leányt, pedig úgy kellett neki, mint a betegség. Mind buzacsóvának csúfalta, ugyi most jól vannak, az is megcsináltatta a fiút. Azt mondják, voltak a lakodalomban, ahol úgy ölelgette a feleségét és azt fújta:

*„Szerethetél volna, ha szegény voltam is,
Mert én szerettelek, ha szép nem voltál is.”*

– Elvitte Pistának a zsebkendőjét egy hajszállal a cigánynénak, s nem is került sokba, csak egy fél véka máléba. De nehogy meghallják, hogy én pletykálom őket, isten őrizz!

Sári mondja:

– Én is hallottam ezeket, de én nem hiszek a cigánynéknak. Pista elvette, mert neki még gunyája sem volt, s kész. Pistának csak a pofája volt szép, de táncolni nem tudott. Én nem megyek férjhez csak ahhoz, aki jól tud táncolni.

Most mindegyik leány mondott valamit:

– Inkább legyen csúf, csak tudjan táncolni!

– Én nem is számítom még azt sem, hogy kicsi növésű, vagy túl hosszú, csak táncolni tudjan, me' ha elmegyek vele egy lakodalomba, ott csak aludjan a sarokban? Láttam én olyant is, hogy rálökték az ujjasukat úgy aludt az ember.

Ha nem voltak ott a fiúk még pletykálunk is róluk.

Már kötni is járunk a fonóba. Bejött szokásba a szetter-kötés. Nem nagyon lehetett kapni, csak kézből lékrinek valót, ujjasnak valót. A fehér házi gyapjút megfontuk, pirosra festettük. Abból kötöttük a szettert. Elöl egészen le gombbal, körben az alján háromszínű csikkel és a kezénél is. Vagy két csik zöld, s egy rózsaszín közbül. Arra ügyeltünk, hogy mintája szép, apró legyen. Jól állott rajtuk, s mindenkinek lett szettere. Kötöttünk fiúknak is szürke gyapjúból, csik volt alján s a kezénél. Elöl a nyakán csikos, s három sárga pikkely gomb. Az volt a szép szetter, amelyik tömötten volt kötve és jól ráfeszült a testre. Kötöttünk a szeretőnknek is, de mindegyik titokban csinálta. Én még egy szál virágot is varrtam bal kéz felül a kis zsebire. Evvel jártak hétköznapi táncra, fonóba. Vasárnap a legények szép fehér birkagyapjúból kötött szetterrel jártak a templomba s a táncra. Az embereknek s a fiúknak megmaradt szokásba ez a szetter. Az asszonyok, leányok csak muszájságból hordták, de hamar le is szokták, amikor lehetett kapni ruhaneműt, visszaöltöztek az ősi viseletbe.

Öltöztünk fársángosnak, két fiú, két leány. Drága jó édesanyám úgy öltöztetett, mintha menyasszony lennék. Még a másik lányt is öltöztette. Varrottas párnacsúpból lájbit csinált nekünk, fehér ingünk ujjára piros pántlikát varrt. Alól pendely, elől egy varrottas párna és hátul is egy, s kétfelől csüngtek a pántlikák. A hajunk kibontva, álarcának egy fehér varrottas zsebkeszkenyőt tettünk. Homlokunk piros pántlikával volt körbetekerve, s a kibontott haj alatt megkötve. A két fiún bő fehér gaty, kék lájbi, fehér ing, a fejeken csiperke kalap, s álarcuk piros zsebkendő. Ezek voltak a betyár öltözetű fársángosok. Csikargós hideg volt, hárásztet-

tünk magunkra. Úgy jöttek-mentek a fársángosak. Mi összebújva egy-egy csókot adtunk. Legelőbb a forrószegi leányfonóba mentünk. Milyent bementünk: „Jaj, de szépek ezek a fársángosak! Táncoljatak!”. Ha a fiú leánynak öltözött, az azzal is táncolt. Alig fordultunk egyet, megismertek: „Úgyis tudjuk, kik vagytok, hajtsátok fel az álarcot! Ezek Rózsiék! Kocsis Rózsi, Filep Rózsi, s a Sipos fiúk.”. Zsuzsi odajön, súgja nekem: „Ézért kérted el a pántlikámat? Tönkreteszed!”. Sári is súgja: „Ippeg oda kellett akaszd a pántlikámat, még beleakad valamibe! Né, hogy lóg!”. Mari mondja: „Ippeg a pendelyed aljára varrtad, s még ki is lyukasztad, csak ez az egy pántlikám van.”. Jártunk egy magyart és egy csárdást, és mentünk is már kifelé, a leányok kikísértek, sipánkodtak, hogy a pántlikánk! Hát persze, mind össze-vissza kéregettük a pántlikákat a leányoktól. Mindegyik féltette, mert nem lehetett kapni, ha volt egy, arra nagyon ügyeltünk. De azért biztattak, hogy menjünk csak el más utcára is, Felszegre, Csipkeszegre a fonóba. Hadd lássák, hogy milyen szép fársángosnak öltöztek a forrószegi leányok. Össze is jártuk. Jól teltet. „Gyertek, menjünk ide be a sarki fonóba! ’Sze ide jár édesanyám is. Ha segítet felöltözni, bár lássan! Gyertek, mert olyan jódudú asszonyok vannak itt!” Kopogtattunk, bementünk. „Jaj, de aranyasak vagytok, ezek aztán igen! Gyertek, drágáim, gyertek, mint a galamb a párjával.” „Milyen gyönyörű haja van ennek!” – mutatott rám tánc közben. A kibontott hajam majdnem a horgosinamig ért. Én anyámat figyeltem, az orsót a kezében tartotta, nem fon, de olyan boldogan nézeget bennünket. Súgja egy asszony anyámnak: „Vajon kik ezek?”. Anyám kacagva vállat von: „Hát, nem is tudom.”. Csak nézett, nézett a drága jó anyám. „Hajtsátok fel!” – mondta egy pár asszony. Felhajtottuk. Jó estét kívántunk. „Há, kicsi Rózsi, tük vagytok? – kérdezte egy idős, idős asszony. „Ez a leány tá’ nem a tied, Rózsi?” Anyám boldogan intett, hogy igen. Idesanyám most olyan boldog volt, mint amikor jó értesítővel mentem haza, felderült az arca. Összesúgtak a vénasszonyok: „Ez a párnahaj varró Kocsis Rózsié? Hej, de szép leány volt az is, elment ahhoz a vén emberhez!”.

Négy leány a fonóban összebújva, kacagva sugdasódnak. „Mit kacagtok?” – kérdi Sári. Beszélte nekem Sándor, hogy a cigányasszony megjósolja, hogy szereti-e az a lány vagy nem. Ha nem, ő úgy meg tudja kuruzsálni, hogy soha el nem hagyja Sándort. Nem kell sok, csak fél véka málé, de jó a fonal is. „Hozzál nekem, amit anyád fon. Legyen szép kenderfonal, vagy szösz fonal.” A huncut cigányné reá is beszélt, hogy csakis őt fogja szeretni. Pista felnyitotta a padot, a pad sarkában voltak a gombolyagok, volt ott vékony, vastag, szép kenderfonal. „Ez éppen jó lesz!” – megemelt egy nagyobb gombalyagot. Össze van szépen kötözve. A kender külön, a csepű külön. Sándor állingál a felnyitott pad mellett: „Én biza viszek egyet!”. Az ajtó nyilatt, az anyja: „Mit csinálsz ott fiam?”. „Egy egeret láttam ittem kasmatalni.” „Jaj, Istenem!” – a padhoz futott az anyja. „Tá’ csak nem rágta ki a gombolyagomat? Egész télen tusa-kodtam vele, fondagáltam. Látod, fiam, vannak olyan nagy marha legények is, akik még a fonalat is elhordják a cigánynak. Nem kell hinni nekijek!”

Elvitt egy fiú egy fél véka magyarót a cigánynéhez. Örvendett is neki, mondta: „Na, most úgy csinálom, hogy te is halljad, amikor beszél a szellem.”. Beléfújta a lámpába, kezdett hókus-pókusozni, kinyitotta a kemence ajtót, s még a kezével hadonászott is. „Ha! Most jelenik meg!” – mondja a cigányné Sándornak. Az öreg cigány felment a padlásra és onnat beledörmögött a kéménybe. „Hallad?” – kérdi a cigányné. „Ezt a fiút, aki itt ül, szereti az a leány?” Valami „ühüm” hallatszott. „Na, most meg vagy fogva, beszélj igazat, mé’ ha nem, ellátom a bajadat!” – ordibálja a kemencébe a cigányné. A dörmögő hang visszafelelt: „ühöm!”. Ez ment jó pár-szor, de a fiúk összebeszéltek. Felment egy fiú a padlásra észrevét-

lenül, megfogta a szellemet. Az öreg cigány nagyot ordított ijedtében. De nem ért semmit, csak nem hagyta el a szellemeskedést. A temető alatti híd alá bújt be. A cigányasszony vagy egy hajtásnyira volt tőle, úgy beszélgettek, a fiúk kacagtak: „Megfogtuk a szellemet! Nincs szellem.”. A szülők megpirongatták a cigánynét, de csak anynyit mondott, hogy ő is kell éljen valami könnyűből.

Sok beszéd, vicc, szellemeskedés lezajlott egy este. Jön egy más-utcai fiú a fonóba. Felszegrül Forrószegre jött. Ott állingál az utca-ajtóban, hivatni akar egy leányt. Ha másutcai volt, nem jöhetett be a fonóba, ezért hívatta ki a leányt. Ha a leánynak tetszett a fiú, vitte a guzsalyát is, úgy mentek együtt haza. Na, de ez egy kicsit olyan „tedd el, ne vedd el” fiú volt. Ott állingál a kapuban, egy leány sem akart kimenni vele. „Megálljatok!” – szólt Gyuri. Fersinget, lékrit vett magára, s a keszkenyőt jól a szemébe húzta. Kézenfogva vitték ki neki. Még guzsaly is volt a kezében, úgy adták át a fiúnak az utcaajtóban. A Gyuri leány kicsit lesütött fejjel, szégyellősen, aprókat lépegetett mellette. Mind kicsődültünk a kapuba, volt kacagás. Elmentek vagy kéthajtásnyira, csak akkor volt baj, mikor ölelni, csókolni akarta. A Gyuri leány lihegve futott vissza: „’Sze ez bolond! Egyenesen harapni akart!”. Minden hülyeséget kitaláltunk, csak nagyokat kacagjunk. Jól mondják, hogy fiatalság bolondság.

Ördög, szellem, van vagy nincs? Ezen sokat vitatkoztunk, de nem tudtuk eldönteni. De van unalomzsír. Azt mondták, hogy erősen, erősen szerették egymást. Arról volt szó, hogy összeházasodnak. A fiú felöltözött szépen, s ment a szeretőjéhez, de a volt szeretője még mindig nagyon szerette, s beszélt egy román asszonnyal: ha csak lehet, rontsa el őket. A román asszony ki is ment a fiú elejébe:

– Na, méz fiam? Milyen szíp harisnyád van! Most szüttétek? – s lesimított rajta. – Milyen igazi szíp kék ez a lājbid – megcirógatta, s azt mondják bekente unalomzsírral.

A fiú ment tovább, a leány meglátta, hogy érkezik a szeretője, s felkiáltott:

– Édesanyám nem kell nekem ez az unalom-fiú! Ha agyonütnek ketek, akkor sem tudok hozzámenni!

Nem biza, mert be volt kenve unalomzsírral, s el is maradtak.

Aztán a fonóba járt egy-egy tanító, olvasóestét tartott, s még szép hallgató nótákra is tanított, de minket az se érdekelt nagyon. Dalárdába kéne menni, szerdán és szombaton este, de minket ez se érdekelt. Ott tartották, ahol most van a kocsmá, de inkább azért jártunk el, mert oda mind a három utcából összegyűlt a fiatalság. Ott tudtunk másutcai fiúkkal is beszélgetni, de biza sokszor az asztalra csapott a vékony pálcájával:

– Lesz dalárda, vagy nem?!

Nehezen tudtak tanítani minket. Magas, barna tanítónk volt, Balázs-nak hívták:

– Három csoportba osztalak benneteket, s olyan szép dalárdát csinállok ebből a széki fiatalságból.

De így se ment velünk sokra, nyüzsgentünk, sugdasódtunk, ha egy másutcai fiú intett nekünk, még ki is szöktünk beszélni vele. Ilyenkor kiabált:

– Lesz dalárda? Vagy nem?!

Sok baja volt velünk. Inkább fújtuk volna azokat a szíp régimódi dudákat, mint azokat az ismeretlen nótákat három szólamra. Aztán lassanként lemaradt.

A mozit is ugyanoda vetítették, ahol van most a kocsmá. A mozit is csak azt szerettük, amelyikhez a fiú vitt be. Az se érdekelt, igaz, hogy nem is látszott olyan jól, olyan sugdosódás volt, csókolóztunk, beszélgettünk. ha megkérdezték volna, mit láttunk, nem tudtam volna elmondani. Csak a fonó s a tánc érdekelt, ez volt a fehéringes falumban a szórakozás, maga az élet.

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

HÍVÁS

Nem a tér az, mi visszafog,
ha indulnék múltbéli helyekre –
a messzeség nem rémít, ha egyre
sűrűsödik, mi ritka volt.

Nem is a csend, mely körbevesz,
s átjár, mint minden magányos vándort
(bőrödből versz magad fölé sátort,
ha nincs, éjjel ki beereszt).

Mi az hát, mi pulzál benned,
ha egy emlék a jelenedre tör?
Hívogat is bár, de inkább gyötör
a vágy, hogy magadat megleld.

Hallanád a hívást, mégis
mintha a hang nem belőled szólna.
E furcsa, láthatatlan csatorna
óceántól visz az érig.

Mert minden út oda vezet,
ahol a láng még egészben lobbant –
akit súlya végleg összeroppant,
magadhoz nem köthethed.

Mondanám, hogy szabad vagyok –
emlékeim: agykérgembe vésve,
s e képzettársítások szeszélye
múltam száz rabságába von.

Egy mozdulat: kirajzolja őt.
Egy íz: egész történetet mond el.
A keret rajta hiába blondel,
ha torz, mi benne testet ölt.

Gyerekként a mélység részed,
bogánccs tapad beléd: a szorongás –
ki nem te vagy, csak ködlő hasonmás:
megrémülsz tőled egészen.

És hiába, hogy felnőttél,
félelmeid veled nőttek közben,
nem láttál célt semmilyen eszközben,
vadjaidra vakon löttél.

Meglepődtél, hogy találtál?
Lettél volna már inkább te a vad?
Terheket tornyoz rád saját szavad –
mulasztásod: búzló ágtyál.

Szépíteni minek bármit?!
Fétissé szelídül benned a múlt –
mindaz, mi belőle régen kihullt,
újra összeállni látszik.

Az őrsegi ház nyarait
egyetlen nyárként hordod magadban;
mert ott halt meg egykor, halhatatlan
zúgják erdők a szavait.

Helyette a hely nevelt fel,
tóka tükrében figyelted magad –
szemedben nézve játszi halakat
boldog gyermekkorod eltelt.

Megkövült verssel kacsázol,
vagy árnyékok mentén lépsz előre?
Kihullsz önnön testedből a földre –
anyád: benned hordott jászol.

Egyke voltál két fivér közt.
Tehozzád olykor apaként szóltak.
S mert volt-magukhoz a riadt holtak
nem túrnek el túl nagy térközt,

inkább hittél az apádnak:
nap nap után úgy beszéltél vele,
mintha volna malmok hajtószele –
fotoszintézise áthat.

ANTIK SZOBOR A CAPITOLIUMI MÚZEUMBÓL

A mozdulat merevsége
a lendületbe fagyott lépés.
Testük szinte egybeégve
a messzi tájba utat tép, és

menekül a halál elől.
Fejük ha volna, sem nézne vissza
láttni múltjuk, ahogy ledől –
bemocskolt fényből szemük mért inna?

Törékenység leplez erőt,
könnyedség a teher súlyát.
Magán menti, mit rég lerótt

előtte csókjuk. – Az nyúl át
pusztuláson, dúlt tereken,
kit hátán visz a szerelem.

AHOGY EREIDET

A dunakeszi könyvtárnak

A szavak titkon szerveződnek,
ha beszélned kell, féled őket,
folyvást áldozatul eshetsz nekik.
Sülyedő kavics mind, aki szól:
a múlt kútjából térden iszol,
képeivel csak az elméd telik.

Velence? Látod hal-alakját,
s gondolásod kalapszalagját –
éjszakákon vízzé váló fénykort.
De mit lát, ki nem járt ott soha?
Callék nem rejtik – nem otthona –,
hazátlan, árva, fáradt és szétszórt.

Megidézed Mannt, Rilket, Kleistet,
számodra noha védőszentek,
másban nem ők nyitják meg teredet.
Hogy mutatható meg, mi bent van?
A szó rejtett értelem – nem hang,
mely suhog csak, mint a falevelek.

Lappangva szó át önnön sorsod,
ahogy ereidet is hordod
nap nap után, láthatatlan csendben.
Testünkön ha áthatol a kín,
a fájdalomon túl el is vakít,
miközben tép, s pikkelyenként megfen.

A lagúnákba hulló szavak
(torcellói mozaikfalak)
árnyékból árnyakat szerkesztenek.
Ki ott ül veled szemben: hallgat,
s hogy azt hallja-e, amit hallat
legbenső hangod, csak remélheted.

ANDRÉ KERTÉSZ: ÁRNYÉKFESTŐ

Magas létra kell, hogy
árnyékodat elérd;
ecsetedről nem fogy
a szín, mert a helyét

– magad másik felét –
űrrel jelölöd ki.
Míg kivetül eléd,
testét fára ölti,

keresed a szemét
– néz, mióta itt van,
hogy meglátta hevét
mozdulataidban.

Talán ő fest inkább,
ő a másik felét,
ha nem figyelsz, mindjárt
kipamacsol feléd – – –

árnyékod árnyéka,
tubusmaradék.

ÁTLÓ

Tárguló tér a szavak mögött,
hol horpadás lüktet a mondat falán.
Önképét vési saját sorsába
az a kéz is, mely túljutna magán.

Jézus felfeszül minden éjjel
a keresztre, mit a testében hordoz.
Úgy épít nekünk katedrális,
hogy atomra atomot tornyoz.

Tükröd által kit homályosan meglátsz,
a veled-született megváltód.
Körvonalad nélkül ő csak kereszt,
kellesz hozzá, hogy lehessen az átlód.

SZABADESÉS

Testedhez érve a fény kihúl,
míg zúgássá kongatod az imát.
Magadra rántasz hideg szeleket –
a szó lecsupálva zihál.

Meddig érinthető meg egy tárgy,
és hol kezdődik belső lüktetése?
Hinnéd, hogy most is kezdedben tartod,
pedig e vibrálás: szabadesése.

Eltorzul minden felsőbb akarát,
ha ellenszegülsz annak, ki lehetnél.
Csak olyat ismersz, ki legyőzi szörnyeit,
mert senki nincs, ki magától nem fél.

RÁTKAY ENDRE: BEVONULÁS JERUZSÁLEMBE

A szamar hátíve most
a dombhoz hozzágörbül.
Ki lábadról port lemos,
beléd szegődik csöndül.

Megtérni olyan nehéz
a tornyok vonzásába –
egy harang szemedbe néz,
átölel kondulása.

Madarat szállni tanít
(ha tudna, ő is szállna),
amíg képzelet hasít
a hátad fölé szárnyat.

Amerre lép, ott korhad
fa és gyullad út pora.
Lehunyt szemhéján ott van
a közeli golgota.

EGY BUBORÉKFÚJÓ KISGYEREKRE

Gömbök, mint megannyi luftballon,
szállnak a lég végtelen terében,
és mert hártya zárja el a közeget magától,
a szél mozgása látható az égen.
Talán létrejötte oly néma: nem is hallom,
vagy észleltében a belső zaj gátol?
Nem számít, ezeregyszín köpenyét felvéve
úgy kezd ringni, mint ama lány toll,
mely párnádból a minap elszabadult.
Rövid útjának míg nem szakad vége,
bár nem valódi, csöppet sem megfakult:
megcsillan burkán a világ egyszeri képe.

„Karácsonykor kalácsot, húsvétkor kenyeret,
pünkösdkor meg, amit lehet!”

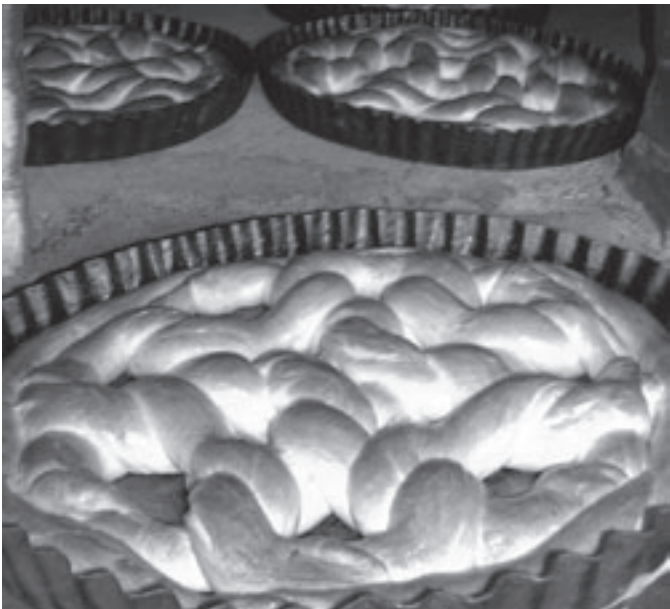

A kalács hat évszázad óta a magyar parasztkonyha legrangosabb ünnepi tésztaétele. Kalács szavunk szláv eredetű, az ószlávban „kerek tárgyat”, később több szláv nyelvben ilyen alakú süteményt takart. A magyarban kezdetől fogva általában „jobb minőségű süteményt” jelent. Manapság a kalács szó hallatán a hófehér belű, barnás héjú, édes, fonott vagy töltött változat jut eszünkbe, de ez a fajta inkább a XX. század találmánya. Korábban a kenyér ünnepi formáját nevezték kalácsnak. Egyes vidékeken még ma is él ez a régies gyakorlat és a lyukas, kerek alakú kalácsot kenyértésztából formázzák. Előfordul, hogy ugyan már kalácstésztából készül, de formája a kenyérével egyezik meg. *[Képeinken a jászalsószentgyörgyi kalácskészítés fázisai láthatók.]*

Az újkorban vált uralkodóvá a kalács készítéséhez tejjel (és vajjal) dagasztott, gyakran tojásos, tehát gazdagabb összetételű tészta. A kalács erjesztő anyaga kezdetben a kenyérhez is használt kovász volt. A sajtolt szeszgyári élesztő megjelenésével kezdődött az újfajta édes kalács és az apró, töltelékes kelt tészták, buktafélék, mákos, diós rudak készítése. A paraszti fogalomrend szerint ezeket a kalácstésztából készülő süteményeket eredetileg nem nevezték kalácsnak, ahogyan a töltelékes béleket és a lepényeket sem. Idővel az elnevezések összekeveredtek: a Délvidéken például minden sütemény „kalács”. Nálunk, Gyomán kalácsnak neveztük a karácsonyi diós és

mákos tekercset is. A régebbi paraszti konyhán a kelt kalácsot sohasem töltötték, csupán a formája vagy minősége révén lett az. A töltelékes kalácsfajták megjelenése a polgárosodás egyik jele volt.

A kalács sokfelé egészen a XIX–XX. század fordulójáig a legnagyobb ünnepek, karácsony, húsvét és a lakodalom süteménye volt, míg más alkalmakra csak lepény, béles, rétes készült. *„Akkoriban leggyakoribb volt a kalácssütés az Alföldön, ahol szombaton délután rendszeresen kalácstésztát csináltak, amelyből kalács is és lepény, béles is készült”* – állapítja meg Kisbán Eszter *[Táplálkozáskultúra. Magyar Néprajz IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997]*. A XIX–XX. században a Kárpát-medencében nagyon gazdag és tájanként eltérő kalácsformákat figyelhetünk meg, amelyeket – az erdélyi kürtöskalács kivételével – mindig kemencében sütöttek. A kalács legrégebbi formája a tepsi nélkül, egyszerűen a kemence fenekére bevetve megsült cipó alakú változat. Ezt váltották fel az edényben sült fajták. A legegyszerűbb megoldás erre a kerek vaslábos volt. Nyugaton és északon terjedtek el a cserépből készített, derékszögben vagy tompaszögben emelkedő oldalú, sima vagy bordás kalácssütő formák. Ezekben a Nyugat-Dunántúlon kuglófot, míg a keleti Felföldön és Erdélyben közönséges kalácsot sütöttek. E formák az Alföld keleti vidékére nem jutottak el, itt elsősorban a kerek pléh tepsibe vagy lábosba állított kerek, vagy a kemence fenekén, illetve tepsiben sült

fonott változatok voltak szokásban. „A fonott kerek kalács jellegzetes alföldi kialakításánál egy hosszú, megsodort, félbehajtott tészta szál két ágát egymással összefonták, majd a fonadékot egy csomóba magásra felhajtották úgy, hogy a kalács talpát ugyanezen tészta szál közepén hagyott fonatlan rész vagy a két vége keretezze. E forma leggyakoribb neve dúc. Másutt egyenes fonadékot alakítottak koszorúba, és vagy összekelesztették, vagy a közepén lyukat alakítottak ki. A fonadék készülhetett két-három szál tészta szálból, de sokszor ennél többször is. A kerek fonott kalács talpát még egy külön tészta szál is keretezhette. A ma szokásos hosszú fonott kalács újabb, és nem általánosan elterjedt forma.”

A formaváltozatok az ünnepek jellegéhez is igazodtak. Az Alföldön és a Felföldön például nagykalácsot sütöttek a nagyünnepekre, kiskalácsot a kevésbé jelentős alkalmakra. A megkülönböztető elnevezés vonatkozhatott pusztán méretbeli eltérésre, de akár a formák különbségére is.

A leggazdagabb formavilág a lakodalmi kalácsoknál figyelhető meg, s a szertartásban a kalács külön szerepet is kapott. A lakodalmi kalácsot a székelők például életfával díszítették, máshol a kisebb, lyukas kalácsokat a lakodalmi menetben a vőfélybotra, a kulacs és üveg nyakára, a zenészek hangszerére húzták. Az északi és alföldi területeken sok ágból készített, rácsos-lyukacsos kalács szerepelt a lakodalmakban. Különleges formájú a Nyugat-Dunántúlon

FOLTIN JOLÁN ÜNNEPI KALÁCSA

Hozzávalók a tésztahoz: fél kg liszt, 2,5 dkg élesztő (fél csomag), 5 dkg darált mandula, 5 dkg cukor, fél kávéskanál (egy csipet) só, kb. 2,5 dl tej, 2 egész tojás és egy sárgája a kenéshez, reszelt citromhéj, 10 dkg olvasztott vaj

Elkészítés: A lisztet és a mandulát a dagasztótálba tesszük. Hozzáadjuk a kevés langyos, cukros tejből felfuttatott élesztőt, a maradék tejből jól elkevert két tojást, cukrot, sót és citromhéjat, valamint az olvasztott vajat. Jó, ha minden hozzávaló legalább szobahőmérsékletű és a folyékony hozzávalók langyosak. Most kezdődik a dagasztás, amelyet addig kell végeznünk, míg a tészta hólyagos nem lesz. A tészta ezután kb. fél órán át kétszeresére kelesztjük, majd deszkán átgyúrjuk. Ezután elkészítjük a kívánt változatot az alábbiak szerint.

1. Ünnepi kalácskoszorú: A tészta apróra vágott aszalt gyümölcsöket (barack, szilva), mazsolát, vagy kandírozott gyümölcskockákat gyúrunk. Vigyázat! Ne tegyünk bele túl sok gyümölcsöt, hadd érvényesüljön inkább a tészta íze! A tészta három egyforma rudat formálunk, összefonjuk, és középen lyukas tortaformában kör alakban eligazítjuk. Ha nincs ilyenünk, megteszi egy kör alakú lábas is, amelynek a közepébe bevajazott befőttesüveget vagy üres fém sörös, illetve kólás dobozt állítunk. A formában még fél órát kelesztjük a tészta, majd tojássárgájával megkenjük a tetejét és forró sütőben 190–200 fokon megsütjük.

2. Diós, mákos kalács: A tészta hosszának megfelelő méretű téglalapot nyújtunk, megkenjük a kívánt töltelékkel, felcsavarjuk, és a tepsiben még fél órán át kelesztjük. A rudakat megkenjük tojássárgájával, majd a forró sütőben 190–200 fokon megsütjük.

Diótöltelék: A darált diót kevés forró tejjel leforrázzuk, ízlés szerint cukrozzuk. Jolán diótöltelékére a reszelt narancshéjtól és a hozzáadott világos színű („arany”) mazsolától lesz még finomabb.

Máktöltelék: A darált mákot forró tejjel picit felfőzzük, cukrozzuk. Jolán ehhez a masszához reszelt citromhéjat, egy kis baracklekvárt és sötét színű mazsolát is szokott adni.

Tipp: A kelt tészták szebben sülnek, nem száradnak ki, ha a sütő aljába egy kis edényben vizet teszünk. A keletkező gőz jótékony hatást gyakorol a sütés folyamatára. Nem véletlen, hogy annak idején a kemencébe is vizet spricceltek kenyér- és kalácssütés előtt.

A kalácsot szilvalekvárral is megtölthetjük.

Úgy is készíthető az ünnepi kalács, hogy a három részre osztott tészta hosszú téglalapokat nyújtunk, egyikből mákkal, másikkal dióval, harmadikkal szilvalekvárral töltött tekercset készítünk, a három rudat összefonjuk, és koszorú alakban megsütjük.

a keresztelőre vagy lakodalomra sült „fumu”, amely pólyásbaba alakú. A karácsonyi asztalnak is elmaradhatatlan étele az ünnepi kalács, amelyből az állatoknak is adtak, hogy egészségüket, szaporaságukat biztosítsák.

Egy időben a nagyünnepeken az újfajta cukrászsütemények egyre inkább kiszorították a hagyományos kalácsot az ünnepi menüből. Karácsonyra helyette sokféle a németektől átvett bejglit sütöttek, csak az Alföld hagyományörzőbb vidékein maradt meg a mákkal-dióval töltött karácsonyi kalács sütésének szokása.

A tánchámozgalmak egyik „oldalhajlásának” is tekinthetjük, hogy a hagyományok iránti érdeklődés és vonzalom az életmód szintjén, így a táplálkozásban is megjelent. A karácsonyi mézeskalács-sütés egyfajta folklorizmus jelenséggé vált, és sokan próbálkoznak sikerrel a régi hagyományos parasztkonyha ételeinek elkészítésével. Az Etnofon Kiadó egyik karácsonyi összefoglalóján kóstoltam meg Foltin Jolán koreográfus legendásan finom ünnepi kalácsát, amelyhez fogható azóta sem ettem. Ezért megkértem, hogy ossza meg velünk receptjét, amelynek különféle változataival évtizedek óta örvendeztettem meg családtagjait és barátait az ünnepek alkalmával. A recept fél kilogramm lisztre szól, de nagyobb társaság esetén érdemes kétszeres mennyiséget készíteni. Úgyis elfogy!

Juhász Katalin

A radzsasztáni langáknál – IV. rész

A lángi egy napja

Rőzsehordó nő

Vízhordó asszony

Idős lángi

Az előző írásokban bemutatottuk az indiai *langa* zenészeket, akik Észak-India Pakisztán felőli részén laknak a Thar sivatagban. Ez egyike azon népcsoportoknak, akik Radzsasztán hagyományos népzenejét őrzik mind a mai napig.

A Radzsasztán szerte használt *márvádi* nyelvben általában a hímnemű szavak *a*, míg a nőnemű szavak *i* végződést kapnak. Így képződik a *langa* nőnemű párja, a *lángi*.

A lángi rangsorban eggyel alatta áll férjének. A férfi a család fenntartója, a ház ura és parancsolója. Eltartja a feleségét és egész családját. Ezért cserébe a feleség engedelmességgel tartozik. Legelső feladata férjének kedvét lesni, őt kiszolgálni. Ezzel ellentétben léteznek olyan kasztok, ahol a nők kemény fizikai munkát végeznek, például a *lohár* népcsoport, ahol a nők építkezésnél, útépitésnél dolgoznak, vagy a *kálbélia* kaszt női tagjai, akik hivatásos előadóművészként táncsal, zenéléssel keresik a kenyerüket. Náluk gyakorta a nő tartja el a férjét.

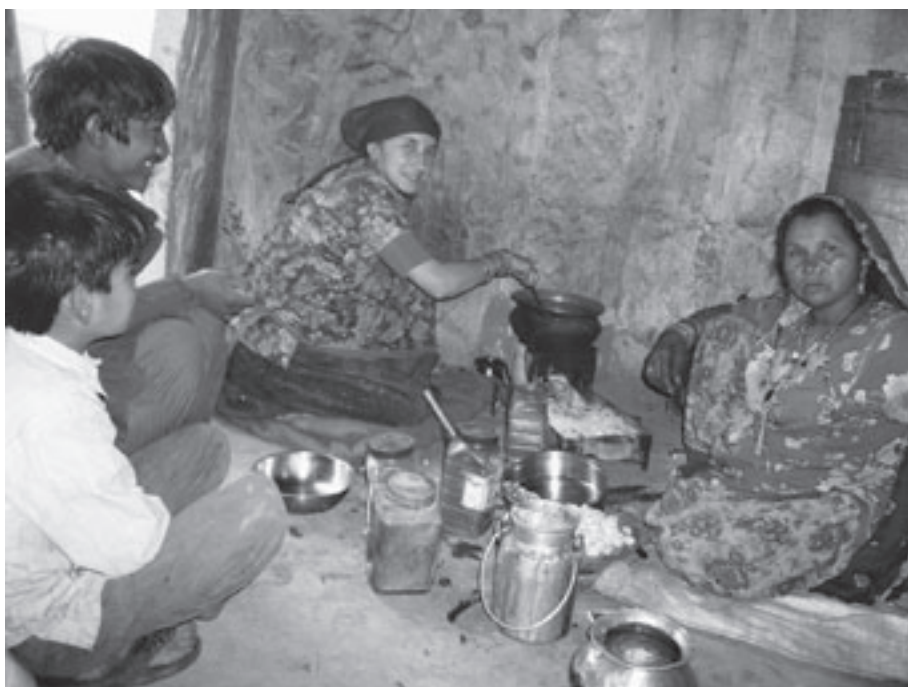
Általában már kora gyerekkorban eldől, kik lesznek házastársak. A szülők és a család kiválasztja a rangban és életkorban gyermekükhöz illő párt. Csak társadalmi csoporton, azaz „kasztton” belül házasodnak, de még az alkaszt is számít: azonos kasztbeliek sem keveredhetnek, ha más alkaszthoz tartoznak. Ha valaki mégis más kasztbelit vesz el, az egész közösség beleegyezését kell kérnie a házassághoz, különben kiközösítik. Mihelyt a fiatalok elérik a kellő érettséget, össze is költöznek, a lánygyermek megy a férj házába. Ettől kezdve férjének anyját saját anyjaként tiszteli, igazodik az új család

rendjéhez. Főképp házi munkákat bíznak rá, főz, mos, takarít, gyereket nevel.

A *langa* zenélni jár, általában lakodalmakba, *dzsidszmán*-hoz (előkelő földesúrhoz), távoli vidékekre. A *lángi* otthon marad. Nem vehet részt férje fellépésein, nem táncolhat, nem énekelhet férje jelenlétében. Nem ölthet más ruhát, csak amit a közösség hord, vagyis hosszú szoknyában jár (*gágrá*), blúznak (*kurti*) megfelelő fölsőben, amely elől-hátul kötényszerűen hosszított derekú, zárt nyakkivágással, könyökön fölül érő ujjal. A fején radzsasztáni *csuni*-t hord, egyfajta, a hárászkendőhöz hasonló leplet. Inkább

takarnia illik női bájait, mintsem mutogatnia. A fejét soha nem hagyhatja szabadon, sőt arcát teljesen be kell fednie bizonyos személyek jelenlétében, a vallási vezető, az apósa, férje idősebb fivérei, idegen férfi vendégek előtt.

Színpompás ruhákban jár és különösen sok ékszert hord: karkötőket, bokaláncot, hosszú, lógó fülbevalókat, orrkarikát, nyakláncokat, lábán és kezén gyűrűket. Ékszereit éjjelre sem veszi le. A nyakláncok között található a házassági nyakéket, amely aranyból készül, gyöngyköteggel a végein, valamint rontás elleni és egészséget, szeren-

Vacsorakészítés

Samuwal Barnawaban

csét hozó *tabit*-ot, amelybe Korán-idézetek vannak csomagolva. Hitük szerint ezek segítenek át bajokon, betegségeken. Ámde a sok-sok közül legértékesebb „ékszer” a hallgatás. A család idősebb férfi tagjai előtt nem beszélhet fennhangon, csak fejét lehajtván suttozhat.

Reggel korán kel. Első dolga megrakni a tüzet, elkészíteni a teát a férje és a család számára. Amikor már mindenkit kiszolgált, teázhat ő is, de előbb megvárja, hogy a férje kér-e még. Ha hallja a *dzsúplrá*-ból (házikóból) jövő csészezörgést, viheti is a repetát. A reggelikészítéssel nincs sok gondja, ez az étkezés ugyanis a langáknál nem szokás. Kitakarítja a házat, és már kezdheti is az ebéd elkészítését. Nagy adag *csapáti*-t (keletlen

tésztaból készült lepényfélét) kell gyúrnia, megsütnie és mellé *szabdzi*-t (zöldségfélét) kell főznie. Ebben segítenek neki a család gyerekei és az anyósa is.

Férjét és a család férfi tagjait kiszolgálja étellel, azután esznek a gyerekek és ő maga. A közös családi étkezés nem szokás.

Délután felteszi a *mátki*-t, azaz a vizes edényt a fejére és elmegy a kútra vízért. Kimossa a ruhákat, megfürdik és ha fogytán a tüzelő, akkor kimegy a határba „rőzsét” gyűjteni. Itt, a sivatagban csak szúrós ágakat találni, ügyesen kell összeilleszteni a gallyakat. Nagy kötegben a fejére teszi, úgy viszi haza. Összegyűjti a kiszáradt tehéntrágyát is, aminek nagy a fűtőértéke, a tüznél készített étel különösen ízletes.

Csapáti készítés

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrassy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

ETHNOSOUND
Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.
Tel.: (1) 266-8105

A gyerekek szanaszét játszanak a falu különböző pontjain, a többi falusi gyerekkel egy csapatban, de ha már nagyobbak, különösen a lánygyermek, sokat segítenek a házi munkában, vízfordásban, mosogatásban, bevásárlásban. Két játék között hangszeren gyakorolnak, énekelnek, táncolnak. A fiúk kezdetben a lánygyerekekkel közösen tanulják az éneket, a táncot. Az anya tanítja gyerekeit az énekekre, vagy más, idősebb asszonyoktól tanulják őket. Hangszeren a langa közösségben csak a férfiak játszanak. A fiúk, mihelyt elég nagyok lesznek, öt-hat éves kortól már apjukkal járnak zenélni.

A testfestésnek ősi hagyományai vannak, nemcsak a langáknál, de egész Radzsasztán szerte. A kézre, lábra és hajra hennát (*hina*-t vagy *mehendi*-t) tesznek. Gyakori szokás az érkező vendég kezét is befesteni. A szem alját fekete festékekkel (*kádzsl*-al vagy *szürmá*-val) húzzák ki, ami nemcsak dekoratív, de – főként régen – szemet gyógyító ásványokkal készült. A hagyományos szépítkezésen kívül a langáknál nem megengedett más „cicoma”, nem festik a körmüket, szájukat, nem alkalmaznak más sminket sem.

A lángi biztos támasza, hűséges társa férjének. Saját boldogságát az ő és a körülötte lévők boldogságában keresi. Egymást szerető házastársak gyakran hangoztatott jelszava: „*a te boldogságod az én boldogságom*”.

Kép és szöveg: Ábrahám Judit
(www.abrahamjudit.com)

Szenik Ilona 85 éves

Szenik Ilona Szamosújváron született 1927-ben. Középfokú tanulmányait szülővárosában végezte. Ekkor még nem állt közelebbi kapcsolatban a népzenevel, viszont sok évig tanult zongorázni, és a kottaolvasásban is magas szintet ért el. 1947-ben a kolozsvári Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola zenetanári szakára nyert felvételt, amely egy évvel korábban jött létre, s alapító okiratát még Mihály román király ellenjegyezte. Az intézményt 1948 őszétől az akkor létrehozott Magyar Művészeti Intézetbe olvasztották be, amelyen belül zenei, képzőművészeti és színművészeti karok működtek egészen 1950-ig, amikor a három kart három kétnyelvű önálló intézménnyé szervezték át. Így Szenik Ilona tanulmányait a kolozsvári Gheorghe Dima Zenekonzervatóriumban (ma Zeneakadémia) fejezte be 1952-ben. Diplomadolgozatát a magyar népzene dialektusairól írta.

Ugyenebben az időszakban, 1949-ben hozták létre a Román Akadémia bukaresti Folklor Intézetének fiókjaként a kolozsvári Folklor Osztályt (később Folklor Intézet, ma Folklor Archívum), ahol a kezdetektől 1960-ig jelen volt a Kodály-tanítvány Jagamas János, aki egyben a kolozsvári Zeneakadémia zenefolklor tanára is volt. Szenik Ilona a folklorismeretek alapjait Jagamastól kapta meg, aki az akkori zeneakadémista diákoknak már az első generációját bevonta a Folklorintézet munkájába, Szenik Ilonán kívül az akkori évfolyamokból Demény Piroskát és Zoltán Aladárt. Azért őket, mert kiválóan jegyezték le népdalokat hangfelvételtől, s akkoriban a helyszíni népdalgyűjtés még részben kézi lejegyzéssel történt, fo-

nográf-felvétel csak a külön kiválasztott jobb énekesekkel készült, utólag. A diákok előbb néhány Jagamas vezette kalotaszegi gyűjtésen, például Körösfőn szereztek tereptapasztalatokat, majd Szenik Ilona és Demény Piroska egy egész sorozat moldvai gyűjtésen vett részt, ahol már Kallós Zoltán, Gurka László és mások is tagjai voltak a gyűjtőcsoportnak. E munka eredményeként jelent meg 1954-ben a *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című kötet, majd 1974-ben a *Románia magyar népdalok* című reprezentatív válogatás (mindkettő Jagamas János és Faragó József szerkesztésében).

Szenik Ilona mindvégig részt vett az akkoriban készülő inaktelki és trunki monográfiák számára szervezett gyűjtéseken is, amelyek anyaga sajnos azóta sem jelent meg. Az akkori terepkutatás hatékonyságának egyik oka az volt, hogy ha már megfelelő gyakorlattal rendelkeztek, a diákok nem együtt mentek be egy-egy énekeshez, hanem felosztották a falut, s mindenki egyénileg keresett egy-egy utcában megfelelő adatközlőket. A kézi lejegyzés helyszíni gyűjtőfüzetekbe történt, ahonnan letisztázták egyenként a dallamok lejegyzéseit, megfelelően adatolták (gyűjtés helye, ideje, adatközlő neve, életkora stb.), s úgy adták le a Folklorintézetnek, ahol ezek a lejegyzések ma is megtekinthetők. Szenik Ilona emlékei szerint Jagamas nem nagyon vette igénybe a gyűjtés során a helyi értelmiségiek segítségét, csupán a helyi előjárásnál jelentkező érkezéskor a gyűjtőcsoport, mert ez akkoriban, az 1950-es években kötelező volt, hiszen hivatalos intézeti kiküldetés alapján történtek ezek a gyűjtések, a diákok költségeit is az intézet finanszírozta.

A Szenik Ilona vezette gyűjtőcsoport Korondon, 1975-ben. Balról jobbra: Simó József, Pávai István, Rápolyi Melinda, Mann Gabriella, Guttman Emese, Tőkés Mária, Szenik Ilona, Bálint Ibolya, Kovács Emőke, Király Zoltán

A Zeneakadémia befejezése után Szenik Ilonát gyakornokká, majd tanársegéddé nevezték ki. Közben már az egyesült intézményben folyt az oktatás, ahol Jagamas a magyar tagozaton, Ioan R. Nicola a román tagozaton szervezett folklórkört. Jagamas később átvette a formát és más tárgyak oktatását, a folklórt pedig Szenik Ilonára hagyta. Ekkoriban a magyar tagozaton román folklórt is kötelező volt tanítani, amely feladatra Szenik megfelelően fel volt készülve. Ugyanakkor a magyar tagozat folklórkörének vezetését is átvette, és több évtizeden keresztül folytatta. Munkájában hasznosította Vargyas Lajosnak, Járdányi Pálnak, Kerényi Györgynek, illetve Constantin Brăiloiunak a zenei falumonográfiák készítése során szerzett tapasztalait, módszereit, több erdélyi magyar kistáj népzenei anyagát gyűjtötte össze és dolgozta föl.

Számomra meghatározó élmény volt, hogy az 1970-es évek első felében részt vehettem a kör munkájában. Emlékezetes maradt például a nagymedvesi gyűjtés, ahol egy korábban ismeretlen kistájt, a Száraz-Vám völgyét fedeztük fel, ahová néhányan később más falvakba is visszajártunk. Ennek a gyűjtésnek a hatására hívtam fel akkoriban Martin György figyelmét erre a vidékre, aki utána fiatal munkatársait el is küldte oda táncfilmeket készíteni. A táncházmozgalom is ennek nyomán figyelt fel erre a vidékre, és kezdte különböző rendezvényekre elhívni a szomszédos magyarszentbenedeki táncosokat. Sajnos a medvesi gazdag folklóranyag a mai napig elkerülte a táncházak figyelmét.

A Szenik vezette folklórkörrel 1974-ben Kalotaszentkirály és Zentelke népzenei feltáráshoz kezdtünk hozzá. Ez a gyűjtés egy régóta, több évfolyammal végzett kalotaszegi kutatás folytatása volt. Anyaga meg is jelent a román folklórkör gyűjtéseivel közös kiadványban *Huedin környéki népzene* (1978) címmel. (Az akkori cenzúra nem engedélyezte a címlapon a Bánffyhunяд helységnevét használatát, bár a kötet belsejében, Szenik Ilona tanulmányában előtag nélkül, Hunyadként szerepelhetett magyarul). Ez a kiadvány nyerte el 1979-ben a Romániai Zeneszerzők és Zenetudósok Egyesületének zenetudományi díját.

1975-ben a folklórkörrel Sóvidékre látogattunk el. Korondi főhadiszállásunkról az egész környéket bejárva mintegy ezernegyszáz dallamváltozatot gyűjtöttünk össze. Ezt a terepkutatást hasznosítva írtam meg a következő évben diplomadolgozatomat *A Sóvidék népzeneje* címmel, Szenik Ilona témavezetői irányítása mellett. Egyébként érdemes lenne egyszer számbavenni az általa vezetett egyetemi diplomadolgozatok és a későbbi doktori disszertációk sokaságát, amelyek között igen érdekes és jól kidolgozott témák vannak.

Ezt a fajta monografikus kutatást a következő évfolyamokkal más tájakon tovább folytatta. Több alkalommal román területen is végzett gyűjtéseket a diákokkal, saját román gyűjtései is jelentősek, akárcsak nagy számban megjelent, a román népzeneire vonatkozó tanulmányai. Ezekben jelentős műfaj- és dallamtipológiai, ritmus- és formaelméleti vagy interetnikus vonatkozású témákat tárgyal.

Több román egyetemi kurzus anyagának kidolgozásában is részt vett.

Bejárva az egyetemi oktatás rangfokozatait, egyetemi professorként ment nyugdíjba, de a Zeneakadémia azután is igénybe vette szaktudását egyetemi tanácsadó professzor minőségben, illetve az 1990-es évektől az etnomuzikológiai doktori iskola vezetőjeként. A Romániai Zeneszerzők és Zenetudósok Egyesületének zenetudományi díját 1996-ban is megkapta, ezúttal *Erdélyi és moldvai magyar siratók, siratóparódiák és halottas énekek* című kötetéért,

amelyben addig ismeretlen archívum anyag került közreadásra új dallam- és szövegtypológiai elrendezésben, ezáltal pótolva a *Magyar Népzene Tára V. Sirató* kötetének ilyen téren ismert hiányosságait. A Román Akadémia díját 2005-ben kapta meg a Ioan Bocşával közösen kiadott román kolindakötetért (*Colinde româneşti*). A Kolozsvári Zeneakadémia 2008-ban a Doctor Honoris Causa címmel tüntette ki.

Szenik Ilona generációk sokaságának nyújtott alapos népzenei képzést, sokunkat megtanított a gyűjtés fortélyaira, a tudományos gondolkodás szabályaira, az alapos, szakszerű munka módszereire. Kívánok neki sok örömteli esztendőt, és további szakmai eredményeket, hiszen még sok olyan téma van, amelynek megírását tőle várjuk!

Végül felsorolom fontosabb magyar nyelvű publikációi közül azokat, amelyeket a fentiekben nem említettem: *A lapádi erdő alatt. Ötvennyolc magyarlapádi népdal*. (Almás Istvánnal és Zsuzsanna Ilonával), Bukarest, 1957; *Egy népdalgyűjtő élményei*. Művészet, 10. [A magyarbecsei, 1957 szeptemberi gyűjtéséről], 1957; *A Kodály-módszer*. Művelődés, 1971; *Háromszéki népballadák*. (Albert Ernővel és Faragó Józseffel.) Bukarest, 1973; *Kutatás és módszer*. Bartók-dolgozatok. Bukarest, 1974. 111–137. oldal; *Adalékok egy siratótípus dallamrokonosságához*. Zenetudományi Írások. Bukarest, 1977; *Kutatás és módszer II. A hangszeres zenéről*. Bartók-dolgozatok 1981. Bukarest, 1982. 147–174. oldal; *Egy új stílus-mintájú nyugatias dallamcsoport román változatainak folklorizálódása*. Zenetudományi Írások. Bukarest, 1983. 118–130. oldal; *Az erdélyi strófikus siratók*. Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, emlékezések. Bukarest, 1984; *Rögtönzés a siratóban*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1991. 43. oldal; *Adalékok a bővült-soros népdalok kérdéséhez*. Kolozsvár, 1994; *Észrevételek a bővült-soros táncdallamokról*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3. Kolozsvár, 1995. 154–160. oldal; *Népzene-tudomány. Magyar és román népzene*. Kolozsvár, 1998; *Az ereszkedő kvintisméltés sajátos alakzata a román népzeneben*. In: Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról. Magyar Zenetörténeti Tanulmányok. Budapest, 2001. 276–279. oldal; *Egy moldvai dallam román rokonai*. Ethnographia. 1999/2. 315–322. oldal; *Modern stílusú román dallamok a moldvai csángók dalkészletében*. Zenetudományi Dolgozatok 2003. Budapest, 2003; *Kanásztáncszerrű vokális dallamok a román népzeneben*. In: Az idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára II. Budapest, 2004.

Pávai István

Szenik Ilona
(Kolozsvár, 2007. október 27. – Pávai István felvétele)

val), Bukarest, 1957; *Egy népdalgyűjtő élményei*. Művészet, 10. [A magyarbecsei, 1957 szeptemberi gyűjtéséről], 1957; *A Kodály-módszer*. Művelődés, 1971; *Háromszéki népballadák*. (Albert Ernővel és Faragó Józseffel.) Bukarest, 1973; *Kutatás és módszer*. Bartók-dolgozatok. Bukarest, 1974. 111–137. oldal; *Adalékok egy siratótípus dallamrokonosságához*. Zenetudományi Írások. Bukarest, 1977; *Kutatás és módszer II. A hangszeres zenéről*. Bartók-dolgozatok 1981. Bukarest, 1982. 147–174. oldal; *Egy új stílus-mintájú nyugatias dallamcsoport román változatainak folklorizálódása*. Zenetudományi Írások. Bukarest, 1983. 118–130. oldal; *Az erdélyi strófikus siratók*. Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, emlékezések. Bukarest, 1984; *Rögtönzés a siratóban*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1991. 43. oldal; *Adalékok a bővült-soros népdalok kérdéséhez*. Kolozsvár, 1994; *Észrevételek a bővült-soros táncdallamokról*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3. Kolozsvár, 1995. 154–160. oldal; *Népzene-tudomány. Magyar és román népzene*. Kolozsvár, 1998; *Az ereszkedő kvintisméltés sajátos alakzata a román népzeneben*. In: Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról. Magyar Zenetörténeti Tanulmányok. Budapest, 2001. 276–279. oldal; *Egy moldvai dallam román rokonai*. Ethnographia. 1999/2. 315–322. oldal; *Modern stílusú román dallamok a moldvai csángók dalkészletében*. Zenetudományi Dolgozatok 2003. Budapest, 2003; *Kanásztáncszerrű vokális dallamok a román népzeneben*. In: Az idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára II. Budapest, 2004.

Jagamas János emlékezete

Írta: Almási István

Az erdélyi és a moldvai magyar népzene kutatásának a második világháború utáni évtizedekben tapasztalt erőteljes föllendülését jelentős mértékben az a körülmény határozta meg, hogy az – ideiglenesen kedvező nemzetiségpolitikai intézkedések során – 1949-ben létesített Kolozsvári Folklórintézetbe Kodály Zoltán egyik tanítványát, Jagamas Jánost meghívták tudományos főmunkatársnak. Az ő jelenléte ugyanis eleve szavatolta, hogy a zenefolklorisztika művelése a Bartók és Kodály nevével fémjelzett tudományosság szellemében fog újraindulni, és az a hagyományfeltáró munka fog folytatódni, amelyhez az úttörést egykor Vikár Béla és Seprődi János végezte, kibontakoztatásában pedig olyan jeles kutatók vettek részt, mint Lajtha László, Domokos Pál Péter, Veress Sándor, Dincser Oszkár és Járdányi Pál. Miután az intézet vezetésével is megbízták, Jagamas János irányította és hangolta össze valamennyi romániai magyar népdalgyűjtő tevékenységét. Ezt már csak azért is tehetette, mert intézeti feladatai mellett egyidejűleg a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneművészeti Főiskola tanára is volt, ahol ő képezte a népzene-kutatók újabb nemzedékét. A főiskolán azonban nem kizárólag folklórt adott elő, hanem formatant, majd ellenponttant és zenei paleográfiát is, tehát népdalkutatókon kívül zeneszerzőket, karmestereket, muzikológusokat, hangszeres művészeket, énekeseket és zenetanárokat is nevelt. Ameddig a körülmények lehetővé tették, következetesen arra törekedett, hogy a Folklórintézetben dolgozó zenészek számát növelje, és közreműködésükkel korszerűen fölszerelt, rendszerezett, gazdag népzenei gyűjteményt hozzon létre.

Jagamas János 1913. június 8-án született Désen. Zenekedvelő családban nőtt fel, s már gyermekkorában muzsikus életpályára vágyott. Először zongoristának készült. Egy súlyos betegség következményeképpen azonban hosszú ideig nem gyakorolhattott, s ezért elhatározta, hogy inkább zeneszerző lesz. Désen Csíki Endre volt a zenetanára. Tőle kapta a legfőbb ösztönzést és az alapismereteket. Csíki hívta fel a figyelmét a népdalok szerepére, valamint Bartók és Kodály művészetére, illetve tudományos tevékenységére. Kedves tanárára, akinek igen sokat köszönhetett, Jagamas később mindig nagy hálával és szeretettel emlékezett vissza. A középiskolát Kolozsváron végezte, majd beiratkozott az itteni konzervatóriumba. Zenei képzését most már Marțian Negrea és Mihail Andreescu-Skelety irányította. Rövid idő múltán kénytelen volt félbeszakítani tanulmányait, és a Dés közelében levő Alörben vállalt tanítói állást. Ebben a román lakosságú faluban gyűjtött először népdalokat. Az az elgondolás indította román népi dallamok lejegyzésére, hogy azokat majd kórusművekké dolgozza fel, és megtanítja az iskola énekkarának. Nemsokára lehetővé vált viszont, hogy kimagasló zenei tehetségét a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán művelje ki. Siklós Albertnél és Viski Jánosnál tanult zeneszerzést, közben pedig maga Kodály Zoltán avatta be a népzene-tudomány kérdéseibe. A mesterétől kapott útmutatás szerint – a Táj- és Népkutató Osztály támogatásával – 1942 nyarán nagyszabású népdalgyűjtést végzett a Kászon-patak mentén fekvő falvakban és Csíkménaságon, majd 1943-ban az udvarhelyszéki Kápolnásfaluban. A háborús viszontagságok arra kényszerítették, hogy ta-

nulmányait ismét megszakítsa, s csak 1948-ban, harmincöt esztendő fűvel nyerte el a zeneszerzői oklevelet Kolozsváron.

Tanáraitra haláláig mély tisztelettel gondolt. Magatartására idős korában is a tanítványi alázat és hűség volt jellemző. Tökéletesen illett rá az a krisztusi tanítás, amely szerint „Nem föllebbvaló a tanítvány a tanítónál, sem a szolga az ő uránál. Elég a tanítványnak, ha olyan mint a mestere [...]”. (Máté: 10/24–25.)

Noha élete céljaul a zeneszerzői pályát választotta, a dalok, kórusművek, vonósnégyesek és zongoraszonáták megírása után szinte másfél évtizeden át teljesen abbahagyta a komponálást, hogy minden idejét a tanításnak és főleg zenefolklorisztikai kutatásainak szentelhesse. Tudományos munkásságában irányítúként vezérelte Kodály intése: „A legragyogóbb elmélet kártyavárként omlik össze egyetlen új adat súlya alatt. Elméletek elavulnak, hibátlanul közölt anyag soha.”. (*A Magyar Népzene Tára*. Szerk. Bartók Béla és Kodály Zoltán. II. Jeles napok. Sajtó alá rendezte Kerényi György. Budapest, 1953. VIII.) Ezt az elvet követve Jagamas mindennél előbbre valónak tartotta a megbízható adatok föltárását. Legsürgősebb feladatául a régebbi gyűjtések területi aránytalanságainak a megszüntetését tűzte ki. Haladéktalanul megkezdte a korábban egyáltalán nem érintett, illetőleg a kellő mértékben még nem ismert vidékek népzenejének tüzetes kutatását. Páratlan szorgalommal és kitartással, sokszor egészségét veszélyeztetve és anyagi áldozatoktól sem riadva vissza, nagyarányú gyűjtéseket végzett a Fekete-Körös völgyében, Koltaszegen, a Mezőségeen, a Nagy-Szamos és a Felső-Maros mentén, a Kis-Küküllő-Maros közén, az udvarhelyi, a gyergyói és a csíki székelyek, valamint a moldvai, a gyimesi és a barcasági csángók körében. Viszonylag rövid idő alatt több mint hatezer népi dallamot gyűjtött össze. A felerészben gépi felvétellel (fonográfhengeren, illetve magnetofonszalagon) rögzített, felerészben a helyszínen hallás szerint lejegyzett anyagot a Kolozsvári Folklórintézet népzenei archívuma őrzi. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen óriási értékű kincs ez a grandiózus dallamgyűjtemény, amely magyar népdalokon kívül számos román, sőt bolgár dallamot is tartalmaz, s amelynek megteremtése Jagamas Jánost a kelet-közép-európai népzene-kutatás legkiválóbb képviselőinek sorába emelte, hiszen előtte hasonló teljesítményt csak Bartók Béla, Constantin Brăiloiu és Kodály Zoltán ért el. És azt sem szabad elfelejteni, hogy ugyanannak az archívumnak a többi magyar dallamát csaknem kivétel nélkül Jagamas tanítványai gyűjtötték, mégpedig többnyire az ő személyes irányításával.

A dalok lejegyzési módjával Bartók Béla és Lajtha László útját járta. Hozzájuk hasonlóan Jagamas is azon fáradozott, hogy a dallam, a ritmus és a díszítőelemek minden parányi árnyalatát megjelenítse a kottaképen. Végletekig aprólékos lejegyzései mintegy erős nagyítású pillanatfelvételt nyújtottak a dalokról. Azt az egyszeri hangzó képet rögzítették, amelyet sem az adott énekes, sem más soha nem ismételt meg hajszálpontosan. A népi éneklés sajátosságainak megfigyelése és tanulmányozása, valamint a variánsképződés törvényszerűségeinek megállapítása céljából kétségtelenül nélkülözhetetlenek az ilyen lejegyzések. Az előadásmód általános, táji, helyi vagy egyéni jellegzetességeinek tisztázására irányuló vizsgálódásokat Jagamas mesteri

dallamlejegyzései jelentős mértékben segítettek. Ebben a tevékenységben a kiváló zenei adottságok mellett a szívós kitartás is elengedhetetlen követelmény. Jagamas a rendkívül időigényes, az idegrendszert kemény próbára tevő lejegyző munkát aszketikus türelemmel végezte. Örökös kétélyekkel küszködő, önmagával mindig elégedetlenkedő természetére s a tudomány iránti határtalan tiszteletére jellemző, hogy lejegyzéseit igen sokszor ellenőriztette munkatársaival.

A gyűjtéssel és a lejegyzéssel párhuzamosan rendszerezte a dalanyagot. Nem kevesebb mint tizenkétezer dallamot elemzett és osztályozott, majd elkészítette az erdélyi és a moldvai magyar népdalok típuskatalógusát. Ezzel szilárd alapot biztosított tanulmányainak és köteteinek megszerkesztéséhez.

Kutatási tapasztalatait, eredményeit magvas írásokban összegezte. Minthogy lelki alkatánál fogva inkább tartózkodó, mintsem közlékeny, és mivel hiú becsvágytól tökéletesen mentes szakember volt, csak az igazán fontos, föltétlenül újat jelentő, a tudományt valóban gyarapító témák kifejtését tartotta érdemesnek. Nevét legelőször a *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című, Faragó József és Szegő Júlia közreműködésével 1954-ben kiadott könyve tette szélesebb körben ismertté. A Kolozsvári Folklorintézet népdalgyűjteménye alapján az említett típuskatalógus segítségével leszárt legfontosabb tanulságokat az *Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez* című tanulmányában foglalta össze. Ez előbb német nyelven jelent meg – *Beiträge zur Dialektfrage der ungarischen Volksmusik in Rumänien* – a *Studia memoriae Bélae Bartók sacra* című tanulmánykötetben (Budapest, 1956. 469–501), majd magyarul a *Zenetudományi írásokban* (Bukarest, 1977. 25–51). Jagamas rámutatott, hogy a magyar népzene dialektusterületeiről korábban kialakult helyzetkép megváltozott: a moldvai csángók dallamai különálló zenei dialektusterületet alkotnak, az erdélyi népzene pedig a régi stílusú dallamokban élesen kidomborodó területi sajátosságok folytán több alegységre osztható. A Székelyföld népzenejét illetően Bartók egykori megállapításainak érvényessége nem csökkent.

Jagamas egyik legérdekesebb fölfedezése az a Szászrégen közelében levő Magyarón, Disznajón és Holtmaroson talált sajátos ének volt, amelyet ott „a falu nótájának” neveztek, s amelynek a magyar folklórban egyedülálló előadásmódja volt, tudniillik ezt a hatsoros dalt egy énekező és a közösség szabályosan váltakozva énekelte. Erről 1957-ben magyar nyelven az *Ethnographiában*, román nyelven pedig a *Revista de Folclorban* számolt be.

Ötstzendei megfeszített munka árán 1958-ban fejezte be Jagamas János – Faragó József részvételével – *Romániai magyar népdalok* című gyűjteményes összeállítását. Az erdélyi és a moldvai vokális magyar népzene legfőbb dallamtípusainak reprezentatív példáit tartalmazó mű azonban csak a Kriterion Könyvkiadó létrehívása után, 1974-ben láthatott napvilágot. Jagamas nagy körültekintéssel, tudományos és művészi értékük gondos mérlegelésével választott ki a Kolozsvári Folklorintézet népzenei archívumában tárolt dallamok közül 350-et, amelyek a legjellegzetesebb, legfontosabb típusokat képviselték. Népdalaink legátfogóbb gyűjteményét sikerült ilyenformán megalkotnia. Mivel, mint köztudomású, a zenei néphagyományban már régóta túlsúlyban vannak az új stílusú dalok, és – itt gyorsabban, amott lassabban – állandóan apadnak a népzene régi rétegei, a gyűjtők érthető módon legtöbbször már a helyszínen megrostálták a magnetofonszalagra rögzítendő, illetve a lejegyzendő dalokat. Előnyben részesítették, és fokozott ügybuzgalommal nyomozták az enyészet sorsára jutó régi dallamokat. A kutatóknak ezt a hagyománymentő igyekezetét tükrözi Jagamas könyve.

Azok a néprajzi tájak, amelyeket a folkloristák fölkerestek, általában a gyűjtések részletességének arányában szerepelnek benne. A régi dalok vonatkozásában ez a kötet tulajdonképpen hiánytalan. Kvintváltó és ereszkedő vonalú ötfokú dallamok, kánasztánc ritmusúak, dudanóták, diatonikus recitálók, „jajnáta” típusú dalok, tizenkét szótagos parlando dallamok, aszimmetrikus ritmusúak, parlando bevezetésű táncdallamok stb. sorakoznak jelentős számban. Néhány közzétett dallam azelőtt ismeretlen volt a szakirodalomban. Rendkívül érdekesek a tizenegy szótagos sorokból tizenöt szótagossá bővült mezősegi dalok, akár csak az a dallam, amelyet az előadó háromféle sormérettel énekelt. Sokkal kevesebb darab szemlélteti ugyan az új stílusú dalokat, ám ezek egytől egyig mintapéldányai szöveges népzeneik újabb hajtású, még dúsan virágzó ágának. Hogy milyen szorosan kapcsolódnak az új dalok a régihez, csattanósan tanúsítja a dallamok hangsora: 46 új stílusú dallam közül nem kevesebb mint 39 pentaton hangsorú. Ebben a gyűjteményben az ötfokú dallamok számaránya az új stílusúak között magasabb, mint a régié között. Az ötfokúság különben uralkodó jellegzetessége az egész dallamanyagnak. Ez a tény is arra mutat, hogy a szerző főként az archaikus vonások megragadására törekedett. Vokális dallamaink két törzsek csoportján kívül átvételek a román folklórból, valamint műzenei eredetű dallamok teszik teljesebbé a művet. A sok évszázados együttélés következményeként a román népzeneből kölcsönzött dallamok az erdélyi és különösen a moldvai magyar népzene egyik természetes, sajátos színét jelentik. Műzenei hatással az élő népzenei gyakorlatban unos-untalan találkozhatunk. A kötet példái azt érzékeltetik, hogy a szájhagyományozás során a műzenéből a folklórhoz bejutott dallamok milyen nagy mértékben alakulhatnak a népdalokhoz hasonlóvá. A dalok elrendezési módjával Jagamas hangsúlyozni kívánta, hogy mintaképnek Bartók Béla és Kodály Zoltán közös művét, az *Erdélyi magyarság. Népdalok* című, 1923-ban megjelent, százötven népdalt tartalmazó gyűjteményt tekintette. A két nagy népzene-tudós emlékének szentelt kötet persze nemcsak módszertani vonatkozásban, hanem tartalmával, magával a közzétett értékes dalkinccsel is igazán folytatta, sőt jelentős mértékben továbbfejlesztette a népzene-kutatás klasszikus korszakának legszebb hagyományait. Adatai roppant fontosak népzeneik számos elméleti kérdésének tüzetesebb megismerése, illetőleg tisztázása, új megvilágítása számára.

Egy adminisztratív intézkedés folytán 1960 tavaszán Jagamas János megvált a Folklorintézettől. Főiskolai tanár maradt, de folklorista pályája egy időre megtorpant. 1969-ben a Népi Alkotások Hargita megyei Házának megbízásából *103 csiki népdal* címmel remekbe szabott kis kötetet szerkesztett saját gyűjtéseinek anyagából. Hiába ölt azonban több hónapi munkát a válogatásba és az összeállításba, kiadásra nem került sor. Több mint tíz évig nem is jelent meg egyetlen népzenei vonatkozású műve sem.

A folklórkutatásból történt kikapcsolódása nem jelentette egyszersmind azt is, hogy bármilyen tudományos munkával szakított. Szenvedélyes bűvárdokodásra termett elméje más területen keresett elmélyült vizsgálódást igénylő feladatokat: a Gheorghe Dima Zeneművészeti Főiskola munkatervéhez igazodva intenzív stílustörténeti kutatásokba kezdett. Különösképpen három nagy korszak, a reneszánsz, a barokk és a XX. század zenéjének stílusproblémáival foglalkozott. A reneszánsz mesterei közül Machaut és Palestrina muzsikáját, a barokk alkotóművészei közül Bach műveit, a XX. század kimagasló zeneszerzői közül pedig Bartók alkotásait tanulmányozta. Megállapításait a zene-művek rendkívül alapos elemzésének biztos talajára alapozta.

E téren elért jelentős eredményeit összegző írásai csaknem mind kéziratban maradtak.

Közben Jagamas ideje egy részét megint komponálásra fordította. Zongoradarabjaiban és kórusműveiben a bachi kontrapunktikus szerkesztési technika alkalmazásával, de a legmodernebb hangzásvilágba ágyazva népzenei témákat dolgozott fel. Zeneszerzői munkáját, miként oktató-nevelő és tudományos tevékenységét is magas fokú igényességből támadó szakadatlanság kísérletezés, mindig újabb és tökéletesebb eszközök, megoldások keresése jellemezte. Ennek következtében alkotói stílusa, akárcsak tanítási és kutatási módszere, szüntelenül fejlődött.

A hetvenes években élénkült meg ismét Jagamas etnomuzikológiai munkássága. Ekkor nem járta már gyűjtőként a falvakat, és lejegyzéseket is ritkábban készített, inkább elméleti kérdések boncolgatására összpontosította a figyelmét. 1971-ben Árkoson a Művelődés baráti körének találkozóján az egybegyűlt énektanárok előtt *A magyar népzene és műzene kapcsolatáról*-ról tartott előadást. A Korunk 1973-as évkönyve számára megírta *Népzeneink kutatásának történetét*-t. Hozzáfogott több olyan probléma beható tanulmányozásához, amelyek már régebben fölkeltek az érdeklődését, mint például a magyar népzene régi és új stílusa közötti összefüggések, a népdal és a népies műdal sajátos jegyei, a keleti rokon népek zenéje és a magyar népzene közötti hasonlóságok, a népi dallamformálás módja, a különböző stíluskorszakok dallamépítkezésének szabályai stb. Hogy e bonyolult kérdéseket tisztázhassa, mindenekelőtt összeállította a népdaltípusok és a népies dalok elemtárát. Tervének véghezvitelére Járdányi Pál 1961-ben közreadott *Magyar népdaltípusok* című kétkötetes művének és Kerényi György ugyanabban az évben megjelent *Népies dalok* című gyűjteményének dallamait találta a legalkalmasabb alapnak. Verstani, ritmikai és dallami szempontok latolgatásával elemekre bontotta a három kötet 548 dalmát, meghatározta az elemfajtákat, és sok kísérletezés után kialakította az elemek sorrendjét. Jagamas tudatában volt annak, hogy a feldolgozott anyag nem képviseli a magyar népzene egészét, illetve a teljes műdalirodalmat, s emiatt az elemtárát tovább kellett volna bővíteni. Ám ha adatainak érvényét nem is lehetett általánosnak és véglegesnek tekinteni, az elemtár mindenképpen kielégítő tájékoztatást nyújtott arról, hogy mely dallamfordulatok szerepelnek kizárólag népdaltípusokban, illetőleg csupán műdalokban, és melyek a két dallamkategóriában egyaránt meglévő elemek, sőt rávilágított az elemek funkciójára (sorkezdő, belső, záró, dallamkezdő, és -záró), magasságára, hangnemi értelmezésére és ritmusára is. Az elemtár szerkesztési elveit és gyakorlati hasznát Jagamas a Művelődés 1979-es évfolyamának 1–4. számában *Zenei anyanyelvünk elemeiről* című dolgozatában ismertette. *A magyar népdal régi és új stílusának kapcsolatairól* című korábbi tanulmánya, mely 1977-ben a Zenetudományi íráskönyvtárban jelent meg, arról tanúskodik, hogy Járdányi kötetének elemzése során szerzett tapasztalatait már munka közben tudta kamatoztatni. Ugyancsak az elemtár nyújtotta tanulságokra alapozta Jagamas *Miért nem népdal?* című, 1980–1982-ben a Művelődés hasábjain közreadott cikksorozatát. Ebben arról kívánta felvilágosítani olvasóit, hogy milyen zenei ismérvek szerint lehet megkülönböztetni a népdalokat a népies műdaloktól, hogyan lehet fölismerni a kétféle dallamvilág eltérő, illetve azonos elemeit, sorfajtaikat és ezek kapcsolatmódzatait. A befejezett elemtár kézírata a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének könyvtárában található.

Járdányi és Kerényi említett művének mélyreható ismeretében, valamint annak a példatárnak az alapján, amelyet Vargyas Lajos állított össze Kodály Zoltán *A magyar népzene* című szinté-

ziséhez, Jagamas János ellenőrizte Bartók Béla *A magyar népdal* című, 1924-ben közzétett könyvének dallamosztályozását, és részint helyeslő, részint módosító megjegyzéseket fűzött a szerző több megállapításához. Rámutatott, hogy miképpen lehetne rendszerezni a Bartók könyvében szereplő dallamokat a népzene-tudomány újabb eredményeinek figyelembevételével. Jagamasnak ez az írása *Bartók Béla: A magyar népdal – hatvan esztendő távlatából* címmel 1982-ben a Bartók-dolgozatok 1981 című tanulmánykötet lapjain (Bukarestben) látott napvilágot. Az ötvenes években végzett gyűjtését a Felső-Maros menti Magyarón, ahol eredetileg egy kiváló nótafáról egyéni monográfiát szándékozott készíteni, utóbb újabb adatokkal egészítette ki, s az egész falu népdalkincsét bemutató gyűjteményt állított össze. Ez a mű 1984-ben *Magyaró énekes népzeneje* címmel jelent meg.

Ugyanabban az évben szintén a bukaresti Kriterion Könyvkiadó adta közre Jagamas *A népzene mikrokozmoszában. Tanulmányok* című kötetét. Ebben két régebbi, átdolgozott cikkén kívül három frissen fogalmazott, a közlési lehetőség serkentő hatására elkészült nagyszabású írás található. Az *A Psalmus Hungaricus és a magyar népzene* című tanulmányban Jagamas összevetette Kodály művének motívumait magyar, cseremis meg csuvas dalmokkal, és kimutatta, hogy a Psalmus énekes elemei úgyszólván mind megvannak a magyar népdalok között. Arra is figyelmeztetett, hogy a mű témájának felépítése nyugati mintát követ, tehát a téma „nyugati formaváz és keleti eredetű ötfokú elemek mesteri ötvöze”. *Kismásodos ötfokúság a cseremis és a csuvas népzeneben* című dolgozatában – néhány alaposan átvizsgált gyűjtemény tanúsága alapján – bebizonyította, hogy a két keleti rokon nép zenéjében a korábban megismert félhang nélküli pentatónia mellett kismásodos ötfokú hangsor is létezik. *A Szemelvény Trunk népzenejéből* Jagamas egyik régi monográfia-tervéről adott hírt, és bepillantást nyújtott egy archaikus hagyományú falu dalkészletébe.

Jagamas mindig nagyon munkai igényes feladatokra vállalkozott. Sohasem kereste a könnyen megoldható, látványos eredményeket ígérő kérdéseket. Főként olyan témák vonzották, amelyekkel más kutató még nem foglalkozott. A legnemesebb értelemben vett eredetiségre törekedett. A fentebb kiemelt kísérletező hajlama mellett rendkívül elmélyült dallamelemzéseit csodálatra méltóak. Tudományos kérdésekben a véleményét legszívesebben statisztikai adatokra alapozta. Ebben a tekintetben is Bartók volt a példaképe.

Sokoldalú ügyszeretetére jellemző volt, hogy egy ideig részt vett abban a kórus-szerzői munkában, amely a hetvenes évek elején Kolozs megyei helységeken indult meg. A Nádas menti Mérában énekkart alakított, és a tagokat a kottaolvasásra is próbálta rávezetni. Ezzel összefüggésben zeneszerző kortársaival együtt kalotaszegi népdalokat felhasználó kórusművek komponálására és kiadására vállalkozott.

Érdemei elismeréseképpen Jagamas Jánost a Magyar Néprajzi Társaság, valamint a Magyar Zenetudományi és Zene-kritikai Társaság tiszteleti tagjává, a Romániai Magyar Zenetársaság tiszteletbeli elnökévé választotta. Kodály Zoltán születésének századik évfordulója alkalmából Kodály-émlékplakettel, 1993-ban pedig Széchenyi-díjjal tüntették ki.

Jagamas János 1997. szeptember 15-én hunyt el Kolozsváron. Szamosújváron, rokonságának sírboltjában helyezték örök nyugalomra. Temetésén a sírnál Majorovics Harry, Angi István és Sárosi Bálint mondott búcsúbeszédet.

In: Almási István – *A népzene jegyében.*

Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, Kolozsvár, 2009

GreCsó Krisztián: Szabó Balázs

- Aegon-társdíj, 2012 -

Rendes író meglepődött nagyon, amikor ő kapta az Aegon-díjat. Tudom, mert rendes író én vagyok. És esküszöm, soha ilyen meglepetés még nem ért. Állt rendes író az Aegon-díjjal, szügyig a meglepetésben, és azt vette észre, kisvártatva, mert fiktív térben vagyunk, hogy a társművészek társművészei nincsenek ennyire meglepve. Sőt, mintha készültek volna kicsikét. Arra készültek, hogy valaki kapni fog Aegon-díjat. És az a valaki, aki kapja, annak majd ők írnak levelet. Rendes író temérdek csinos e-mailt kapott akkoriban a társművészek társművészeitől, és a társművészek felfigyeltek rendes író munkásságára. A társművészek a közös sorsról írtak, hogy ők is vidékről, de legalábbis a mamájuk, a mama szomszédja meg egyenesen faluról. És ott volt még a közös szellemi kötelék, ez meg rendre feszült a rendes író és sok zenész/képzőművész/und mehr között. Aztán, mint a Hiúság vásárában, mintha rendes író és társművésze éppen Becky Sharpról leveleznének, az utóiratban, mintegy mellékesen, a társművész nem tolakodóan, csak rezgő, kocsonyás finomsággal megemlítette, hogy éppen most, a napokban, a jövő héten nyílik tárlata vagy muzsikál a nagy muzsikáldában, és ha már így összejöttek ők: rendes író meg a társművésze, akár rendes író el is mehetne őt – befogadni.

Rendes író még életében nem kapott ennyi meghívást. Minden második kiállítást neki kellett volna megnyitnia a városban, csak neki, más azt a koncepciót, színvilágot nem értette. Rendes író szintévesztő, majdnem színvak, és azért ilyenkor csodálkozott kicsikét, hogy miért csak ő, de rendes író azt hiszi el, amit el akar. Csöndesen főtt a levében, mint a darabos paszuly. Rájött, hogy a díjazás pillanatától kezdve ő nem díjazott, hanem kurátor, zsűri-tag, minőségellenőr, kalauz, jegyszédő. Mindenhol van nézve a világ, és mindenhol nézve mindegyhogyan látszik.

Rendes író hallotta tavaly e helyt Esterházy Péter műfajteremtő, retorikai alakzatok szempontjából mértékadó laudációját,

mely dolgozat azzal indult, hogy a díjazott miért nem másnak adta a társdíját. Ez a negatív tartalmú enumeráció elhagyhatatlannak látszik azóta. Bár most rövid lesz. Rendes író csak az öccsét szeretné megemlíteni. Elsősorban ő nem kapott Aegon-társdíjat, mert elévülhetetlen bűne van: közösek a szüleik. Ezért esett ki a díj-pikszisből. GreCsó Zoltán kortárs táncos és koreográfus Prágától a Kanári-szigetekig rendez, nyeresztiválókat, vezet kurzusokat, ám a társdíjat azért az imponáló teljesítményért érdemelte volna meg igazán, ahogy a sikereit el tudja titkolni itthon.

A társdíjjal – mielőtt kiszemeltem volna társdíjasnak – sohasem találkoztam, társdíjas olyan volt, mint a népmese egyszerű lány. Hozott is, meg nem is. Hallottam már róla, hallottam muzsikálni a rádióban. Aztán a nagy könyvheti lélekvesztés közepén, egy olyan időszakban, amikor sokszor adtam ki magam, de megnyílni már képtelen voltam, ő megrepesztette az érdektelenség csontos héját. A Hadikban, Juhász Anna szalonjában léptünk föl együtt, nem mondom a tematikát (mint vidéki fiúk). Ő kezébe vette a hangszert, és megnyílt a szomorú budai ég. Az első sorban ült a nagy költő, Juhász Ferenc, néztem a gyönyörű, nagy

szemét. A fátylat, a könnytükröt. Radnóti versét énekelte a muzsikus, saját megzenésítésében, elszállt a terem fölött egy angyal, el a Duna felé, ebben a pillanatban lett a zenészből társdíjas. 'Become', való valamivé. Hosszú éjjelem volt ezután, de reggel kikerestem társdíjast a neten. Zenekarait, nótáit.

Az isteni Sebő Ferencet kérdeztem egy másik éjjel, már erősen nyílt szívvel, hogy is volt az, hogy annak idején, a táncműzmozgalm hajnalán, a táncosokat érdekelte a kultúra, hogy nem csak forgás volt, de új muzsika, versek, saját dalok, átköltések, feldolgozások, ma úgy mondanánk, világzene. És persze sok irodalom. Úgy volt, mondta Sebő, hogy utálták azt a táncosok nagyon, de én erőltettem.

Az ideai Aegon-társdíjas nem utálta volna. Afféle sokoldalú alkotó, ahogy Sebő képzelte a zenészt, az előadót, a szerzőt. A Kaleidoszkóp versfesztiválon különdíjat nyert Pilinszky-estjével. Évekig volt bábszínész Kecskeméten. A Suhancos nevű bandájában folkot és rapet keverték, Radnótit és slam-poetris szövegfolyamokat. A saját bandája már sokkal kiforrottabb, finomabb, fájdalmasabb muzsikát játszik, képtelenül fortyogó erő, dinamika, örület, a pengetős hangszerek és vonások dühödt násza. A brácsa kétségbeesett forradalma. Most készül az új lemez, az igazi áttörésnek kell jönnie. Díjat mindig jó kapni, de ebben a pillanatban érdemes is.

Isten és az Aegon biztosító éltesse Szabó Balázs zenészszerzőt, előadóművészt, a Szabó Balázs Band frontemberét! Szívvel gratulállok neki, idén ő az Aegon-társdíjas.

(Élet és Irodalom, LVI. évfolyam, 49. szám, 2012. december 7.)

Az Aegon művészeti díj társdíját 2012-ben Szabó Balázs népzeneész kapta. A díjra 2012 Aegon művészeti díjasa, GreCsó Krisztián jelölte. A társdíjra az adott év művészeti díjasa önállóan, saját döntése és ízlése alapján jelöl díjazottat, de feltétel, hogy a társdíjra jelölt más művészeti ág területén tevékenykedjen.

GreCsó Krisztiánt 2012-ben a „Mellettem elférsz” című regényéért egy szakmai zsűri jelölte az Aegon művészeti díjra. Az Aegon-társdíjat Szabó Balázs 2012. november 27-én vehette át az erre az alkalomra a Katona József Színházban megrendezett műsoros esten. Fellépett Elek Ferenc, a Katona József Színház színművésze, részletek hangzottak el GreCsó Krisztián műveiből és a „Cigányok” című előadásból. Szabó Balázs és zenésztársai muzsikáltak és ősbemutatót tartottak egy megzenésített GreCsó-versből.

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 The **Sebő Klub** in Budapest's 14th district was a key site of the early dance house movement. This is a conversation from 1976 with Selmeczi Olga the director of the small recreation center – the **Kassák Klub** – where the Sebő band's dance house was held until sometime in the 1980s. This interview provides history on the beginning of the dance house movement, information on atmosphere of the time and the venue, and mentions Budapest intellectuals and artists that were key figures. By ethnographic researcher Hála József.

Page 8 **Csányi Mátyás** was the bass player of the band from *Szászcsávás (Ciavaşu şăşesc)*, a traditional Transylvanian village band well-known and embraced in dance house circles. This is a story about a time when Csányi Mátyás, who had been to Budapest countless times to play with the band, came to Budapest to play instead with some other musicians in a completely different style and in different attire. The writer here is aghast with the 'modern Mátyás' and his change of style and the lack of cohesion in the music – cohesion being one of the things that makes the traditional band from 'Csávás' so amazing. When playing with the traditional band Csányi's music "... ran through every particle of him, then resonated in his spirit, into his arms and arrived to his instrument with a blasting double-bass sound... He was inseparable from, and one with the music of the band..." By Szász Lőrinc.

Page 9 New publication: **Molnár Zoltán: Fényerdők – Forests of Light**. Budapest. 2012. ISBN 978 963 08 4729 2. Album of stunning photography by Molnár Zoltán - photos taken in Transylvania and Moldavia between 1996 and 2012.

Page 12 More on the history of the **TÉKA news**. The editor tells the story of this **dance house movement magazine of the 1980s** – from the beginning to the end. One of the main reasons it didn't survive was that they weren't able to break into the book distribution network, and therefore there was no way to get national distribution for the periodical. *Téka újság* was a 'labor of love' since neither the contributors, nor the publication staff were paid. The printing expenses for the magazine were funded through sales of previous issues and inevitably also by the Téka Ensemble. Self-interview by *Téka újság* editor and painter – Molnár János.

Page 12 Like quicksilver... Memories of **Martin György (1932-1983)**, **Hungary's brilliant, prolific folk dance researcher**. Martin's dancing and quality of movement is likened here to 'devil's quicksilver'. This unique, giving, inspiring personality's life was too short. Here described are three collection trips Martin organized – together with students of his – during the last three months of his life: to the Gorale people in the Polish Tatra Mountains, and to Inaktelke (*Inucu*) and Györgyfalva (*Gheorghieni*) in Transylvania. By Zsuráfszki Zoltán – dancer, choreographer, artistic director of the Honvéd Ensemble (appeared first in May 1992 in *Téka újság*, Budapest).

Page 15 New CD: **Bárdosi Ildikó: Megjövendölve volt régen**. Produced by: Dsupin Pál 2012 (DP4) A collection of **traditional songs** from all over the Hungarian language region **for the Christmas season** – including songs for advent, carolling, Christmas, seasonal name-day greetings, bidding farewell to the old, and welcoming the New Year. Announcements by Bárdosi Ildikó.

Page 16 CD recommendation. **Oj, gajdašu... The Misina Band** with guests: The Jasen Trio, Mohács Sokadija Band, Horváth Zsombor. Artistic direction: Csonka-Takács Eszter. Released by the City of Mohács, 2012. Sokác and Serbian music for a host of local customs, holidays and celebrations. Highly recommended by Eredics Gábor – director of the Vujicsics Band and teacher at the Folk Music Department of the Liszt Academy of Music.

Page 28 **Girls' spinning parties in Szék (Sic), Transylvania**. Girls who had already been confirmed could go to the winter spinning parties held every night of the week at a house in the village. A fee was paid 'in kind' (beans, flax, helping the hostess) to the owner of the house where the spinning bees were held and money was pooled for lamp oil. Once married, a girl no longer went to these girls' spinning parties. This writing has a wealth of information on flirtation, courtship, games, rhymes related to this custom. Another selection **from the writings of Kocsis Rózsi (born in Szék 1932/died 1999)**, published by Juhos Kiss Sándor, Juhos-Kiss János.

Page 36 **Traditional Hungarian Cuisine: Christmas Kalács** is a sweet yeast-leavened

egg bread – like the Jewish challah, or sometimes called brioche or milk-loaf in English. Traditionally Hungarians make kalács at Christmas, Easter, for weddings and other big celebrations. It is often a braided loaf and may have raisins or candied fruit in it. This article provides us with some history and regional differences, along with choreographer Foltin Jolán's famous kalács recipe. By Juhász Katalin.

[**Matyó Heritage and Falconry** on Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. Folk art of the Matyó, embroidery of a traditional community and Falconry, a living human heritage was added to the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity at the 7th Session of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 5-6 December 2012, Paris.]

Sue Foy

(For more complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu and keep clicking on 'English'.)

folkMAG^{az}in

2012/6, XIX. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Havasréti Pál, Kóka Rozália
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Belső borító: SZEMTŐL SZEMBEN • Hátsó borító: UTOLSÓ ÚT • fotó: Füleki László

